

Mati Božja dobrega sveta

ali

bratovska ljubezen.

P o v e s t

iz časov turških bojev konec XVI. stoletja.

Spisal

duhoven ljubljanske škofije.

I z d a l a

družba sv. Mohora.

Slovenskih večernic XVII. zvezek.

V Celovcu 1868.

Mati Božja dobrega sveta

ali

bratovska ljubezen.

P o v e s t

iz časov turških bojev konec XVI. stoletja.

Spisal

duhoven ljubljanske škofije.

Izdala

družba sv. Mohora.

Z dovoljenjem visokočast. Kerškega knezoškofijstva.

V Celovcu 1868.

Natisnil Jožef Blaznik v Ljubljani.

O p o m b a :

Pričujoča povest je vzeta iz zgodovine, domačih pripovedek
in narodnega življenja.

Pisatelj.

II 26 085f

IN 2 03 00033 14

I. Županova hiša.

V skoro najlepšem kraji dolenske strani (Marcha Vindica) na podnožji Gorjancev je bilo konec XVI. stoletja posestvo samostanskega župana Marka. Njegova lesena hiša, s slamo pokrita in s tercio ovita, ozirala se je prijazno z griča na široko ravnino, po kateri Kerka počasno teče in svoje zelenkaste valove razgrinja. To- in onstran vode so se razprostirali rodoviti travniki, njive in hoste; med njimi pa so stale tihe vasice, bele cerkvice in pristave tje do Save in bližnjih hribov, na katerih so mogočni gradovi počivali, podobni osornim stražam, čuvajočim to prelepo rajsko okrajino.

Pod županovo hišo so se širile domače njive, in dalje v nižini bohotni travniki, ktere je Kerka napajala in o povodnji z mastnim naplavom gnojila. Na enej strani hiše je bil ulnjak, na drugej košata lipa s kameneno mizo. Za hišo so stali hlevi za goved in drobnico, vmes pa dvorišče. Velika množica golobov, piščet, kur, rac, pur in gosí je tu berskala, čivkala in pivkala, kokotala in gagatala; med njimi pa se je velik puran kot togoten gospodar žlobodraje gori in doli vozil.

Solnčni hribi nad hišo so bili s tertami, breskvami, črešnjami in drugim žlahtnim sadjem obsajeni; više naprej so se vže pričenjali Gorjanci, kateri se ko nasip, z zelenim pertom pokrit, potézajo od Kočevja do Save. Tu ni videti otožne jelke in smreke; tisočletni hrasti, enako veliki kostanji, ogromne bukve, breze in drugi listnati les pokriva te višave, ki so nekdam dajale zavetje medvedom, volkovom, risam, divjim prascem, jelenom, sernam, kunam in drugej zverjadi v veselje in kratek čas ondotnim vitezom, pa

v velik kvar ubogim kmetom. Te kraje razveseljuje petje neštevilnih ptic, po noči pa drami slavček tihotno samoto, prepevaje svoje sladke načinke in jo polni z nepopisljivo milino.

Ogledali smo celo okolico; stopimo v županovo hišo in seznanimo se še ž njenim gospodarjem in njegovo družino.

Ko se je naša povest pričela, bil je župan Marko blizo petdeset let star mož. To so kazali sivkasti lasje in brada, nagerbičen obraz in nekoliko sklonjena telesna postava; jasno čelo, krotki pogled in na smeh obrnjene ustnice pa so razodevale ono dobrodušnost, ki Slovence povsod kinča, Dolencu pa se tako lepo pristuje.

Bil je on izza mlada samostanski pastir, hlapec in potem vojak; v tedanjih bojih je veliko videl in skusil; po očetovi smerti pa je prevzel domačijo in se oženil z Mino, sosedovo hčerjo. Bog jima je dal troje otrok: Janka, Martina in Dorko, ktero so, ker je bila najmlajša, njegovaje Milico imenovali. Tudi nam se dopada to ime; zatorej je hočemo v naši povesti prideržati.

Marko, zamenivši meč z bičem in vojaško obleko s kmečko, ni rok križem deržal ter je vse, česar se je izučil in kar je na tujem skusil, doma v djanji pokazal. Kmalu so njegove terte najslajšo kapljico, vertovi najokusniše sadje dajali, njive najboljše rodile, in živina se množila in debelila, da je bilo lepo videti. Bil je tudi usmiljenega serca, rad je vsakemu pomagal, bodi si z besedo, ali pa z delom. Tako si je pridobil zaupanje in ljubezen svojih sosedov. V prijateljskih razgovorih pod lipo ali pa pri kupici vina je večkrat pomiril velike razpertije, sovraštva pogasil in dognal pravde, ktere bi bile snedle veliko denarjev in časa. Opazili so to gospod opat, in so ga postavili samostanskega župana, kar je bilo ondaj velika čast.

Mina županja, začernela in suhljata ženica, bila je jako pametna in pobožna gospodinja. Snažnost in red je visoko cenila, in županova hiša je vsem

služila v zgled. Tla so bila vedno čisto pometena, strop in hrastove stene so se rumenile kakor z voskom prevlečene; javorjeva miza je bila bela, kakor da je iz mramorja izsekana; okna, skrinje in druga kuhinjska posoda obrisana in v lepem redu; sploh so se pa visoke rahle postelji, z belimi perti zakrite, človeku v oči silile. Večkrat je mati svojeji hčerki rekla: „Snažnost in red mi toliko veljata, kolikor ena dekla: snažnost stori, da se posoda ne pohabi in se človek ne otruje; red pa, da je berž vsako stvar najti“. — Tudi je bila radodarna in usmiljena do ubogih ljudi. Kedar je bolnike in siromake obiskovala, morala jo je vselej Milica spremiti, v pletenici obleko ali hrano noseč, da se dekleta za časa usmiljenja privadi in uči, s pridnostjo v mladosti siročtvu ogniti se.

Janko, devetnajst let stari županov sin, je imel kodraste in začernele lasé in zamokel obraz; oči so mu ogenj švigale, usta besede sipala kakor iz vreče proso, in vsa njegova hoja in obnaša, vse njegovo gibanje in djanje je kazalo naglost in urnost. Nobeden ni znal bolje na drevesa plezati, plavati ali jahati; nobeden se ni upal ž njim meriti se, ako je stalo, ptico v letu ustreliti, v skoku na konji berzega jelena al serno presuniti ali divjega prasca na bodalce nabosti; radi so ga tedaj samostanski lovci s seboj na lov jemali. Ravno tako je vedel glas vsakej stvari, katero je videl; domače hišno orodje je vse sam napravljaj, in še kotle in lonce popravljati se je naučil od Slovaka Jenkiča, kar samo mimogredé opominjamo, ker mu je to pozneje na korist bilo. Vže kot dete je zvesto očeta poslušal, kedar je o zimskih večerih med tem, ko so ženske predle in šivale, moški pa prejo motali, pripovedoval o turških in drugotnih bojih, in kedar je videl vojake na berzih konjih v jeklenih oklepah in svitlih čeladah mimo jahati, stal je ves zamaknjen in hrepenel velik biti, da bi tudi mogel kot oni bojevati se za domovino.

Županov mlajši sin Martin, mladenič žoltih las in belorudečih lic, bil je vse drugačne čudi. Njega je

le veselilo orati, sejati, živino gleštati, drevesa cepiti, vinograde obdelovati in enaka opravila zverševati. Pogosto je hodil v samostan ondotnemu vertnarju, bratu Jukundu pomagat, in se je vertnarije tako dobro izučil, da je svojega učenika, ko je zbolel, več tednov nadomestoval; nikoli pa se ni domu vernil, da ne bi prinesel polnih rok najlepšega cvetja svoje trinajstletnej sestri Milici, na katero sedaj versta pride, da jo popišemo. Pa zadosti bode, če rečemo, da je bila zgolj pridnost, pobožnost in nedolžnost — nedolžnost, pravim, ktera nas enači angeljem, je ljudém všeč in Bogu samemu jako dopadljiva.

Ti trije otroci so se pa tako ljubili, da nobeden ni mogel biti brez drugega, nobeden kak boljši grižljaj zavžiti, da drugemu kaj ne podeli; ako je oča kedaj Janka zastran kake nepremišljenosti posvaril, stale so solze vsem v očéh. „Glej!“ rekla je potem županja tiho svojemu možu, „kako se ljubijo! Bog dal, da ne bi nič te ljubezni kalilo!“

Marko je imel še enega brata Jurija, kateri se je v turškem ratu (boji) izgubil in ostavil (zapustil) ženo Jero in sina Petarka, za ktereга je župan po očetovo skerbel.

Kar se tiče odgoje otrôk, učila jih je mati z materinim mlekom vred moliti in Boga spoznavati, in jih je navdajala z božjim strahom; oča je te nauke z dogodbami iz svetega pisma in vsakdanjega življenja pojasnjeval, in kar se je še pogreševalo, to so menihi dopolnjevali.

So li brati znali, tega ne vemo, ker so bile ondaj šole redke, ter se nahajale samo po večih mestih in samostanih; zraven pa moram opomniti, da kersčanska vera pamet razsvetljuje, serce ogreva in oblažuje bolj, nego merzla učenost, in je edina, ktera sirove, divje narode spreminja v omikana ljudstva.

II. Bernardova nedelja.

Kdor je kedaj nedeljo na ladanji (na kmetih) preživel, ta neče pozabiti občutljejev, katerih se je ondi navdal. Komaj da noč svojo polovico premaha,

zavlada sveta tihota po celej okrajini, samo ako se čuje bevskanje čuvajočih psov ali dalnje šumenje slapov. Kmalu potem se oglasi z visokega hriba kot angelsko petje zvonjenje, komur se odgovarja na prvo od ene, druge in tretje strani, dokler ne zagermé vsi zvonovi in s svojimi mnogoterimi glasovi polnijo hribe in ravnine. Vže danica bleđi, zarja rumení gorske verhove, dokler solnce svojega zlatega obraza ne pokaže —; lahke meglice, ktere po polji stojé, vzdigujejo se kot kadilen dar proti nebu. — Dozdeva se človeku, da solnce svitlejšje sije, ptice milejšje pojó in rožice lepše cvetó in duhté; dozdeva se mu, da je blizo raja. — Sedaj se odpró hišna vrata in prebivavci izidejo. Tu ne vidiš več trudnih, umazanih in pernastih ljudi, ampak ves drugačni rod se ti pokaže, namreč: mogočni, snažno oblečeni gospodarji, prešerne gospodinje, čversti in ravni mladenči in zorolična dekleta — kratko rekoč: cela narava in človek se pripravljata spodobno obhajati Gospodov dan, kterega Slovenec sveto nedeljo imenuje.

Takova je bila tudi Bernardova nedelja. V bližnjem samostanu se je veršilo ob desetih véliko duhovno opravilo, in opat so napravili veliko gostarijo, h ktorej je bilo več gospodov povabljenih; pa tudi drugo ljudstvo se je tega dneva veselilo in je obilno sem prihajalo.

Pod lipo sta tudi Janko in Martin, v bele bregše in zabunce oblečena in kosmate kape na glavi, težko pričakovala očeta, kteri se je v hiši mudil. Kedar zagleda župan svoja sina pod lipo, spomni se, da je čas v cerkev iti; zdajci obleče suknene, s plavimi motvozi ob stranéh in spredej obšite hlače, obuje s salom namazane čišme in priterdi je z jermeni, pripne si robačo (srajco) za vratom in na rokah, verže plavo obrobljeno suknjo po sebi, razčesljá si lasé, da mu lepo po vratu vehljajo, potiplje se še po žepih, ima li molek kod (pri) sebe, ne zabi torbice, svoje vedne pajdašice, poslednjič pa sname široki

klobuk, ki je na tramu visel, ter stopi iz hiše in odide s sinovoma v cerkev.

Kmalu potem se prikaže županja z Milico na hišnem pragu; imela je na nogah čevlje z rudečimi nogovicami, na sebi belo robačo s črnim pasom, poverh pa še rokavce enake barve; posebno se je pa snežnobela peča odlikovala.

Enako je bila tudi Milica oblečena, samo da so bili njeni rokavci z modrimi traki za vratom in na rokah zvezani, in da je imela rudeč, z biseri in svetlimi kamenički okinčan venec (šapelj) verh čela pripet, po katerem so se ondaj dekleta od žen razločevale. Vsi odidejo v cerkev, samo stara dekla ostane kot varhinja domá in se s solzami v očéh za njimi ozira.

Od vseh strani jih dohajajo ljudjé in se jim pridružujejo, moški županu in ženske županji. Čem dalje gredó, tem bolj družba narašča, podobna belej mnogostružnej reki, ktera se miče in vali proti cerkvenim vratom, ki jo počasi vso pogoltnejo. Zvonovi zapojó, orglje zabučé in božja služba se pričinja.

O srečni in blaženi časi! kedar so ti še, Slovence! tvoja polja predivo in tvoje črede volno dajale, ti tvoje hčeri predle, tkale in šivale domače platno in sukno v obleko, niti so tuje pernje tvojih ram pokrivalo in sramotile, niti inostranske šege tvojih sinov in hčeri kazile in kedar se je še ves narod, od bogatina do siromaka, od gospoda do težaka iste nošnje posluževal, pač veselo je bilo ondaj življenje! Ali prelepa narodova nošnja! kam si prešla? Ti podoba angelska, ti kinč naroda, ti zercalo snažnosti, ti steber prave enakosti, ti čuvajka nedolžnosti, ti zatiravka ničemurnosti, ti učiteljica varčnosti, ti preganjavka pregreh in mati toliko lepih čednosti! kam si prešla? Ne morem te več najti, samo nekdanjo belo pečo še vidim kot Noetovo ladijo vibrati nad vesoljnim potopom napuha in potujčenja.

Med tem pa, da jaz tako bledem in v spominu pretakam preteklo čase, glej! dokončana je sveta maša in cerkev síplje kakor panj rojne buče, ljudstvo

iz sebe. Moški stopijo na desno, ženske se umaknejo na levo stran, ter prično med seboj kramljati in pomenkovati se.

Sedaj se začuje strahoviti glas: „Ogenj! ogenj!“ Gost dim se vali iz samostanskega dimnika in skozi njegove preduhe švigajo požrešni plameni na vse kraje. Silno vpitje, suvanje in gnječa nastopi; nikdo ne vé, kaj početi, kam se djati; kajti nenadna nesreča je vse glave zmešala. O tem važnem trenutku se prikaže človeška podoba, v moker belec (koc) zavita, s sekiro v roci verh samostana. Ljudstvo umolkne in na njo stermí; ona pa stopa varno in se bliža dimniku. Dva udarca zadostita in dimnikov krov s sekiro vred zarožljá doli na tla. Zaderžan plamen buhne in se požene na kviško, zajedno pa tudi skoči omenjena oseba dimniku v goreče žrelo.

„Kdo je ta? kdo je ta?“ letí od ust do ust. Ali materino okó na tanko vidi. Županja je spoznala svojega sina, in ko se je v goreči dimnik spustil, stemní se jej pred očmi, in se kot mrtva zgrudi na zemljo. Nastane nova zmešnjava; ženske kričé, manejo jej roke, donašajo vode in jo polivajo. Ko se prebudí, vidi se v naročji svojega sina Janka in perve besede so jej bile: „Hvala Najvišemu, kateri vse v naše dobro obrača!“

To se vé, da so tudi gospod opat kmalu vse to izvedeli; pošljejo tedaj brata Jukunda, da povabi župana in njegovega sina na kosilo. Janko, kmečki priprosti sin, on se je tega jako branil in volil bi bil drugi pot v dimnik skočiti, nego z gospôdo obédovati, a slednjič je moral ubogati. V obednici ga vse obsuje in po zgodbi vprašuje. Janko, misléč, da ni nič kaj posebnega storil, brez ovinkov velí: „Ko se je dimnik vnel, stal sem na dvorišču, v zamem tedaj naglo belec iz hleva, namočim ga, zgrabim sekiro, letim verh krova, od ondot pa priderdram z velikim hrumom in ropotom, obdan od gorečih saj kot črna pošast, ravno pred kuharja, kateri vsega tega ni nič vedel; on se je križal in hotel zbežati, dokler me ne spozná.“ Gospôda in menihi ga hva-

lijo in občudujejo, njega pa zapeka rudečica v lice, kakor nedolžno deklico, ktere pridejo tuji možjé iz daleka snubit.

Med obedom primejo opat čašo ter napijó županu: „Bog živi mojega poštenega župana Marka in njegovega verlega sina Janka, kateri nas je požara rešil!“

Na tó vse zakliče: „Bog ju živi!“

Gospod opat nadaljujejo: „Da ves svet zna, da nisem nehvaležen, oprostím poleg moje grajščinske pravice županovo hišo vojaščine. Gospóda, vi ste priča!“ —

„Dobro, dobro!“ zadóni po celej obédnici. Potem se župan pristojno v svojem in sinovem imenu zahvali.

Janko pa je molčal in kislo pred se gledal; opatove besede so mu porušile najslajše sanjarije, vničile poslednjo nado, ker je toliko želel, — vojak biti. Brat Jukund napolni celi koš z jedili in sladčicami in naperti Janka. Poklonivši se odideta. Janko hití na ravnost domú, župan pa se oberne na stran, vzame svoj molek, vtakne klobuk pod pazduho, šeta se med njivami, travniki in vinogradi, priporoča se in moli, ter hvali in povikšuje Očeta v nebesih, od kterega pride vsak dober dar.

III. Mati Božja dobrega svèta.

Tri streljaje od županove hiše je stala na pohlevnem griču prestara cerkvica ali bolje rekoč kip (znamenje) z malim oltarjem in lepo podobo Matere Božje dobrega svèta, ktero je še za starih časov naslikal (zmalal) neki pobožen menih. Berglje, roke, noge in še drugi spominki iz voska so viseli po stenah kakor priče žive vere in uslišanih prošenj. Da ne bi se kaka nespodobnost pripetila, bila je spredej z železno mrežo namesto vrat zagrajena. Visoki hrasti, krog in krog zasajeni, délali so s svojimi zraščenimi vejami in verhovi nad njo drugo cerkev z zelenimi sténami in obokom. Drobne ptice so ondi gnjezdile in svoje petje zlagovale s pobožno molitvijo romarjev ali mimogredočih ljudi, kateri so radi tu

zastajali in se Materi Božjej priporočevali. Posebno imenitna je bila za to sveto mesto tretja kvaterna nedelja, o kateri se je velika množica ljudi iz bližnjih in dalnjih krajev sešla.

Skerb za to cerkvico je bila županovim izročena, in o shodu so si ž njo dali mnogo mnogo opravka. Milica je natergala na paši najlepših gorskih rastlin, Martin pa prinesel iz samostanskega verta polne koše rož, da sta je domá v verižice, snopke in vence povezala. Marijina podoba je bila vsa v cvetji, vsi hrasti okoli cerkve s cvetočimi verižicami prepreženi in prepleteni, vsaka vejica je imela svoj kinč, in beli, modri, žolti in rudeči venci so odzgor viseli, tako da bi človek rekel: jesen se je v pomlad spremenila in hrasti rodé rože namesto želoda.

Vže kvaterno soboto popoldne so ljudje v trumah prihajali, pred podobo Matere Božje molili, klečé se okoli oltarja plazili in celo noč so se čule pobožne pesmi in molitve; kedar pa dan nastane, bil je ves grič z ljudstvom pokrit, kar je terpelo do desete maše.

Po deseti maši, ko je ljudstvo svojemu sercu zadostilo, jame se vse veseleje gibati; prijatelji in znanci, ki se vže dolgo niso videli, pozdravljajo se in si v roke segajo; mati objema hčer, ki je nekje daleč omožena; oča vodi s seboj sina, kateri je na tujem svojo srečo našel; in še taki, ki so se vže mertve mislili, ne morejo se prečuditi, da se žive najdejo.

Ubožne družine po travi posedajo in skup uživajo borno kosilce, premožniši si pa kaj boljšega poiščejo; kajti vsega, kar želodec poželi, vsega je tu obilo: pekarji prodajajo pogače in maslene potvice, medarji medico in sladkarije, mesarji kuhajo v velikih loncih in kotlih meso in pekó na kolih cela jagnjeta in, kar je vredno da se ne zabi, tu se je ta čas vselej prvi mošt točil.

Slovenec je pobožen, pa tudi rad vesel in miloserčen; glej, poleg pota sedi slep siromak, gode na tri strune in popevaje prosi v Boga ime; na drugem

kraji se čujejo piščali, dudlje in tamburice, in ondi sredi travnika vodijo mlade deklice kolo ter ples, ali bolje rekoč igro, s katero so nekdanje dni Slovenci vélike godove povzdigovali; pa vse v lepem redu in poštenji. Domače šege in navade so večidel nedolžne in kdor va-nje dira, sili ljudi po drugih tujih, njim nepristojnih, tedaj škodljivih šegah ozirati se in se pregreši nad narodom.

To leto so sami gospod opat sveto mašo služili, dva meniha sta jim stregla in cela množica jih je s svojim petjem spremljevala. To globoko in visoko, počasno petje je bilo veličastno in podobno šumenju silnih vodá. Med mašo so stopili opat na pripovedalnico, ki je pod hrasti stala, in jeli blezo tako govoriti:

„Če se danes s tega svetega mesta ozrem, ne vidim med svojimi poslušavci samo mojih sosedov in bližnjih, ampak tudi vas, ljube romarje iz Štajerske in Hervaške, iz gorenških in drugih krajev od stermege Kuma do dalnjega primorja. Veže nas vse ena vera, brati en jezik, in navdaja ena želja in volja, počastiti Mater Božjo in od nje v tem vihar-nem življenji izprositi pomoči in dobrega svéta. Velim, v tem vihar-nem življenji; valovi so vsakdanje skerbí, valovi mnogotere potrebe, valovi skušnjave, valovi nevarnosti, valovi laži in obrekovanja, in valovi stiske, težave, preganjanja in še druge nadloge, ktere nas zadržujejo in motijo na našem popotovanji proti pravej domačiji, — proti nebesom. Ali kakor se mornar na širokem morji, ki ne vidi drugega nego plavo nebo nad seboj in sinje vode pod seboj, ravná in posvetuje z zvezdami, ako hoče, da kedaj še zagleda svoje domače ljube kraje; tako vam tudi jaz v Marijinem imenu svetujem treh zvezd deržati se, ako želite doseči večno, pa tudi svojo časno srečo. Perva zvezda, ktera nam zasveti, je naša pamet; ona nam kaže, kaj je dobro ali zlo, lepo ali gerdo, kaj je pravica ali krivica, resnica ali laž, ter veleva eno storiti, drugega se pa ogibati; a predsodki, strah, jeza, pohotnost in še druge strasti storé, da ta mila

zvezda včasih otemni. Ako smo pot pameti zgrešili, prisveti nam druga zvezdica, naša vest. Ta ima dvojno moč; ona peče in hladi, in nam kaže stezo pameti, katero smo zapustili; pa tudi njen blagi svit večkrat v hrupu posvetnih razveseljevanj utone, sicer pa ne ugasne nikdar. Tretja zvezda, lepša mimo vseh drugih, po svojej krasoti samo solnce premaguje, sveti, ogreva in deli pervima dvema zvezdama še le pravo svetlobo in moč, in ta je Jezusova vera. Kdor v njeni nebeški luči hodi, ta ne omaga in ne zajde vekoma ne. — S temi mojimi besedami se strinja Marijin svet, ki ga je dala služabnikom na ženitovanji v Kani galilejskej: „Kar koli vam poreče, to storite, to je: izpolnite vse njegove svete besede ali nauke“. — O, da bi te tri zvezde nas vedno spremljevale! sosebno sedaj, ki se žalostnim časom bližamo in nam zopet rat (boj) s Turkom žuga! Dohajajoči listi nam kažejo, da velike turške trume na meji zbrane stojé, pričakovajoče samo povelja, da v naše kraje ropnejo. Bodite tedaj oprezni, in ne dajte se prekaniti! Vaša zdrava pamet vam vže kaže, hrano, živino in premoženje za časa v samotnih gozdih in berlogih poskriti; vaša vest vam veli, svoje uboge domovine ne zapustiti, in kedar bodo goreče germade temno noč razsvetlile in oznanjale sovražnikov prihod, pobegnite s svojo družino v z ozidjem zavarovane tabore, samostane in gradove, in postavite se, združeni kot eden sam mož, Turku v bran, in naj bi pri tem tudi eden ali drugi izgubil svoje življenje; kajti lepo, slavno in sladko je umreti za vero, narod in domovino. Ako bi pa kdo v turško sužnost prišel, zapoveduje mu Kristusova vera, rajši umreti in v nebesih s svetniki venec mučeništva deliti, nego se na tem svetu Mohamedovim vražam vdati in se večno pogubiti. — Obernimo se še poslednjič k Materi Božjej, ktera se tudi morska zvezda imenuje, da ne preстане svojega ljubega sina prositi, da bi milostivi nebeški Oče dneve tega obiskanja odložil ali okrajšal, nam poterpljenje, vojakom serčnost in našej vojski častitljivo zmago podelil;

da bi tako pobožno in mirno živeli, dokler ne pri-
veslamo po valovih tega življenja, do onih blaženih
bregov, od koder se odmeva čast trojedinemu Bogu,
Očetu, Sinu in svetemu Duhu od veka do veka.
Amen“.

V petnajstem stoletji je bil tak strah turškega
imena, da je po zveršeni božji službi vse domú
bežalo. Mladi so se kar v tek spustili, starčki so
opiraje se ob palico svoje korake pospeševali, a uboge
matere, ktere so mala deca za krilo držala, sopele
so z veliko muko za drugimi.

Po navadi gredó gospod opat tudi letos k župa-
novim, kjer jih je malo zajuterkovanje čakalo. Tam
pozovejo vse tri županove otroke, vzamejo iz žepa
tri sreberne svetinje Matere Božje dobrega sveta na
plavih trakih, ter jim je na vrat obesijo, rekoč:
„Ljubi otroci! nosite na persih te blagoslovljene sve-
tinje, in ohranite v svojih sercih ta spomin, da je
Marija najboljša mati vsem onim, ki jo časté z lepim
in nedolžnim življenjem“.

IV. Stari in mladi vojak.

Na enej strani županove hiše, kakor smo vže
opomnili, stala je visoka lipa, to nam Slovanom pri-
ljubljeno drevo. Ni čuda! kajti ondi so naše matere
popevaje nas zibale, bučele nad nami brundale in
kot beli angelčki se na nas lipovo cvetje sipalo;
ondi so nam v igrah in šalah minula najlepša leta
mladosti, kterih priklicati ni več moč; tu se sedaj
kot možjé, ktere so britke skušnje izmodrile, sha-
jamo in posvetujemo, in bodemo, če nam Bog poži-
veti dade, pod lipo kot starčki od dela počivali in
gledali proti zatonu svojega življenja. Rodovi pri-
dejo in zginejo, lipa pa stoji kot njihova stara mati
in tiha priča celi preteklosti. Da bi znala govoriti,
veliko bi nam vedela pripovedovati o porodih in ker-
stih, o ženitvah in možitvah, o boleznih in pogrebih,
o veselih in žalostnih dnevih; z eno besedo: ona bi
nam razkazala vso zgodovino, ktera se je tu pod
slamnatim krovom veršila v manjšej meri in podobi,

pa ravno tako, kakor v velikih deržavah v velikem razmerji.

Kvaterno nedeljo popoldne so sedéli pod lipo okrog kamenene mize najveljavniši možjé z županom zbrani in se zastran vinske tergateve posvetovali. Sklenili so, da se ima tergatev v ponedeljek po Miholovem pričeti. V to povzame sosed Urh besedo, in vpraša župana: „Marko! ste li kaj seznali o svojem bratu Jurji?“

Župan reče: „Nič; gospod opat so pisarili na vse kraje, pa nič gotovega niso izvedeli. Zdi se mi, da je moj ljubi bratec Juri med onimi, ki so bili, in jih več ni!“

Vpitje in debel jok, ki se čuje sedaj iz bližnje vasi, preterga njihove pomenke. Vsi stermé in si mislijo, da vže Turek ljudi davi in pobija. Župan ukaže sinu, naj gre pogledat, kaj li to pomenja. Janko, verzél preskočivši, teče v selo, ter najde svojega bratiča Petarka pred neko hišo na klopi zvezanega sedeti in se na vse gerlo dreti. Trije vojaki krog njega stojé in vino iz verča serkajo. Bili so to samostanski lovci, ki so za samostan kot grajščino nove vojake nabirali in pri tej priliki vjeli tudi Petarka, čverstega mladiča. Vsi trije so ga malo imeli pod klobukom, in so z vjetim svoje burke uganjali. Eden njih se široko pred Petarka vstopi, oponaša ga, kremži se in si suhe solze zbrisuje iz oči; drugi s klobukom po strani mu popeva:

Prišli so k meni	Mene sabo vabljajo:
Štirje rumeni,	Kaj se boš jokal ?
Vojaki so bli;	Saj se ti bo pristal
Sul'ce dol pokladajo,	Vojaški stan.

Tretji, mož vže sivkastih lás in berk, Janka pozdravi in mu reče: „Jaz in tvoj oča sva skup vojevala; to sva bila ptiča, prava sokola! Meni so opat tudi drugo službo ponujali, a kaj mi je za njo! Nič lepšega, nego je naš vojaški stan: kamor koli pridemo, radi nas imajo vsi pošteni, zlodeji se pa tresejo; o miru jemo, pijemo zastonj in se kot gospôda sprehajamo, veliko veselejši od kmeta, ki se

za plugom poti, ali od meniha, kateri si pri starih načerčkanih knjigah glavo beli; in česar se boječljivci najbolj plašijo, na primeru, boja s Turkom, ta je nam maslo in največe veselje! Kedar ga zagledamo, stopimo berž v red, zasučemo si berke, konjiče stisnemo in jaderno zajahamo nad-nj. To se čuje: Klopota, klopota, klopota; donderi, donderi, donderi! Žvenk, blenk! zapojó britke sabljice, in kakor bi veter želod tresel, padajo turške glavice na kervava tla. Sedaj nastane krik in vpitje: Urh, udri, udri Turčina! — Urban, zadosti si mu dal! — Jošt, med pleča ga suni! — Jojmeni, naš tovarš, ubogi Pavel, se mertev s konja prekucne! — Tomaž, zmaščuj se za njega in hlastni Turka po debelej buči! — Tomaž, moško si storil! — Terdo je! — Junaki, ne vdajmo se! — Tovarši, pritisnimo! — Vže se sovražnik umika, — beži! — za njim! za njim! zmaga je naša! Rac, bic, bac, to je veselje! Človek se čuti in misli da je na pol veči, jači in mlajši, in še sam Zelenko, moj konj, ta ljuba živalca, kako ošabno ti stopica in se nosi, herzga in pene meče, kakor bi bil on Turka premagal, ne pa jaz!“

„Lepa hvala na postrežbo, hišni oče!“ reče omenjeni vojak, potem izroči prazni verč gospodarju in se oberne k svojim tovaršem, rekoč: „Junaki! glejte, da odrinemo; ti pa, Petarče! ki znaš tako lepo peti, popevaj, ali pa nam pripoveduj ono prigodbo od žab, ki so se zajca zbale, da se po potu kratkočasimo.“

Kedar Janko domú pride, dobí svojo teto Jero vso v solzah na kolenih pred županom javkati in zdihovati: „Oh, gorjé meni! Moža so mi Turki ubili, in sina, edino podporo moje starosti, lovci v vojake vzeli. Sirota! kaj bodem počela? Moj priserčni svak Marko! vsaj ti se me usmili, govori samo eno besedico z gospodom opatom, in morebiti bode mi pomagano“. — Marko jej odgovori: „Jera! tudi jaz sem bil vojak, in me še živega vidiš; da ni nikdo vojak, vže davno bi nas bil sovražnik podavil kakor lisjak kure brez psa; v opatove dolžnosti se pa nočem vtikati!“ — Sedaj pristopi Janko,

pogleda z milim očesom očeta, ter mu reče: „Ljubi oče! prosim vas, dovolite mi, da namesto Petarka vojak bodem. Jahati znam, meč, lok, sulico in bodalce rabiti sem vajen kakor vsak vojščak, verh tega mi pa serce ne daje počitka, dokler se ne izpolnijo moje želje!“

Vsi se na župana ozirajo, rekši, kaj bode storil; on pa molči in premišljuje, potem vstane in veli: „Poterpi moj sin! zastran tega moram tudi tvojo mater vprašati;“ — ter odide v hišo. Kaj da sta se menila, tega ne vemo; ali kmalu prideta oba iz hiše pod lipo, in županja jame govoriti: „Spodobi se in laglje nam je od treh dec eno oddati, nego Jeri edino dete; ti pa, moj dragi sinko! pojdi, kamor te serce pelje, brani vero in dom, in imej Boga vedno pred očmi. Glej, spustim te nepokvarjenega iz materinih rok; pazi se, da, kedar se poverneš, zamoreš odkrito-serčno pogledati v obraz svojim poštenim staršem“. — Potlej ga prekriža in z blagoslovljeno vodo poškropi; Martin in Milica se pa njegovega vrata z rokami okleneta, ga ljubita in božata, plakata in zdihujeta, kakor bi jima neki glas govoril: „Na tem svetu se več ne vidite!“ —

Župan je vedel, da je nagla ločitev najboljša ločitev; zato zbere vse potrebne reči, natoči čutarico vina za samostanske vojake, in odrine s sinom proti samostanu naravnost k opatu. Gospod se čudijo blagodušnosti teh kmečkih ljudi, privolijo v njihove zahteve, ter dodajo te besede: „Janko! bodi serčen vojak, nikakor pa prederzen: kajti serčnost reši, prederznost pa je vže mnogo ljudi in še cele vojske pogubila!“ — Kedar pa še celó župan s sinom k vojakom pride, in oni zvedó to veselo novico, denejo Janka na svoje rame, plešejo ž njim po sobi in iz vsega gerla vriskajo: „Bog živi našega novega tovarša!“ — Znani stari vojak pak je s sabljo ob svoja bedra ploskal, rekoč: „Sedaj pa naj dojde cela turška sila, primaruha! ne plašimo se je; makar da sami kozlobradec, turški sultan, pride: Bog je

moj porok, da neče niti ene kocine svoje brade prinesiti domú v Carigrad!“

Priporočivši svojega sina staremu vojaku, župan s Petarkom odide.

Tri dni pozneje so stali zjutraj za rana v treh dolgih verstah samostanski in drugi vojaki iz bližnjih grajščin na lepem prostoru pred samostanom. Železni oklepi in škiti so se bliskali ko živo srebro; nad brončenimi čeladami jim je mahalo zeleno in zlato perje počez, in nesterpni konji so s kopiti kopali in z glavami vajeti nategovali. Tudi je bilo poleg starega vojaka videti Janka, ki je ravno sedel na vrancu, kakor pomladanska roža poleg sive zime. Sedaj prispè poveljnik cele trume in zasede konja. Rogovi in trobente zapojó, zastave vihrajo, verste se gibljejo in celo kerdelo odjezdi, par za parom, izpred zbranega ljudstva, kličejočega: „Z Bogom! da se zopet zdravi vidimo!“ — dokler ne zgine v meglenej daljavi.

V. Vinska tergatev in nepovabljeni gosti.

Lepa je pomlad s svojim mnogoverstnim cvetjem, prijazno je rodovito poletje z zlatim klasjem; ali Dolensko ne pozna veselejšega časa od bogate tergateve.

Vže dva meseca poprej oznanuje tèma milih ščuričkov to radostno dobo, in popeva vsako noč svojo slavo na višavah. Kmalu po tem se pričnó jagode prašiti, debeliti, mehčati, pisati in po kolcih obešati. Roka umetnikova ni mogočna z barvami opisati prečudno krasoto; kajti tu zagledaš nježno zeleno, belkasto, žolto, pisano, rudeče in plavkasto grozdje, vmes pa visi, kakor kavrani, črna černina do tal. — Gospodar odkriva z rahlo roko listje od terte, ter čudé se stermi nad lepoto in obilostjo božjega blagoslova, kateri se mu kaže. — Kos zlatokljun zapustí kisle gorske črešnje, in se preseli v tersje; rad se vseda verh tertnega kolja, derží černo jagodo v rumenem kljunu, kaže jo gospodarju, ter zleti čučukajoč v prvo gervovje. — Glej! siva megla se vleče sem od dobrane. Kmetje kričé in se grabijo za

glave, morebiti je toča ali nevihta? Ne, ne! Roparski škorcji so, ki gredó v vinograde na gostje. Ubogi kmet, kamor se ti požeruhi vsedejo! Vse selo, možaki in ženske, se nad-nje vzdignejo, vpijejo, tolčejo na kablje in drugo lončeno in železno posodo in je pregnati skušajo. — Še druge ptice skačejo in čivkajo po tersji, pa brez kvara, ker samo červiše pobirajo.

Vse željno čaka tergatve in prešteva na perste dneve do Miholova; ljudstvo zmerom bolj v vinograde dohaja, dolgorogi voli dovažajo po kamenitih kolovozih hrumeče sode in kadi, in nabijanje se čuje široko na okoli. Vže stojé sodi kot vojaki po versti, in kadi pripravljene, sprejeti sladko kapljico.

Pondeljek po Miholovem je bil lep in jasen dan, in tudi županovi so se tergatve polotili. Samo da solnce jutranje roso popije, vže se spravijo možki z brentami na ramah in za njimi praznično oblečena dekleta s kablji pod pazduho v vinograd. Marko vleče ovna vitoroga iz hleva, ki se mu ustavlja, in z glavo stresa nehoteč še poginiti, in županja se umakne s celo kuhinjo v hišico, ktero so nad hramom imeli.

Samo Martin in Milica sta doma ostala. Martin je moral goved na polje gnati, Milica pa ovčice v hribe na pašo. Risan, lep ovčarski pes z zavitim kosmatim repom, koračil je pred čredo in se skerbno oziral na-njo in svojo gospodarico Milico, ki je za njim, leskovo šibo v roci, ovce gonila. Prišed do pašnikov, vleže se pes in ovce prično pičlo travo krog njega muliti; Milica pa gre si kostanja nabirat, sede na skalo in ga na nitko v vence nabada.

S skale pod nogami vidi vinske gorice v solnčnem svitu. Vse ljudi mergoli. Nekteri tergači stojé na brajdah na pol skriti v zelenem listji in odrezujejo pezne grozde; drugi jih nosijo in tlačijo, in dolge bele rajde tergačic pošir tersja kažejo, kje se poglobitna tergatev verši; povsod se pogovarjajo in šalijo, prepirajo in vriskajo; a vse to pride do Milice, kakor kako daljnje nerazločno hrumenje; dobro

pa sliši nad seboj enoglasno vekanje kanj in drugih roparskih ptic, ktere se vozijo v zračnih višinah.

Ljubi bralci! dosihmal ste nas spremljali po cvetočih poljanah domačih krajev; ne zamerite, če vas peljemo odslej tudi po temnih dragah človeških slabosti, zmot in terpljenja. — Kedar solnce najgorkeje pripeka, ondaj se je najpoprej bati kake nevihte, in za belim dnevom nastopi črna noč; enako tudi nenadoma priderdrá večkrat za največo srečo najhujša nesreča.

Vže so poslednji glasovi „Zdrave Marije“ omolknili, in gost mrak je na zemljo pritisnil, v hramu pa je veselje kod pečenega janca in dobre starine do verha prikipelo, kedar Martin in Milica priženeta svoje črede domú. Kedar sta živino privezala in ogleštala, gresta v hišo, se zakleneta, prižgeta luč in se vsedeta za mizo. Polni jerbasi izbranega grozdja, breskev, jabelk, hrušek in orehov, ktere so iz tersja prinesli, stali so pred njima. Med tem da lepoto in dobroto sadja ogledujeta in okušata, sliši se neki daljni hrup. Mislita si, da prihaja od ljudi, ki se z goric domú povračajo, pa prihaja čim dalje veči. Milica reče: „Mene je strah!“ — Martin jo tolaži: „Tiho, tiho! saj ni nič.“ — Čuje se štropot ljudi in konjskih kopit, in se hiši bliža. — Risan strašno zahrumi, potem zacvili in omolkne. Govoré se besede v jeziku nerazumevnem, in orožje žvenčí. — Nekdo lopotne z betom tako silovito po vratih, da se cela hiša strese; zapahi odjenjajo in v vežo derhal zagermi. Sedaj se hišne duri (vrata) odpró in oh, strah in groza! visok mož stoji na pragu z golo sabljo v roci. Široka, šarasta, rudečeplava obleka mu krije telo; za pasom tiči orožje; glavo ovija belozelena platno; obraz mu je začernel in bradast, in debele oči švigajo kot dve luči po hiši. Čudne divje podobe, obrašeni obrazi in srepi pogledi mu gledajo prek ram in v hišo tiščé. — Kot okamnjena sedita uboga otroka za mizo, in sape jima zmanjkuje. Na to stopi omenjeni mož bliže k mizi in Milico nagovori: „Deklica! ti pojdeš z menoj v kraje, kjer sneg nikdar

ne pada, kjer drevje vedno zelení, in sadje žlahtneje zori“, ter stegne roko, da bi jo prijel.

„Jezus, Marija!“ — ona z milim glasom zavpije, verže se svojemu bratu Martinu v naročje, in se ga terdo oklene. Toda zastonj, s silo ju raztergajo, povežejo in brez usmiljenja v sužnost odvedejo.

Sedaj plane ostala derhal v hišo, mlati in bije z beti, sabljami in sekirami po omarah, skrinjah in drugih shrambah, da vse na kosce leti. Kar je bilo od koristi, vzamejo, drugo ostavijo ter odidejo. Drugi roparji pa iz hleva živino gonijo, poslednjič pa hišo zapalijo. Kot bi z očesom trenil, ogenj perši in se valí po slamnatih krovih, plavuta in se poganja visoko proti nebu, in kaže pot Turkom na ravnino, kjer je stala njihova vélika vojska.

Bili so ti ljudje akindži, to je: turški jahači in požigavci pod poveljstvom turške rodovine Mihaloghlijeve. Pogostoma so napadali slovenske pokrajine. Nenadoma kot blisk so se na svojih berzih konjih prikazali, ropali, požigali, morili in živino in ljudi odpeljevali: a kakor je bil nagel njihov prihod, tako je bil nagel tudi odhod, kedar so čutili, da se jim bliža jača kerščanska vojska. Turki so jih „pometalce“ zvali, ker je bila njihova naloga, prej deželo ljudi in premoženja izprazniti in jo pripraviti, da jo brez truda pod svoj jarem sklenejo, kedar velika turška vojska pride.

Strah, trepet in smert so šli pred njimi, za njimi pa uboštvo, glad, kuga in neizrečena pustota.

VI. Strašna noč.

Tergači so bili, kakor smo rekli, v hramu prav dobre volje. Županja odreže kos pečenke in potvice, dene oboje na plošček, pokrije s pertičem in velí Petarku, naj to otrokoma domú odnese. Petarek gre in se približuje domačej hiši, kar zasliši nenavaden ropot. Skrije se berž za plot in posluša; pa zagledavši Turke, ki so Martina in Milico zvezana peljali, prestraši se tako, da mu plošček s pečenko na tla zaropotá, on sam pa se v beg spustí. To za-

pazi neki Turek, zasede konja in se vdere v skoku za njim. Vže mu na pete bije, vže meče vervice, nalašč za človeški lov narejene, zatorej na koncu s svincem obtežene, za njim, da bi mu noge izpodnesel in ga vjel; a to storiti mu brani gosto drevje. Kedar prideta k tersju do kamenite ograje, skoči Petarek vprek, zgrabi težko skalo in jo zadervi z vso silo v Turka; njega sicer zgreši, zadene pa konja v trebuh, da se s svojim jezdecem vred zvali v jarek poleg pota. Na to beži naravnost do županovega hrama, in stopivši med vrata zakriči: „Turki, Turki! Kdor se more, naj se reši! Martina in Milico so ravno sedaj zvezana odpeljali! S svojimi očmi sem ju videl!“

Kakor bi bila strela med tergače vdarila, tako poskočijo na te besede vsi na kviško, prekucnejo v gnječi mizo, stole, sklede, kupice in svečo, planejo skozi vrata pred hram, ter zbežé v hribe.

A nobenega ni ta novica bolj prestrašila, nego Marka in njegovo ženo. Županja omedlí in se v kot zverne; župan pa tava po temi do vrat in videvši svoje pohištvo v največem plamenu, ne dvomi dalje o resnici Petarkovih besed. O prvem hipu hoče svojima otrokoma na pomoč, ali noge se mu tresejo kot šiba in vsi udje mu službo odpovedó, ter ga prisilijo vsesti se na edini stolec, kateri je še stal. Z glavo na komolec naslonjen stermí pred se v temo, niti se prikaže kaka solzica v očéh, samo redki zdihljeji in glasno tripanje serčne žile razodeva, da je še živ. S časom se nekoliko razdrami, potipljuje z roko sebe in jame kot človek, kateremu se v glavi meša, v velikosti svoje britkosti govoriti: „Mislil sem, da so sanje, — oh! da bi sanje bile! — Joj! je — je gola resnica! — Nesrečnik, kaj sem doživel! — Oh, Martinek, moj dragi sinko, oj Milica, ti nedolžna golobica! divji turški jastrob je vaju odnesel, da se nikdar več ne vidimo. Še davi sem vaju videl vesela na svojej strani sedeti, še davi so se vajine oči ljubeznjivo v mé vpirale in še zvoné vajine besede v mojih ušesih; na večer sem pa vže

najnesrečniji vseh očetov, ktere božje solnce osiva. Star hrast sem sredi puščave, kteremu je vihar življenja polomil poslednje mladike. Če se ozrem v vajino prihodnost, — joj mene, joj mene! tiha zona me obide. Volil bi vaju mervta videti, nego živa v rokah turških trinogov! Bilo bi mi vsaj pripuščeno, vama v boleznj streči, vaju tolažiti, vaju v naročji deržati, vajine poslednje besede, izdihljeje in poglede sprejemati, vama oči zatisniti, preminuvša pa v tančico poviti in v hladno zemljo položiti, kjer bi na vajinem grobu klečé se z vama v duhu pomenkoval in one ure prosil, da se tudi jaz z vama snidem in se poleg vaju vležem spijoč smertno spanje, dokler nas trobenta sodnjega dneva ne prebudi! — Laž je! ni ni smert največe zlo, temveč je dobrota in hladilo nesrečnim v tej dolini solz! To vem in v sercu občutim.“

Kmalu potem se županja zavé in prične svoja uboga otroka objokovati. Nazivlje ju z najslajšimi pridevki, našteva njune lepe čednosti, spominja svojo poprejšnjo srečo in dogodke iz njunega življenja, javka, tuguje in guče tako milo, kakor ptica, kterej je neusmiljeni pastir mlade odnesel.

Kedar prvi napad žalosti mine, oglasi se župan: „Ljuba žena! dozdeva se mi, da je nevarno nama tukaj biti. Zapriva hram in beživa odtod; imava še sina Janka, da mu serce žalosti ne počí, kedar se domu poverne in naju ni!“

Stopita tedaj pred hram; ali kako strašen pogled se jima odprè! Po višavah in hribih se svetijo gemade kot znamenja, da je sovražnik v deželi; v ravnini pa goré zažgane vasi, pristave in cerkve; ogenj se terga in leta od krova do krova, vmes pa skačejo kot peklenske pošasti, Turki na konjih z gorečimi poleni požar povekševaje. Sliši se milo vpitje na pomagaj kličejočih ali pa na smert mučenih ljudi, zraven pa preklinjevanje in divje krohotanje osmanlij (Turkov); odzgor pa se žari z dimom napolnjeno nebó in se kervavo ozira na zemljo, kakor bi prihajal sodnji dan.

Kot odrevena stojita župan in županja in s hriba gledata neštevilne požare, kratko rekoč, ta neizmerni ognjeni plavž, ki se je širil po celej okolici. — Župan sklene roke, rokoč: „Nisva, nisva edina, ima jih sto in sto nesrečniših ljudi od naju! Mili Bog! daj jim vsem in nama svojo tolažbo in pošlji svetega angelja, da jim na strani stoji, jih vodi in varuje vsega zlega na duši in telesu!“

„Vidiš li, moj mož!“ veli županja, in kaže z roko „čuda velikega: naša cerkvice nepokvarjena stoji. Mati Božja je sovražnike s slepoto udarila, da je mimogredé niso zapalili. Hitiva tje; nekaj me žene k našej Materi; ona naju vabi in čaka, da jej svoja otroka priporočiva, je pomoči prosiva in pred njo razlijeva svoje otožno serce!“ — Berž izdere Marko iz tersja dva količka, in oprimši se koračita ubožčeka eden za drugim poleg oberšja proti kapelici.

Tù je bilo vse temno, tiho; vnanji bojni hrup ni dosegel tega svetega kraja. Tù se veržeta na kolena in na svoje obraze in županja glasno moli: „Preljuba Mati Zveličarjeva! glej pred teboj dve ubogi siroti, ki iz globočine serca k Tebi vpijeva! Usmili, usmili se naju! — Ona, ktera nama je Bog izročil, ki sta se po njegovih zapovedih ravnala, v nedolžnosti kot dve liliji cvetela, in to božjo vežo in tvojo podobo vsako leto s cvetjem kinčala, odnesla je zver, neusmiljena zver, nama pa zavdala globoko rano. Tebi je vse to znano, ni treba ti razkazovati. Oh, ohrani ju v pravej veri, brani njuno čistost, izprosi njima in nama poterpljenje in vdanost v božjo voljo; in ako je vže sojeno, da se na tem svetu nikdar več ne vidimo, vidimo se pa vsaj v nebesih pri Tebi, naša Mati! Tega te prosiva ne po svojih dobrih delih, ker sva grešnika, ampak po Tvojej žalosti pod križem, po zasluženji Tvojega božjega Sina, kateri je neskončno usmiljen in čegar dobrota sega od roda do roda!“

Med tem je mesec izšel in svojo luč po cerkvi razlil, kolikor je dopuščalo hrastovo listje. Kedar

povzdigneta svoje glave, vidita vse razsvetljeno in Marijino podobo vso v žaru sijati. Obadva se čudita; a Marijine in njenega božjega Sina oči so ju gledale tako ljubko, materno in usmiljeno, da se jima je ledena hrasta dušnih ran jela tajati, in so jima potoki solz po obrazih cureli, jima v polajšanje in tolažbo. Priserčniše sta še molila in, Bog vé, kaj vse prosila, dokler ne pride prijatelj žalostnih, spanje, in ne pokrije njihove nadloge in bolečine s plaščem pozabljivosti.

Blagor jim, ki imajo živo vero in terdno zupanje! njihovo terpljenje bode prenesljivo, bode obrodilo sad poterpežljivosti in se slednjič spremenilo v rajsko veselje!

VII. Usmiljeni Samaritan.

Vže davno je voznik na nebu svoja svitla kola za goro okrenil, vže je mesec obledoval in mlada zarija pripravljala pot zlatemu solncu, da vidi in se zjoče nad tem, kar ste turška divjost in verska razdraženost učinili, kedar se župan in županja prebudita, in po kratkej molitvi pred cerkvico postojita.

Vse je bilo prazno, nobene žive duše ni bilo čuti, zrak je bil z dimnim smradom napolnjen in gosta megla je ravnine pokrivala; daleč tam pa se je dim kviško valil in kazal, da se je sovražnik proti jutru obernil. Perva misel jima je bila, kraj svoje poprejšnje sreče obiskati. Od vsega svojega premoženja ne najdeti ničesa, nego velik kup pepela in žerjavice; le Risan, ovčarski pes, priskače z gerdo rano na glavi, zvija se, roke jima liže, cvili in svoje veselje razodeva, da ju še živa vidi. K hramu gredé prične pes jako lajati; kar zagledata nekoliko korakov od sebe v jarku ležati mertvega konja, kateremu je drob iz trebuha visel, pod njim pa mladega Turka težko sopihati. Bil je kakih dvajset let star, in dober mahljej od njega mu je v travi sablja ležala.

„Lej! ta je eden iz med onih, ki so nam toliko gorjé nakopali,“ — reče županja, „a bodiva mu

usmiljena Samarijana, da se morebiti tudi Bog najinih otrok usmili in nama grehe odpusti“.

Berž prime župan konja za rep, potegne ga s človeka, in sedaj vidita, da mu je desna roka in noga sterta. Župan gre kolov iskat za nosila, Turek pa kaže z levo na sabljo, rekoč: „Evo vam sablje, mamica! prosim vas, za Boga, ne mučite me dolgo, nego z jednim udarcem končajte moje nesrečno življenje!“

Županja odgovori: „Bog začuvaj, tega pa ne! Mi smo kristjanje, in skerbeti hočemo, da ozdraviš in se poverneš k svojej materi, ako imaš še živo domá“.

Turek molči; a solza, ktera se mu je v očéh svetila, razodeva hvaležnost, ktero je v sercu občutil. Župan prinese dva kola, poveže ju z vervicami, ktere je kod Turka našel, verže mladja in listja poverh, in dene na-nje Turka. Na teh nosilih neseta naša Samarijana svojega nesrečnega sovražnika v hišico nad hramom in ga položita v isto postelj, v kterej so nekdej spali njuni otroci. — Turek toži, da ga žeja; županja mu prinese grozdja, župan pa odide v samostan po brata Jukunda, da mu pride udov poravnat.

Tudi samostan so Turki napadli, a kmetje iz bližnjih krajev so jih prehiteli, vrata zaperli in je s kropom, kamenjem in drugim orožjem tako junaško sprejeli, da so se, štiri do šest mertvih ostavivši, naglo v tek spustili.

Rano zjutraj zvedó gospod opat, da so Turki odšli. Odmah (zdajci) odrinejo z bratom Jukundom in drugimi menihi ubogemu narodu dušne in telesne pomoči delit za prvo silo. Menihi gredó naprej, za njimi pa se gibljejo in škripljejo volovski vozovi s kruhom, moko in drugo hrano obloženi. Kamorkoli se ozró, povsod vidijo samo žalost, vse prazno ljudi, njive in travnike poteptane, vasi požgane in cerkve oskrunjene. Čim dalje gredó, tem strašnejše stvari se jim stavijo pred oči: tû vidijo cele mlake prelite kerví, tam mertve ali po samem ali na kupe ležati;

nekteri so bili brez glav, razparani, do kolen ali še više sežgani, ali na druge načine razmesarjeni, drobna deca z razbitimi glavami poleg sten, sive starčike in žene na kole plotov nabite ali na drevesa obešene in odrezane človeške ude po potu raztresene. A najstudneje jih še čaka! Bil je ne daleč od tod mali travnik z visokim drevjem in gostim germovjem obrasen, prijazen po letu zarad lepega ptičjega petja, hlada in tihe samote, kamor so tudi gospod opat radi zahajali, počivat od svojega dela. Pa približevaje se temu kraju, puhti jim vže od daleč neki čuden duh in smrad nasproti. Tje prišedši strese jih mraz, tiha groza obide in beseda na jeziku zastane. Sredi travnika je bila miza, prav rekoč, široka vrata verh zloženih odsekanih glav. Na njej stojé kervavi izpraznjeni kozarci, po tléh okoli ležé namesto stolov nakupičena telesa umorjenih in obdaja jo blizo petdeset na kole nabodenih kristjanov. Eni so to ubogo življenje z boljšim zamenili, vendar se še beró na njihovih obrazih neizrekljive bolečine, ktere so preterpeli; drugi pa še pojemajo in se s smertjo borijo. Kedar so se jim pa koli iz telés izderli, so zdajci dušo izdihnili. Z napol tužnim, napol serditim glasom zavpijejo gospod opat: „Ó divjost nad vsemi divjostmi! Jok in stok od vseh strani poslušati, na še tripajočih truplih počivati in s kervavimi čašami nazdravljati si, to je več nego zverjaško, to je peklenško veselje in satanska radost! Najgorja (huja) zver je človek v svojej slepoti in strasti! Ti pa, moj pošteni in kerščanski narod! ti si zares pomilovanja vreden! Doklej te bodo še tvoji sovražniki gazili in morili? Doklej te tvoji navidezni prijatelji poniževali in zatirali, in nesreča verh nesreče na té hrumela? — Upam in zanesem se v Vsepravičnega, da po vseh viharjih nastanejo mirnejši časi, da bode nedolžno prelita kri rodila viteške maščevavce, in sedanje mučeništvo mi je, o narod! gotovo poroštvo tvoje prihodnje časti in slave.“

Potem dajo mertve pokopati in zapustivši z bratom Jukundom ta kraj žalosti in smerti nakanijo obiskati

župana, o katerem so zvedeli, da ga je velika nesreča po Turku zadela. Na poti verh malega hriba se snidejo ž njim. Solza solzo najbolje razume, in žalosten žalostnega najlaglje tolaži; zatorej so bile tudi opatove besede hladilno olje za županovo serce. Izmed drugih tolažil so naposled rekli: „Kakor ni roža brez ternja, tako tudi ni na tem svetu sreče brez terpljenja. Terpljenja in križi so nam večkrat potrebni; oni nas učé, čistijo, ponižujejo, pokoré, zatirajo preveliko ljubezen do naših domačih ljudi in drugih posvetnih stvari in nas spodbujajo boljših zakladov v nebesih iskati, in kar je največ vredno, oni nas vpodabljujejo Kristusu, kateri, ker v nebesih ni bilo križa, je na zemljo prišel križa iskat in kedar ga je našel, ga je z veseljem objél, na rame vzel in se dal na-nj razpeti, da bi na križu in po križu vse k sebi potegnil in zveličal. Vzemimo pa, kar se je vam, na priliko, najbolj bati, da vaša otroka zavoljo vere poštenost ali življenje izgubita; verujte mi, ako se to brez njunega privoljenja zgodi, biti će tudi njima dvojno plačilo, in angelji jima spletajo zlate vence mučeništva, kterege mi zastareli grešniki nismo vredni. — Vaše blago delo pa, katero ste Turku skazali, hoče vam ves čas vašega življenja v tolažbo biti in vam v večnosti, morebiti pa še na tem svetu, stoterén sad obroditi!“

VIII. Deželna bramba.

Kedar po dolgem gerdem vremenu med tem, da je grom hrumel in po nebu razsajal in dež kot iz kabljice lil, solnce zopet nekoliko skozi oblake posije na rujave bojice, bele polžike po mlakah in zeleno rosno travo, vidi se nam vse nekako veselo, prijazno in pomladansko in se oddahnemo, akoprem nam ni nade, kaj boljšega pričakovati; tako pripusti tudi Bog, da žarki njegove svete previdnosti od časa do časa prederó nevihte tega življenja, da pod njihovim bremenom ne omagamo ali zdvojimo.

Še stojé gospod opat s svojima tovaršema Jukundom in Markom in se pogovarjajo, kar vstane

veselo vriskanje od vseh strani, vrata gradov in tabrov se odpirajo in ljudstvo teče v ravnino vpijoč: „Naši bratje, naši bratje! nam gredó na pomoč!“ — Zares se bliska od zapada orožje in po cesti se vali truma za trumo, banderce za bandercem proti njim. Veselje se bere na obličji vsem trém možém.

„Oj, prvo banderce je prav ljubljansko!“ rekó gospod opat. „Poglejte samo, kako mogočno se pozoj (lintvern) v gerbu vije in zijá. To se baš spodobi Ljubljančanom, kateri, ako veljá za čast in srečo domovine, so vedno prvi.“

„Jaz jih poznam“ приметne župan, „iz svojih vojaških let; beli so in rudeči kakor mleko in kri in prav prijazni gospodje; pa kedar se ide v boj, tedaj so levi, ki se ničesar ne strašijo in vse porušijo.“

„Drugo banderce“, velé opat, „je Ravbarjevo. Pod njim so večidel Posavci, to je: brodniki, ki se z valovi in slapovi dereče Save bijejo in s tehtnimi vesli igrajo kot z gosjimi peresi; porok sem, da tudi Turku hočejo njegovo polt iztepti!“

„Tretja zastava se spozná po turu (divjem volu), da je Turjaške gospóde, ktera na Kranjskem, posebno v Suhej Krajni, največa posestva ima. Poslednji kraj je kamenit in pičlo rodí, a prebivavci uterjeni in z malim zadovoljni so kaj dobri in pogumni vojščaki.“

„Četerto banderce je Kacijanarjevo iz Gorenškega; vodi same prave planiaske sinove, visok, čverst in krepek narod, navajen po gorah z medvedi in risi metati se; gorjé Turku, ki njim v pesti pride!“

„Oni dvi banderci, ki skup gresta, ako se ne motim, sta iz Kranja in Kamnika, slovečih mest zastran starih pravic, pa tudi stare poštenosti in serčnosti svojih meščanov. — Za njimi pridejo zastave oglejskega patriarha, brežinskega in ljubljanskega škofa. Vidim še dosti banderc, ali kdo bode vse preštel? Pojdimo raji dol na cesto; z vitezom Ravbarjem sva si dobra znanca, pa morabití tudi vi vidite svojega sina Janka.“

Vitez Ravbar je bil v pravem pomenu mož. Njegova brada je, kakor nam pripovedajo zgodovinarji, segala do tal in nazaj do pasa, in njegova telesna moč je bila tolika, da je nekemu bahačastemu židu (judu) z brado vred čeljust odtergal, najmočnejšega španjolskega jakca na dvoru cara Maksimilijana I. v vrečo zmašil, in ga caru pod noge položil, in v boji vojaka podolgem na dva kosa razcepil; sicer pa je bil krotek in priljuden gospod.

Kedar zagleda vitez opata, pozdravi jih in jim podá roko, rekoč: „Jako me veseli, častiti gospod! vas še živega najti.“

„In mene veseli,“ odvernejo opat, „vas, hrabri vitez! zdravega videti; kajti znam, da je na vaše banderce zmaga privezana.“

„Hvala lepa“, odgovori vitez, „na lepe in dvorne besede! a Turek je kod vas strašno divjal!“

Opat rekó: „Res strašno! Zamorete li, gospod vitez! povedati, kje da so naši vojaki?“

„Vaš samostanski in še drugi oddelki,“ reče, „so šli od Novega mesta na Metliko, da sovražnika od dvéh strani primemo, in ako bođe mogoče, mu sužnje in rop otmemo. Ali nam“, pristavi, „se jako mudí; tedaj ne zamerite. Z Bogom!“

„Srečen pot!“ odgovoré mu opat; on pa: „Bog dal in sreča junaška!“ — ter speketá na konji za svojim kerdelom.

Še dalje stojé poleg pota omenjeni trije možjé ter gledajo in občudujejo kranjsko deželno brambo. Lepota je bilo videti moške bradaste obraze, ognjene poglede, ravne postave in krepke desnice. Orožje jekleno na njih hrumi, meči žvenkljajo, konji s kopti štropotajo, in zemlja se potresa pod njimi. Ne drugače, kot val za valom, truma za trumo naprej dere, navdana z željo poskusit se s turškimi divjaki in se nad njimi zmaščevati. Kedar tudi vozniki z vojskino pertljago odidejo, gredó še le gospod opat domú; v sercu svojem rojakom srečo in slavno zmago želeč. Tudi župan hití na svoj dom in nada mu persi širi, da morebiti kmalu vidi svoje otroke!

Da ne bi se bralci spotikovali, opomnim jih mimogredé, da tedaj, ko se je naša povest godila, ni bilo še nobenih polkov (regimentov), ampak deželni stanovi so odločevali, koliko mora vsaka grajščina, vsak samostan, vsako samostojno mesto ali terg dajati vojakov, ktere so deželno brambo imenovali.

Turek zasledí berž našo prihajajočo vojsko, ter odrine s svojim ropom proti Samoboru, da pride čim prej tem bolje v svojo domačijo. Na hrovaških ravninah se prično kervavi boji, in sovražnik, povsod otepen, moral je ves svoj rop ostaviti, in je z nekaterimi vjetniki bežal v Turčijo. Da bi ga naši brambovci ne zasačili, zažiga za seboj mostove, kar je naše jako mudilo. V vednih pretepih priženo naši sovražnika do reke Une, in vojskini poglavarji tu sklenejo, svojim ljudém tridnevni počitek dovoliti.

Janko, kateri je po vjetih zvedel, da se nahajata njegov brat in njegova sestra med vsužnjenimi, bojeval se je zmerom v prvi versti, svojo sabljo sukal in rušil neprijatelja na tla; a ni mogel zabraniti, da mu Turki konja ne ubijejo in brata Martina in sestre Milice ne odpeljejo v Bosno, prvo turško pokrajino na našej meji.

IX. Kotlar.

Vitezi in poglavarji vojske se po treh dnéh snidejo v posvetovanje, ne bi li v Turško ropnili ali pa vojake domú razpustili? Nekaj zbog pozne jeseni, ktera je rada mokra in pote v Bosni, vže poprej slabe, neprehodljive dela; nekaj zavoljo pomanjkanja hrane, in ker se ni bilo bati, da se sovražnik, tako dobro otepen, to zimo še poverne; posebno pa, ker niso od više strani nobenega privoljenja zato imeli, sklenejo poslednjič, vojsko na dom odpraviti.

Kedar se ta novica med vojaki razglasi, ni bilo petja in vriskanja ni konca, ni kraja; samo Janko je hodil, kakor deveti brat, solze v očéh in pobitega serca med njimi, oddá voznikom svoje orožje in vojaško opravo, in gre v svojej obleki od veselega

hrupa na samotne bregove reke Une. Ondi sede na skalo. Pod njim je šumela reka, svoje vode čez skale in špilje spuščajoča in ob stene lopajoča. Ta glas je njegovemu sercu bolj ugajal, nego veselje v šotarih. Oči so se mu pasle po neizmernih bosanskih šumah, misli pa boravile kod nesrečne sestre in brata, kar se prikaže onstran reke iz hoste človek, oger-njen s črnim plaščem. Nizek klobuk s širokimi okrajki mu je zakrival obraz, mastni lasje so mu po plečih mahali, izpod pa široke, omazane bregeše plahtale. On hodi poleg reke gor in dol, in meri z gorjačo v roci njeno globočino; na en pot se sleče, in na pol prebrede, na pol preplava vodo.

Med tem, ko se tujec oblači, obleti Janka misel: „Kaj veljá“, reče, „morebiti vé ta človek, ki ravno iz Turčije pride, kaj povedati o bratu ali sestri?“ Gre k njemu in spozna zajedno svojega starega znanca Jenkiča, od kterega se je bil tudi kotlarstva izučil.

Janko ga nagovori: „Dragi Jenkič! kaj pa je tebe sem prineslo?“

Jenkič: „Hodim s trebuhom za kruhom. Ravno sedaj pridem iz Turčije“.

Janko: „Si li videl mojega brata Martina in sestro Milico, ktera so Turki v sužnost odpeljali?“

Jenkič: „Pomozi Bog! kaj mi vse poveš! Rad ti povem, kar sem te dni tam videl in doživel, ako ti kaj koristi: Bil sem prav pri nekem kristijanu v Kamengradu in sem mu kuhinjsko posodo na pragu pred hišo popravljaj, kar se čuje od daleč trobentanje, piskanje in še drugi glasovi, med kterimi je véliki turški boben posebno razgrajal. Meni ni bilo tega nič mar, ter kerpam svoj pot. Ljudje pa beže v hiše in vrata in okna zaklepajo, kakor bi se zlo vreme bližalo. Jaz gledam in gledam na vse kraje, a ne vidim nobene oblačice. Sedaj priteče hišni gospodar, in veli: Beži, prijatelj! turška voj-ska se iz boja povračuje, da vrata zaklenemo. To so ti naši vojaki gorji od hajdukov, posebno sedaj, ker so jih Slovenci gerdo oklepali!“ — Zapremo tedaj vrata in jaz gledam skozi razpoko radoveden, turško

vojsko videti, in jo tudi vidim. Najpervo se vije turška zastava, za njo nesó na kopji šest do osem odrezanih glav, potlej pridejo piskači, trobentači in bobnarji, za temi pa kerdelce od 50 do 60 vsužnjelih. Imeli so roke na herbtu zvezane, bili so bosí, gologlavi in s pernjami pokriti. Vsi blede, gladni in trudni so se mílo ozirali, da bi se jih kdo usmilil; a ni bilo duše, ktera bi sočutje ž njimi imela. Sirova turčad jim je še le s pestmi grozila, jih zapljuvala in z blatom in kamenjem ometovala. Ženske zarubljene so bile s pečami zakrite, da jih nikdo ni mogel v obraz videti, pa so bile še bolj spehane in podobne onim, kateri ravno prebolé, černe straže so jih spremljevale. Odzad pa dohaja turška vojska na konjih, gerda derhal, bolj podobna tolovajem nego vojakom. Nad polovico jih je bilo ranjenih, zato so imeli roke in glavo obvezane; nektere so pa raja (kristjani) na nosilih za njimi nosili. Ropa niso drugega imeli pokazati, nego da so iz boja gredoč tri turško-kerščanske vasi poleg pota obropali in požgali. Dober teden prej so z velikim bahanjem rat (boj) pričeli, sedaj so ga pa sramotno v svoj kvar končali. To nas vsakega v serce veseli! Zjutraj o prvem svitu poberem tudi jaz svoja kopita, zapustim mesto Kamengrad, in prebegnem sem, kjer me ti najdeš.“

Janko: „Znaš li, kam so sužnje odpeljali?“

Jenkič: „Govorili so, da v Travnik, glavno mesto cele Bosne, kjer sedaj bosanski paša (sančak-beg) stoluje.“

Janko: „Je li daleč v Travnik?“

Jenkič: „Poredoma iti bi bilo štiri ali pet dni hodá.“

Janko: „Med tem, da se meniva, obšla me je ta posebna misel: Zakaj ne bi tudi jaz mogel, kar ti, storiti? Prosim te, ljubi Jenkič! ti mi moreš veliko dobroto storiti, za katero ti hočem svoj živi dan hvaležen biti.“

Jenkič: „In ta je?“

Janko: „Od tebe sem se kotlarstva naučil. Za-

meniva najino obleko; daj mi ti tvojo, jaz pa tebi mojo, da tudi jaz poskusim v Turčiji kotlariti, ne v tvojo škodo, ampak da svojemu bratu in svojej sestri na ta ali drugi način pomorem.“

Jenkič z glavo odkima: „To nikamor ne kaže! Ti ne veš, kako nevarno je potovati po Bosni, kjer nimaš pravice in varnosti, kjer je toliko paš, kolikor ima begov, in se vže tvoje kerščansko ime v prikor šteje in v sramoto. Verjemi, da ne bi nikdar turška zemlja Jenkiča videla, da nima v neplodnih Tatrah osemdeset let starega očeta in slepe matere, kar ga sili križem sveta kruha iskati.“

Janko: „Pa vedi, da tudi jaz imam sestrico, zaradi ktere bi rad še danes umerl, in brata, ktereга kakor samega sebe ljubim, v strahovitej sužnosti, morebiti v takem terpljenji, da bi se ju kamen usmilil.“

Pa še dolgo se pričkata in prepirata, poslednjič je Jankova beseda obveljala, preplavata reko in na onej strani obleko zamenita.

Zdaj Jenkič reče: „Ti imaš škodo pri tej zameni; zato ti hočem še svoje orodje, svojo torbico z lepim kosom ovsenega kruha in lepo tikvo za pijačo dodati, poverh ti pa še pot pokazati do onih mal, da ne moreš več zajti.“

Po stezi skozi hosto mu daje Jenkič lepa napotja, kako se mora v Turčiji vesti, in ga med drugim opominja: „Kedar Turka srečaš, ogni se mu, odkrij se in postoj poleg pota, da odide; ne hodi po noči nikamor, ker ondaj mergoli Bosna malopridnih ljudi. Ogiblji se mest, kjer so stanovniki sami mohamedanci, kateri ne bodo nikoli prestali kristjane sovražiti; zavračaj pa svoje korake pod kerščanske krove; ondi prebiva še zmerom stara slovenska poštenost in gostoljubnost.“

Vže sta več ur hodila, sedaj postoji Jenkič ter s perstom v daljavi pokaže star, rogovilast in suh hrast, rekoč: „Ravnaj se, prijatelj! po onem hrastu, in kedar do njega prideš, najdeš kolovoz, po kterem dospeš k hiši mojega prijatelja Bogdana; reci

mu, da ga lepo pozdravljam, in vse drugo pri njem zveš. Sedaj pa, Janko! daj, da te še poljubim, prej nego se od tebe ločim.“ — Prime ga tedaj z obema sajastima rokama za lice, poljubi ga in potegne ž njima po celem obrazu, da je bil Janko črn kot žužek, ter smehljaje reče: „To ti je bilo še potrebno, da si popolni kotlarček. Z Bogom!“ —

X. Pot v Bosno.

Ločivši se Janko od kotlarčka, hiti po malo obhojenej stezi in se vedno ozira na pokazani hrast. Solnce je jako pripekalo, nenavadna soparica mu je gonila pot na vse kraje; ptice so omolknile, samo muhe, predhodnice hudega vremena, so ga nadlegovale in v celih tropih obletovale. In zares, vže se čuje daljno hohnenje; od juga se kopičijo oblaki kakor sivi voli, širijo se in zakrijejo solnce. Stemni se; blisk za bliskom šviga, strela za strelo udarja, in glasen grom se prevaljuje pod nebom. Sedaj potegne jak piš, in ves gozd zašumi; drevje poka, in se na vse strani klanja; veje se lomijo, listje po tleh se vzdigne in leta po zraku, da ni moč oči odpreti; pa tudi Janko beži in dobi votlo pečino, kamor se viharju umakne.

Ploha ni dolgo terpela, in kedar Janko iz svojega zavetja pride, vidi se mu vse novo. Steze z listjem pokrite ne more najti, in če še tako oči nopenja, rogovilastega hrasta ne zapazi več. Dolgo premišljuje, kaj mu je storiti, ter sklene proti jugu se po solncu ravnati, morebiti da od drugod hrast zagleda. Gre tedaj po svojej misli zmerom proti jugu naprej, pa tudi hoste ni nobenega konca in kraja. Vže se zmračí, spleza na košato drevo in ondi prenoči, dobro, kolikor se dade.

Berž ko se zdaní, nadaljuje svoj pot; ali prazni želodec ga kmalo opomni, da je vže drugi dan, kar ni droba zavžil. Seže tedaj v torbico po ovseni kruh, pa ga ne najde, ker mu je nekje izpadel. Nevolja, da je na-nj tako slabo pazil, ga obide ter ga sili svoje korake pospešiti, da tem prej pride do ljudi.

V sili nabere si bukvice (žira) in jo zoblje, in tako se k gladu še žeja pridruži. Čim dalje gre, tem bolj se množijo težave pota; sedaj mora porušene debele panje ali hlode obiti, sedaj široke goščave predreti, in zopet drugi pot se globokih jarkov ali dolin ogniti in kedar se je vže dolgo mučil, prepriča se, da je v kolobaru hodil, in se na onem mestu znajde, ktero je bil pred eno uro zapustil.

Spleza na visoko drevo in se odzgor ogleduje po okolici; pa ne vidi drugega, nego nizke hribe, suhe doline, vse preraščeno; krog in krog brezkončen gozd; kriči na vso moč, a sama jeka (odmev) mu odgovarja in ponavlja njegove besede. Vkljub temu ostane pri svojem namenu, da proti jugu ide, dokler ne priblodi do človeških prebivališč. Glad ga grize, sosebnost pa žeja mori, ker ne more nikjer, niti v dragah in mlakah, niti v votlih kamenih in drevesih le kapljice vode dobiti. Bosna je v nekterih krajih podobna našej Suhej Krajni, kjer vode pod zemljo tekó in v nižavah kot potoki ali reke na svitlo prihajajo. Celi dan hodi, noč nastopi in zopet je primoran, na drevesu prenočiti. Kaj bodem trud in muke tretjega dneva razkladal, zadosti je, da rečem, da so ga jele telesne moči jako zapuščati in žeja in glad večja prihajati; na palico opiraje se, je hodil, pogosto počival in na večer ni mogel več na drevo zlesti, ampak je na zemlji spal.

S pervim solničnim svitom vstane četerti dan; po glavi mu šumi, jezik je ves suh in ogorel, noge se tresejo in ves omotičen naprej tava. Šest do sedem korakov stori, vže se mora oddahnuti, in težava za težavo ga sprehaja. Da bi imel košček ovsenega kruha, več bi mu veljal, nego vse sladčice; ali požirek vode, volil bi ga mimo celega sveta; ali da sreča človeka, bil Turek ali kristjan, kako bi se ga razveselil, ali da vidi vsaj dim na kviško iti, mogel bi se vendar česa nadjati; tako pa ostane sirota sam, zapuščen in brez vsega upa boljše prihodnosti.

Kolikor dalje gre, tem strašnejša in bolj divja prihaja okolica. Tla so do kolena z debelim listjem

posuta, drevje z mahom obraseno, visoki hrasti, bukve, bresti in breze, kolikoršnih še ni nikoli videl, obdajajo ga in kraj temen in turoben delajo. Tam podi lisica berzega zajca, drugje dervé požrešni volkovi begočo serno, v dolu rijejo in krulijo divji prasci in velik jelen priskače do njega, postoji, meri ga od strani z velikim modrim očesom, kakor bi mu rekel: „Revče, kaj pa ti med nami počenjaš?“ ter mirno, brez straha odide.

Vse to, zlasti neboječnost zverine, mu kaže, da je daleč od ljudi sred hoste zašel, kamor le redko kak človek ali lovec dojde. Strah, ktereга še ni nikdar občutil, ga obide, ter previdi, da bo moral tu smert storiti. „Oh!“ — žalostno zdihne, „kolikokrat so mi moji starši očitani naglost, ki ni nikoli dobra, gospod opat me svarili zastran prederznosti, in še živo mi stoji pred očmi prijatelj Jenkič, ki mi je pot v Bosno branil in odgovarjal! Nobeden ni, jaz sam sem kriv svoje in drugih nesreče! Komu sem kaj s to naglostjo koristil? Ni bratu in sestri, ktera bosta v sužnosti še dalje kopernela, ni staršem, ktere bom s svojo hitnjo (naglico) v prezgoden grob spravil; sam sebe sem pa — oh, jaz nesrečni človek! vertoglavil v očitno smert. Mirno doma umreti in v blagoslovljenej zemlji pokopanemu biti, to je navadno: na bojišču na čast domovini pasti, to je slavno; na tem samotnem kraji brez vse pomoči poginiti in v jed biti pticam izpod neba in divjim zverinam, to je strašno! Oh, ljubi nebeški Oče, le Ti mi moreš pomoči! Usmili se mene, uboge sirote, ne zaverzi me! In ljuba Mati Božja, prosi za-me!“ — Solze mu oblijó obraz, vzame palico, stori tri korake a ves oslavljen pade na tla, pa se zopet vzdigne, in to terpi celi dan. Sami čuti ga vže zapuščajo in varajo: tam se mu vidi, da hleb kruha leži, kedar pa za-nj prime, je gnjila gliva; drugod vidi sreberno vodico po zemlji teči, pa je le breza, ki poprek tal leži; zopet čuje svojo mater klicati ga ali brata z Milico pogovarjati se, on se ozre in vse zgine. Zelene, rudeče, rumene in še drugačne podobe se mu

stavijo pred oči in zopet prehajajo; poslednjič še sliši v daljavi zvonček prijazno peti; bil je studenec, ki je prek skale v dupljo plunkal, do ktere ga pa ni več prispeti mogel. Na zemljo se zgrudi, še poljubi svetinjo Matere Božje, in popolna nezavednost ga objame, da ga s časom položi v tiho in merzlo naročje svoje sestre, ki se zove smert.

Okrog njega pa po vejah sove in ponočne ptice fofotajo, v bližnjem jarku mlade lisice razgrajajo in vekajo, in verh hriba volkovi mertvašnico zatulijo nekdanjemu lovcu.

O nepremišljena mladost! staviš si gradove v oblake in z derzno roko po njih segaš, pa ne vidiš, da ti izpod nog zemlja gine!

XI. Mesto Travnik.

V prav lepem kraju turške Bosne na vodi Lašvi, ki se v reko Bosno vlija, stoji veliko in obzidano mesto, ki se imenuje Travnik. Bilo je nekdanj sedež bosanskih banov, in je slovelo zaradi snažnosti svojih trgov in ulic, zaradi lepote cerkvá in hiš in obertnije, trgovije, bogastva in veselega življenja svojih prebivalcev; odkar pa je prišlo za Mohameda II. v turške roke, prestalo je vse to. Eden del meščanov se razprodá v sužnost, drugi se odžene v Carigrad in tretji ostane domá, da se mesto popolno ne izprazni. Velika vnanja okna se po turškejši šegi zazidajo ali z mrežami preprežejo, vsa nesnaga na ulice razliva, cerkve v džamije spremené, zvonovi omolknejo, svitli križ s turnov zgine, in na njegovo mesto se povzdigne mahomedanski razpolovičeni mesec, ta podoba dušnega mraka in nevednosti. — Od vsega svojega blagostanja si je mesto še ohranilo malo trgovijo, ktera pa večí del spada na prevažanje in prenašanje mnogoverstnega blaga. V to služijo hani, to je: turška prenočišča, kamor kupci iz jutrovih dežel z velblodi, konji in mezgi dohajajo in se pogajajo; ni čuda tedaj, da so ti hani prav nesnažni.

Tudi mi povabimo svoje dobrovoljne bralke, ker

danes kerščanskim možém vhod ni pripuščen, v han, ki proti severju stoji blizo mestnih vrat. Morebiti izvolite kaj kupiti? na primeru: ambre in prijetnih dišav, ali biserov in zlatih kinčarij, ali svilne robe iz jutrove Indije in tančice iz Misra i. t. d. Še veliko draže reči se tu dobé: po Božjej podobi vstvarjene in z Jezusovo kervjó odrešene duše, zaslužnjene Slovenke se tu prodajajo. Pri vratih vidite černe straže, in kakor v han stopite, najdete županovo hčer Milico s svojimi terpinkami na gnjilej slami ležati. Ona ne spi, ker jej bolečine, ki jo po vseh udih tergajo, tega ne dajo, samo zdihuje in ječi; pa še ta slabi počitek se jej ne privoli. Glavar černih straž prisopiha in kriči: „Dekleta! vstanite in berž, berž postavite se v dve versti!“ — Kar se vrata odpró in prikaže se lepa, visoka, v temno obleko zavita Turkinja, spremljana od dveh služabnic. Tiho šepetanje: „Pašinja, pašinja!“ leti od ust do ust. Polahko se sprehaja in pregleduje sužnje, in kedar do Milice pride, obstoí, pa naprej gre, da se zopet k njej poverne, ter reče: „Od kod si, dete?“

„Iz Dolenskega so me odgnali“, bil je njen odgovor.

„Umeš li kako delo?“

Milica: „Šivati in še druga kmečka dela.“

„Dobro, dobro,“ reče jej Eminija, kakor so Turki pašinjo zvali, oberne se do prvega černca, spregovori nekaj ž njim in potem migne Milici, naj ž njo odide.

„Kaka sreča te je zadela!“ glasi se za njo; ona pa stopa boječljivo za svojo novo gospodinjo, ne vedoč, kaj jo čaka. Pred hanom sede Eminija v pokrita nosila, ktera dva sužnja nosita, služabnice pa peš za njo gredó, dokler vsi ne pridejo do visokega grada. Vrata se odpró in zapró. Sedaj velí Eminija služabnicama: „To sirotče je gladno in trudno, dajte jej jesti in odkažite jej sobo, da si danes nekoliko odpočine.“ — Vse se poleg povelja zgodi. Zavživši malo kosilce gre Milica v odločeno sobo, poklekne, zahvali Boga, da jej je nedolžnost ohranil,

prosi ga prihodnje pomoči, priporoči se Materi Bož-
jej in moli za starše in brata, ter se vleže in zaspi.

Služabnica jo zjutraj prebudi, prinese jej vode,
da se omije, belo robačo, rudeče krilo, zelenkasto
suknjico in žolte črevlje, da se preobleče. Ona jej
pomaga lasé v red spraviti in jej slednjič rudečkasto
kapico na glavo postavi. Tako napravljeno pelje v
sobo, kjer sta paša in pašinja ravno od zajuterka
vstala. Paša jo mimogredé oholo in zaničljivo po-
gleda, Eminija nasproti jo po domače sprejme, rekoč:
„Moja mala, kako se zoveš?“

„Milico me kličejo“, ona odgovori.

Na to pašinja: „Prav lepo ime! Bodi torej vedno
mila, zvesta in delavna; kajti na tebi stoji, hočeš li
v meni imeti ali dobro ali ostro gospodinjjo.“

„Milostiva gospa!“ povzame Milica, „dela in reda
sem se vže od mladih nog izučila, pa vidim, da so
v teh krajih druga dela in druge navade; prosim,
imejte iz perva poterpljenje z menoj!“ Eminija se
nasmeje: „To se ve, da! poprašaj samo, česar ne
znaš. Sama ti hočem razkazati, kar bodeš opraviti
imela, zatorej pojdi z menoj!“

Pridete v prvo sobo. Ondi so stale po oknih
v dragocenih posodah mnogoverstne cvetice. Eminija
jih pokaže ter reče: „To so moje tovaršice in ljube
prijateljice. Glej to-le: njeno cvetje miglja, kakor
svitle zvezdice na zemljo; ta, druga naju tako lepo
in nedolžno gleda; ona lepotica se sramožljivo za
listjem skriva, in v četrtej posodi ona z dolgimi za-
moklimi trepetalnicami nama poredno pomežkuje; ta
zopet se v nebo ozira, kakor da je zamaknjena; ona
pobeša pobožno glavico, mislil bi, da moli; ta gine
ljubezni; ona žaluje, in zopet druge odpirajo nježne
ustnice, kakor bi hotele spregovoriti. Kar sem v
tem ozidji tako zapuščena, verjemi, pomenkujem se
pogosto ž njimi in pogovarjam, in najdem kod njih
vsaj kratko tolažbo. Za te bodeš tedaj prvo skerb
imela!“

Pelje jo v drugo sobo, od koder se sliši petje
raznih ptic; in kakor se jim približuje, pozdravljajo

jo papige in škorci: „Eminija, Eminija!“ — in druge ptice veselejše zažvergolé. „Oh, kako so mi te nedolžne živalce priveržene“, reče, „in kako poznajo svojo dobrotnico! Cele tedne ne vidim v svojej zapertiji nobenega človeka razun mojih sirovih dekel; rajša prebivam v tej veselej družbi, in si mislim, da sem v zelenem logu, kjer one svobodno od vejice do vejice skačejo in svoje pesmi prepevajo: Pazi na-nje, da v redu hrano dobivajo, in snaži jim kletke!“

Pokaže jej potem še druge sobe, katerih stene in tla so bila preprežena z rudečim, zelenim, žoltim in modrim suknom, ter jej reče, naj je večkrat izpraši, skertači, pajčevine osnaži, ako se kaj razterga in razpara, sešije in okerpa; in poslednjič jej naznani, da jej bode pri jedi stregla in zajutrek pripravljala; in poslednjič pristavi: „Ako ti pa še kaj časa ostane, mislim ga v šivanje porabiti.“

Milica sedaj spozna, da je Eminija miloserčna gospa, da odkazano delo ni pretežko in jej bode pomagalo njeno žalost manjšati, in da je edini pomoček rešiti se svoje sužnosti, ako zadobi zadovoljnost svoje gospé; zatorej se pa tudi dela keršno loti. Njene prednice v službi so bile ali nevedne ali zanikerne; dosti je bilo snaženja in dela, pa terdnej volji se nič ne ustavi. V malo dneh so se sobe lesketale kakor nove, vse je bilo očejeno in v red djano, in najmanjši kotiček se ni odtegnil njenej pazljivosti. Verh tega je gledala na vsak migljeje svoje gospé, in kar jej je v očéh brala, bilo je vže storjeno. Vsaki dan je rano vstala, in kedar se Eminija prebudi, bilo je vže njeno delo zveršeno, in vsa hiša tako pospravljena, da bi človek mislil, da se kaka velika gospôda pričakuje. Bila je pa tudi tiha, krotka, ponižna in svojej gospej tako priveržena, da je Eminija ž njo kot mati s hčerjo in prijateljica s prijateljico ravnala; sam paša, redka milost od njegove strani, je svojo zadovoljnost v besedah do Eminije izrazil. Eminija je našla Milico večkrat moliti, pa je mimo šla, kakor da je ne vidi.

Popoldne, kedar navadna dela poidejo, vadi

Eminija Milico v gosposkem šivanji, namreč: vsaktere rože in podobe v platno ali sukno umetno vpletati, in jo s kratka dobro nauči. Neki dan reče Eminija svojej služabnici: „Veš li kaj novega? Naš paša Murad odide jutri z ago janičarskim v Carigrad svojih prijateljev obiskat in hoče tam več mesecev ostati; zatorej sem nakanila, vse sobe, s suknom prevlečene, okinčati z raznimi rožami in podobami. Jeli, Milica! da je to prav?“

Milica: „Kaj bi človek počel ta čas? Dolge zimske noči se približujejo, in delo nas kratkočasi.“

Eminija: „Paši, kateri je zelo častilakomen, bode to dopadlo. Jaz mu nečem ničesar prej razodeti, kajti vsaka nepričakovana stvar človeka bolj prevzame. Milica, znaš li kake pesmi ali pripovedke, da nama bodeš zaspanec odganjala?“

Milica: „Znam jih, kolikor listja v gori; naš narod sloví zarad njih široko po svetu.“

Eminija je bila lepa in mlada gospa bledega obličja in usmiljenega pogleda. Neka tiha otožnost se je zibala po njenem obrazu kakor tenka megla, skozi katero solnce živega veselja nikoli prav ne posije. To je Milica zapazila, posebno kedar ste po pašinem odhodu skup šivale, in je Milica razne ve-sele in žalostne dogodbe pripovedovala. Večkrat Eminiji roke zastoje, nehoté jej vzhajajo izdihljeji iz pers in svitle solze zatapljajo oči. Skerbljivo jo vpraša Milica: „Gospa! kaj vam pa je? Ste li bolni?“

„Oh nič, nič!“ reče ona, „to večkrat pride in spet mine; to so poprejšnji spomini!“

Drugi pot jej Milica pripoveduje o nekej grajskej hčeri, kar Eminija glasno zavpije, se strese, zameži, roke po sebi pobesi in glavo nagne, kakor bi bila omedlela. Vsa prestrašena poklekne Milica k njenim nogam, ljubi jej roko in moči s solzami, in jo milo kliče: „Oj ljuba gospá, moja priserčena gospá! Ne umri-te, spregovorite samo eno besedico! Oh, ni nobenega glasú! Kaj bodem sirota počela? Stokrat boljše bi bilo, da jaz umerjem, nego moja druga mati, moja neizrečeno ljubljena Eminija!“ Hitro teče

po vodo in drugo pripomoč. Predno se Milica poverne, težave Eminiji odležejo, in akoprem ni mogla v svojej slabosti govoriti, vendar je čula milo javkanje, in spoznala ljubezen, katero ima ta deklica do nje. Naglo pobere šivanje, in kakor bi se sramovala, zbeži v svojo spalnico.

XII. Eminija.

Drugi večer najdemo Milico pri sveči, ki je slabo berlela, samo sedeti in šivati. Mnogotere misli so jej rojile po glavi, posebno pa skerb, ni li sinoči svoje gospé razžalila. Vne pa je bila temna, grozna noč. Vetrovi so se v zraku topli in silno bučali; hišni krov se je potresal, škarnice in tramovi so pokali, in debele kaplje dežja so bile na okna. Kar se vrata odpró, in Eminija, belo oblečena, pride skozi nje. Lasjé, zgorej samo rahlo s trakom prevezani, visijo jej do bokov. Objame Milico, solze jej oblijó obličje, sede ter jame govoriti:

„Previdim, da ne morem dalje prenašati teže, ktera tlači moje serce, niti zatajevati pekočin vesti, ki me neprenehoma grize; moram, hočem ali nočem tebi pervej razodeti skrivnosti, ktere še niso prišle prek mojih ust. Spoznala sem te sinoči kot pravo prijateljico, zatorej se nadjam od tebe, da bodeš z menoj sočutje in usmiljenje imela. Slišati češ grehote, da te bode groza obšla! Prosim te, ne sodi preostro; tudi jaz, tvojih let, si nisem mislila, kaj takega doživeti.“ — Dosihmal je serbski, odslej pa čisto slovenski govorila.

„Nisem se v Turčiji rodila, niti se zvala Eminija, ampak na Slovenskem je moj dom, na visokem gradu sem prvi beli dan zagledala, in moje kerstno imé je Alenka. Oče mi je bil vitez in posestnik mnogo grajščin. Začetek mojega je bil konec materinega življenja, in iz ljubezni do mene se ni hotel moj oča več ženiti. Moja mati me je na smertni postelji izročila duhovniku, častitljivemu starčku, kateri je pri nas na pokoji živel in nam v rodu bil; on me je tudi prvi moliti učil, on mi je verske

resnice s povestmi iz svetega pisma razkladal in je na moje dolžnosti primerjal; za roko me je vodil po vertu, travnikih in logih, in me iz vidljivih stvari učil spoznavati njihovega stvarnika in njegove prelepe lastnosti. Vadil me je ponižnosti, in me pogosto s seboj jemal na prešet (sprehod) v bližnje selo, kamor je moje verstnice, kmečke deklice, na trato pozval. Mé smo se igrale, on pa je kaj bral iz kakih starih bukev, vedno nas v skerbi imel in nesreče varoval. Rajša sem ga imela, nego lastnega očeta, ki je le redko doma bil, po svojih poslih hodil in se za mojo odgojo malo pečal. Blagor meni! da bi bil dobri gospod še kakih šest let poživel; pa nemila smert mi ga je vzela v mojem devetem letu. Nikdar ne bodem zabila njegovih poslednjih besed. Na blazino naslonjen mi z rahlim glasom reče: „Ljuba Alenčica! imej vedno Boga pred očmi, živi po njegovih zapovedih in pazi na nedolžnost, najboljšo doto, katero imaš!“ To reče, povzdigne potem svojo roko, da bi me blagoslovil, pa sapa mu prestane, roka na postelj pade, in mirno v Gospodu zaspí. Kakor bi mi kdo povedal, da sem v njem neizrečeno veliko izgubila, plakala sem se, niti se dala potolažiti.

Moj oča mi nakani po njegovej smerti dati mojemu visokemu stanu primerno odgojo, ter preskerbí učiteljico iz tujega, ki je vže veliko sveta omedla, ženska dela in vednosti dobro umela in nemški, italijanski in še druge jezike govorila, slovenski pa smešno in gerdo lomila. Jaz sem se je jako branila, poslednjič sem se vendar morala vdati v očetovo voljo.

Bog mi je dal dobro glavico. Kmalu sem se izučila brati, pisati, nemški in italijanski žlobodirati, plesti, umetno šivati, strune prebirati in zraven mično popevati, v hoji in obnaši se po gosposko vesti in tako plesati, da so se mi vsi čudili. Da bi me v tujih jezikih izurila, ali pa nalašč, da bi pobožnega duha v meni zaterla, dajala mi je v roke bukve dvomljive vrednosti, ktere so sicer mojo radovednost pasle, pa tudi svoj strup v meni zapustile; bodi si eno ali drugo, svoj namen je vsekako dosegla. Spo-

znala sem, da sem edina hči bogatega grajščaka, občutila, da boljša kri v mojih žilah teče in prezirala kmečke moje verstnice, ktere so se me jele bati in ogibati. Nobena obleka mi ni bila zadosti gizdava, nobena kinčarija predraga, in navdajali ste me edina misel in želja, videna in občudovana biti, kakor metulj letati od veselice do veselice in se kratkočasiti; poleg tega sem bila pa še jezična, lažnjiva, zamerljiva in tako svojeglavna, da sem se dotlé ihtela in nos pobešala, dokler ni obveljalo, kar sem si v glavo vtepla. Kaj pa češ? Ni čuda, da sem bila taka; kajti moja učiteljica me ni nikdar kaj božjega učila, in kerščanski nauk, kar je prvo pri vsakej dobri odgoji, mojej lastnej pridnosti prepustila. Kedar šestnajsto leto svoje starosti zveršim, omoži se ona. Rada se je iznebim, ker je nisem nikoli ljubila. Pozneje še le izvem, da je bila bogomilskej krivej veri vdana.“

„Sedaj pridejo naš župnik, in spoštljivo vprašajo mojega očeta, kedaj in kje sem prvo sveto obhajilo opravila? Pa v našo sramoto zvedó, da nisem niti pri izpovedi bila. Naglo zgrabim dotične bukve in se jih na pamet izverstno naučim. Božji nauki niso imeli nobene moči do serca, ki je bilo vse s posvetnim duhom navdano. Na pervej izpovedi povem sicer male grehe, a smertnih se obtožiti mi brani moja sramožljivost, prav rekoč, moj napuh. Kot grešnica pristopim k najsvetejšim skrivnostim naše svete vere, k angeljskej mizi, in odstopim kot še večja grešnica, rop božji in červa hude vesti v sebi noseč. Pravijo, da je prvo obhajilo na razstranku dveh potov, kterih eden kaže krepost in časno in večno srečo, drugi pa derži navzdol od prepada do prepada, po katerem grešnika njegove rastoče strasti gonijo in prekucujejo.“

„A maščevalna Božja roka ne praznuje! in še isti dan mojega pervega obhajila je jela moja sedanja nesreča zoreti. Meni na čast je moj oča sezval bližnje in daljne viteze na veliko obedovanje. Jaz sem bila belo oblečena, in z vencem iz rož na glavi, kraljica vse družbe. Vse hvali mojo lepoto in uče-

nost, vse se mi klanja in prilizuje. Gosti se vzdignejo, s kozarci terknejo in mi zdravje napijó, kar se zasliši čuvarjevo trobentanje z verh grada, ki prihod sovražnika naznanja. Moj oča in vitezi skočijo izza mize, zgrabijo svoje orožje, zasedejo s hlapci svoje konje ter planejo nenadoma nad sovražnika, Bil je samo majhen oddelek turške vojske, kateri je selo pod gradom ropal in palil. Boj je bil kratek, Turek pobit, in naši so se kot zmagovalci z vjetimi in ranjenimi povernili v grad. Spredej nesó na zvezanem plastji mladega ranjenega Turka, kterega so njegovi rojaki Murad paša imenovali.“

„Bil je v rudečo in zeleno svilnato robo oblečen; na glavi je imel turban z zlatim perom, od zadej pa mu je konjska griva mahala. Žolta gosta in kratka brada mu je obdajala belorudeči obraz, dragi perstani so mu na rokah tičali, in pezna verižica suhega zlata mu je visela do pasa.“

„Moj oča je kot vitez velikodušno ž njim ravnal, odločil mu lepo sobo in posteljo, in mu stregel z jedmi od svoje mize, ne vedoč, da goji strupeno kačo, ktera mu če še smert zadati.“

„Večkrat ga je oča z menoj obiskal, in tudi meni ni branil, poredko to storiti, zanašaje se na naš plemeniti rod, o katerem se še ni nikdar kaj zlega čulo. A kaj je rod brez vere! Paša je bil zgovoren mož, in je vedel veliko pripovedovati o turških krajih, šegah, bojih i. t. d.; včasi pa mu je taka iz ust ušla, da mi je sramožljivost lica oblila; pa kmalu sem se tudi tega privadila. Čim dalje, tem gosteje k njemu dohajam, misleč si, zarad kratkega časa, v resnici pa, ker je vže želo nečiste ljubezni tičalo v mojem sercu. Kakor pajek medonosne bučele, ki v njegove mreže pride, ne vgonobi precej, temveč jej spušča sedaj na to, sedaj na uno nožico svoje niti, prepreže svitle perute in jo ovija, privezuje in priterjuje, in jo potem, da ona popolno onemogne, še le zavleče v svoj spredeni berlog: tako tudi ta zviti človek ni prestal, mamiti in slepiti me s svojimi prekanjenimi besedami in obljubami, z

lažmi in prisegami, dokler nisem Boga, očeta, poščenje, domovino, časno in večno srečo pozabivši, sklenila v Turčijo zbežati in tam dobro in zlo ž njim deliti. Često sem mu svojo skerb zastran očeta po mojem begu razodevala; a on je imel vedno mojim strastim ugoden odgovor na jeziku. Rekel mi je: Poprejšnji sultan, Mohamed II., razdrobil je dve cesarstvi in šest kraljestev in podjarmil neštevilno mest; ne misli, da njegov še hrabrejši sin, sedanji sultan, ne bode tudi nemškega cesarstva, kar vedno namerja, razdjal prej, nego pretekó tri leta; in kedar se bode na bečkem ozidji turški mesec svetil, skloniti će tudi Slovensko svoj tilnik pod naš jarem. Prosil bodem svojega cara, da mi izroči poglavarstvo te dežele; ondaj se ti bode v belej Ljubljani vse klanjalo, grofice in gospé ti bodo stregle, in tvoj oča si bode v čast in srečo štel, da ima tako mogočnega zeta. Jaz lehkoverna sem vse verjela in nisem prevdarila, da narod, toliko pobožen in srečen kakor slovenski, voli do poslednje kapljice kervi prečiti in poginiti, nego svojo vero izgubiti in v sramotno sužnost pasti.“

„Med tem so ranjeni ozdraveli in moj oča sklence poslati jih na dom s to pogodbo, da oni ravno toliko kristijanov iz sužnosti izpusté. Pred odhodom mi Murad reče: Upam, da mi, Alenčica, zvesta ostaneš. Od danes na štirinajst dni se povernem, da svojo nevesto na svoje dvore odpeljem, in kedar ob ednajstih pred polnočjó tri žvižge začuješ, vedi, da te pod gradom kod lipe čaka tvoj verni Murad.“

„Turki so odšli, jaz pa ostanem prepuščena največim notranjim bojem. Bala sem se odločenega časa, vendar ga težko pričakovala; preklinjala svojega zapeljivca v dno pekla, pa ga zopet videti želela; predvidela sem brezno, v katero hitim, pa rajša mežala. Vest pripeka, pobožni vtisi otročjih let se prebudé in ljubezen do očeta vzhaja; a zastonj! Kedar zopet strast nastopi, vse utihne, vest omolkne, spomin mladosti zgine in detinska ljubav se izgubi, kakor svitlo solnce za temno goro. Sreča moja! da

imam dušnega svetovalca, izpovednika, oteta bi bila; a Bog je sklenil, do tal ponižati moj napuh.“

„Svinčeno počasi lezejo ure in dnovi, poslednjič le pride zaznamovani obrok. Še zadnje trenutke me božja prizanesljivost svari in skuša na pravi pot pripraviti. Priskerbim si ključ od stranskih vrat, ki deržé na vert. Pri večerji se mi oča nenavadno prijazen vidi in ljubeznjiv, in, kakor da bi bil slutil svojo smert, vprašuje me skerbljivo kod mize: Oj, moja lepa rožica! kaj ti je, da si tako tiha, bleđa, in imaš objokane oči? Dete moje! si li bolno? Jokaje ga objamem in poljubim. Vže sem mislila očetu vse razodeti in ga odpuščenja prositi; pa se premislím in hinavsko rečem: Tvoja priserčna ljubezen me gane tako močno, da mi solze v oči silijo. Oh, bil je to v življenji zadnji objemlje in večna ločitev!“

„Po jedi grem v svojo spalnico, zvežem svoj kinč in druge dragocenosti, in pričakujem zgovorjenega znamenja. Sedem, pa mi ne dá sedeti, ampak nemirno hodim po sobi, odprem okno in gledam v daljino. Vse je bilo oblačno in nobene zvezdice na nebu; bila je temna, črna noč, prav pripravna za tatvine, ubijavstva in enaka zlodelstva; pa tolikošnega, kakor je bilo moje, ni nobena noč porodila. Med tem, da jaz pred sé v temo stermim, dozdeva se mi, da se nekaj na lipi pod gradom maje in ziblje; vže mislim Murada zapaziti, kar se sova oglasi in trikrat strahotno zauka. Planem od okna, in če tudi nisem bila vražam vdana, sili se mi vendar misel, da to kaj pomeni. Stojim tedaj naslonjena na steno kot panj, brez premisleka in lastne volje, podobna zaverženim, katerim ni rešitve. Na grajskem stolpu bije sedaj ura ednajst, in še bobni njen glas po tihej noči, in vže se pod gradom sliši trikratno žvižganje na perste. Vsa se stresnem, roki derhtite, koleni se šibite in serce mi bije tako glasno, da ga čujem. Naglo poberem svoje reči, zaprem spalnico, in grem tiho mimo očetove sobe, pa se spodtaknem in zaropotam na tla. Oča, to zaslišavši, odpre duri in praša: Kdo je? — Oča, bodite mirni! odgovorim, ni mi

prav dobro, grem si vode poiskat. — Zakaj ne pozoveš kake dekcle, reče on, da ti je prinese? Jaz pa: Kaj bi jih mučila za vsako malo stvar, katero sama lahko opravim! — Oča se zopet v sobo zaklene, in jaz, toliko potov opominjevana, hitim na dvorišče in od ondod skozi stranska vrata pod grad, kjer Murada s tremi Turki dobim. Greh podaja grehu roko, in njegov konec je prepad, v kterega dno ne stigne nobeno človeško oko. — Kakor konja zasedem, predere mesec oblake in s svojo blede lučjo okolico oblije. Zdajci se odpró okna gori na gradu, in jaz zagledam ubogega očeta pri oknu z obema rokama za glavo deržati se in z milim glasom vpiti: Oh, joj prejoj! sramota in sramota! — To izgovorivši pade znak in se zgrudi — mertev na tla. — Mi pa zajahamo konje, bežimo kakor od peklen-skih duhov preganjani čez ravnine in doline, hribe in gozde in beseda: Sramota in sramota! doní mi po ušesih, dokler ne pridemo tu sem, kjer sem svoje kerstno imé v turško Eminijo spremenila, da pred svetom svojo sramoto skrijem.“ — To izgovorivši se Eminija milo — milo razjoka.

Čez malo jo Milica vpraša: „Kdo pa ima sedaj vaš grad v lasti?“

„Kar sem skrivaj od strani izvedela“ velí Eminija, je to: „Ko so zjutraj strežniki mojega ljubega očeta mertvega našli, in o meni ni bilo sledú, belili so si ljudjé glave, kam li sem prešla? Lahkoverni so govorili, da sem zakleta se v kačo spremenila, in kdor me bo rešil, dobil bode mene in neizmerni zaklad v dar. Drugi so za resnico terdili, da me je povodnji mož vzel in da so me ribiči videli v zelenih valovih ž njim plesati in radovati se tam, kjer se Kerka v Savo izliva; in zopet drugi so drugače si pripovedovali. Najbližnji vitez v rodu prevzame grajščino v svojo skerb. Neko noč pri-germé černi oblaki nad grad in strela vdari va-nj, da ves pogori. Vitez, ne vedóč komu, ga ni več sezidal. Sedaj samo golo ozidje v nebó šterlí, kjer se po dnevi kače in gadje na solncu ogrevajo, po

noči pa sove in druge ponočne ptice svoje plesove veršé! Ves svet se ga ogiblje, in ako o mraku kak popotnik mimo hiti, z grozo in strahom ogleduje razvaline, ta kraj božjega prekletstva, in, oh, preoh! mojega zlodelstva.“

XIII. Eminija.

(Dalje.)

„Dosihmal si, Milica! slišala samo moje prestopke in grehote, odslej pa čuj in pomni tudi njih nasledke. — Berž ko pridem v Travnik, berž se prepričam, da je bila gola laž, kar mi je Murad govoril in obetal, in, kar me je najbolj peklo, da sem se o njem samem tako strašno prevarila. Spoznala sem ga kot oholega, sirovega, neusmiljenega, svojeglavnega, silo strastnega in častilakomnega človeka. Spoznati bi bil moral, koliko sem zarad njega zapustila in preterpela; a zato se niti zmenil ni, in je z menoj ravnal kakor s kako drugo sužnjo. — Pazi se — zapovedal mi je ostro — da se povsod po naših šegah ravnaš, in nikoli ne prestopiš tebi odkazanih sob brez mojega dovoljenja, sicer ti nisem porok za tvoje življenje! — Vsaka premalo premišljena besedica ga je razžalila, vsaka pritožba razkačila, in ako sem se jokala, jel je divjati in razsajati, da sem se smerti bala. Silil mi je tudi svojo turško vero, in, Bogu je znano! koliko sem morala za njo prestati, in ker sem bila stalna kot živeč kamen, sedaj miruje. Moja sreča, da je redko doma, in se z lovom bavi ali pa po drugih poslih (opraviilih) hodi. Oh! vjela sem se, vjela — uboga ptica — v kletko, — v ječo, v katero nobena zvezda kakega upanja ne sveti! Kolikokrat si želim biti beračica, ktera širem sveta od hiše do hiše prosi; tam jej dade kak deček kosček kruha, drugje si kaka dekla sama sebi priterga, da jej pomore, in zopet se znajde dobrodušna gospodinja, ktera jo z brešnom (živežem) preskerbi; kjerkoli se nad njo razpenja plavo nebo, povsod dobi usmiljenih ljudi; samo za-me ne bije nikako serce, niti kod paše, niti kod dekel, ktere so spri-

dene in presirove, da bi mogle občutiti kako usmiljenje. Ali kako rada bi zamenila svoj stan s kakim puščavnikom, kateri ves samotni sedi poleg studenca, kateri prek skale šumlja, moli in premišljuje; vert, delo njegovih rok, daje mu pičlo hrano; duh gozdnih rož in zeleno listje drevés ga obdaja; in, akoprem so risi in volkovi njegovi sosede, vendar so krotkejši mimo mojih domačih! Kedar pa zjutraj in zvečer nad njegovo malo cerkvico zvonček zapoje in se po tihej puščavi glasi, le opomni človeka, da je za kaj višjega stvarjen, nego za samo nizko in merzlo pohotnost. Spominjam se svojih poprejšnjih let. O presrečni in blaženi časi! ko sem mlada deklica kot lahka serna skakljala od sobe do sobe, sedaj na dvorišče in vert letala, sedaj po zelenih gajih ali cvetočih travnikih se šetala in se pridruževala pevajočim težakom v tersji ali kolo igrajočim deklicam, ki so ovce pasle na grivi pod gradom.

Pogosto sva z očetom obiskovala bližnjo gospodo po gradovih, kjer so naju priserčno sprejemali; in kedar je nedelja prišla, smo šli k božjej službi v bližnjo cerkev. Pobožno ljudstvo, lepo petje, močno glasovi orgelj, primerni ter tolažilni ali karajoči nauki mašnikov, sveta božja služba itd., kako me je vse to veselilo! — Pa čemu bodem v misel jemala one občutke o velikih godovih, na primer: o božiču, vuzmu (veliki noči) itd., ki se iz serca izbrisati ne dajo! Tako ima jetnik, obsojen v večno ječo, prelepe sanje; zdi se mu, da se je na svoj dom povernil, poštena žena mu nasproti hiti, deca se oklepajo njegovih kolén, z vseh obrazov sije veselje, in glej! kedar veselje do verha prikipi, sanje varalke (goljufice) zbežé ter se prebudi; še misli, da je vse resnica, pa terdi okovi, rožljanje verig, tema in tihota ječe ga kmalu nasprotnega prepričajo in storé, da je njegov stan tem hušji in občutljiviši. Tudi meni dela spomin moje nekdanje sreče moje življenje samo teže, ker mi kaže, kaj in koliko sem zgubila. Ne čudi se tedaj, moja ljuba Milica! da sem z jokom in zdihovanjem polnila in še polnim

prazne prostore svojih sob, da se razgovarjam z rožicami in je s solzami oblivam, in se pri pticah vselejše čutim, ker okrog mene vlada le vedno molčanje. Večkrat pri oknu stojim in gledam ptice, ki se spomladi domú povračajo, pozdravljam oblake, ki od juga proti severju plavajo in si mislim: Oh, meni nesrečnici je pa tu ostati in obsojeno, živej v grob pokopanej biti!“

„Tako životarim, in še ni dan pri kraji, vže si noči želim: a tudi po noči mira ne najdem! Komaj da oči zatisnem, vže me nadlegujejo strašne sanje. Vidi se mi, da stojim po turško opravljena pred domačo cerkvijo, od strani stojé moje verstnice, šepetaje si na ušesa, zaničljivo se na-me ozirajo in s perstom kažejo, in se zareže in razbegnejo, kakor se jim približujem. Drugi pot zopet vidim starega duhovnega učitelja sprehajati se; prijazno ga pozdravim in hitim mu roko poljubit; a on mi jo serdito odtegne, molčí in na stran okrene. Ali pa se znajdem v velikej dvorani na našem gradu. Verh črnega mertvaškega odra leži moj oča — mertev; na persih se mu vidi kervava rana, in v njej razpočeno serce. Bele prikazni se sedaj sem pridervé, obstopijo oder, podajo si roke, in čudno popevaje vršijo svoj ples, in iz očetovih ust se trese glas: Joj! sramota in sramota! — Jaz bežim in pošasti za menoj, dokler se ne zbudim. Vsa se tresem, in moje spanje je pri kraji. Mislim, da se bode skoraj danilo, a z minareta (turškega turna) naznanja hripavo nosljanje: La ilah, illallah! da se še le polnoč bliža. Sedaj nastopijo za-me največe britkosti. Hujše nego po dnevi se oglašá huda vest; našteva mi storjene pregrehe: mojo ničemurnost, otročjo nehvaležnost, božji rop, pregrešno ljubezen in sedanjo zvezo; očita mi, da sem sama kriva prerane očetove smerti, svoje sužnosti in nesreče, in da sem si sama, osramotivši se s tolikim zlodilstvom, pot zaperla v domačijo, — pa si tudi, ker turško ženstvo ne smé kerščanskih cerkvá obiskovati, poderla poslednjo nado spreobrnjenja in poboljšanja, ter mi kaže ostro

sodbo in strašno večnost. Oh, kako to bôde in reže, peče in žge! Prepozno kesanje, neodložljivo zadolženje in obupovanje niso muke tega sveta, temveč zaverženih! — O takih britkih urah pristopi k meni skušnjavec in mi na uho šepeta: Uboga sirota! čemu se mučiš? zato ni niti hladila niti zdravila! Glej, poleg tebe leži svitli nož, pritisni si ga v nemirno serce, da prestane biti. Vže sega derhtajoča roka po smertnem orodji; a božji duh pride in veli: Alenčica! božjej pravici ne odideš; ne množi svojih grehov z največim grehom, z obupom in samomorom! Veržem se zopet v postelj, da dalje — pa nevoljno in posiljeno — terpim, in da pride beli dan, kateri drugim veselje prinese, meni pa novo žalost in novo britkost. Na ta način preživim ves čas; en dan je kot drugi dan, in ena noč je podobna drugim nočém. Tako se kaznuje greh napuha nad menoj, da jaz, ki sem bila svoje dni preošabna božjemu namestniku grehov izpovedati se, sedaj se jih ubogej deklici obtožujem.“

„Vidiš, Milica! strašna je moja preteklost, otožna sedanjost in prihodnost mi nič boljšega ne obeta; svetuj, kaj mi je storiti?“

Milica, ki se je med tem iz usmiljenja do svoje gospé zmerom jokala, reče jej prijazno: „Da bi naš gospod opat tu bili, znali bi vam berž pomoči; jaz abotno in neumno dekle pa, kako morem toliko učenej gospej dati kak svèt, ki ga sama potrebujem!“ — Premisli se, seže z roko v svoje nedrije, izvleče svetinjo Matere Božje dobrega sveta ter jo obesi Eminiji za vrat, rekoč: „Kar mi je najdraže, to vam dam: spominek od našega opata. Ono užasno (strašno) noč, kedar so me Turki vjeli in so se godile strašne reči, zvala sem Mater Božjo na pomoč, in Bog je mojo nedolžnost ohranil in moje življenje; zatorej terdno zaupajte: tudi vas neče praznih odpustiti! Sicer bi vam pa rekla, v božjo voljo udati se, moliti in v Boga ime dajati, da se za božjo milost pripravite.“ — Potem Milica poklekne in jame na glas moliti. Tudi Eminija je pokleknila in usta, do-

sihmal zaperta, so se odperla, in jezik se je razvozljal, in potoke solz prelivaje, je z Milico molila. In tudi na-njo se je ozerlo oko Očetovo, kateri neče smerti grešnikove, temveč da se spreoberne in živi.

Na pašinih dvorih pa se je v kratkem vse spremenilo; po kerščansko se je molilo vsako jutro in vsak večer; ponočno javkanje in plakanje je minulo, (poprej namreč je Eminija po noči nemim stenam svojo nesrečo tožila, in ljudje so mislili, da kod paše straši), sužnji so boljšo hrano in postrežbo dobivali, in Turki so modrovali in si glave belili, odkod je to, da toliko ubogih in sirot vedno pomoč dobiva od Eminije, ker to poprej v navadi ni bilo. Nad nami Eden pa je vse to vedel, pa tudi Milica je to vedela in je tisočkrat in tisočkrat Boga hvalila, da je po nam neznanih potih k sebi okrenil zmočeno in zapeljano serce, preziraje človeške slabosti in pregrehe, in ga prosila, da bi dobrotljivo do konca prišnal, kar je s svojo milostjo pričel.

XIV. Vertnar.

Nikoli še ni Eminiji zima v Turčiji lepše pretekla, nego letos. Vzrok temu je bila večidel Milica, ktera je v njej obudila boljše in vikše misli in želje, nekoliko pa tudi šivanje, ktero jima je veliko prizadelo. Pa tudi ne smemo zabiti Fatime, žene janičarskega age, ki jej je dan na dan pošiljala rože, salato, presni grah in drugo zelenjavo; dobil je namreč aga novega vertnarja, ki je ves vert prenaradil, in ktereга njegova žena ni mogla prehvaliti.

Lep topel dan je bil, in popoldansko solnce je iz zaduhlih hiš na polje vabilo vse, kar je živega; kar pride Eminiji list, v katerem jo Fatima prosi na obed. „Vem“, reče ona, „da ne smem nikamur iti brez pašinega dovoljenja, vendar ne morem si kaj, da ne bi obiskala svoje prijateljice, ki mi je vže toliko prijaznosti skazala; pa tudi najino jeseni pričeto delo je zveršeno, in sobe stojé v svojej krasoti; zaslужile sve, da se oddahneve po tolikem trudu in dolgotrajni seji. Preobleci se, Milica! da me spremiš.“

Ko pride Eminija k Fatimi, nagovori jo ta: „Kako me veseli, ljuba sestra Eminija! da se do mene potrudiš. Znano mi je, da najbolj ljubiš rože in mlado pomladansko zelenje; zato sem tudi dala obed pripraviti na vertu pod milim nebom.“

„Hvala!“ Eminija zameni besedo, „meni se vidi, da mi vže v očéh bereš, kar moje serce poželi. Ne mudimo se tedaj v sobnih tesnjavah, rajše bežimo na vert.“

Stopivši iz hiše zagleda Eminija vertnarja, ki je še na vertu bil; zatorej po turškeji šegi naglo verže zagrinjalo čez glavo, med tem pa čuti, da se je pretergalo nekaj na njenej obleki. Kmalu zapazi v svojo žalost, da je svetinjo Matere Božje izgubila. Tiho potoži to nesrečo Milici in ta teče je iskat. Kakor hitro Milica iz verta pride, zagleda vertnarja, kateri je nekaj svitlega v roci držal in ogledoval, in — o, neizrečeno veselje! zdajci spozná v vertnarji svojega brata, ter ga ljubeznjivo nagovori: „Moj Martine, moj Martine!“ On jo samo gleda; a ona: „Bratec! ne poznaš li svoje sestre Milice? — Daj, daj svetinjo, ktera se je izgubila! Služim pri pašinji, blizo tebe, in ne godi se mi preslabo. Dal Bog! da bi se večkrat videli!“ To izreče ter zgine izpred njega na vert; on pa stoji kakor steber, veselja prevzet in stermi za njo; niti besedice ni mogel spregovoriti. Kakor hitro Eminija vidi svojo sužnjo smejóčo se in z lesketajočimi očmi na vert stopiti, ni več dvomila, je li svetinja najdena ali ne.

Pustimo turške žene, te usmiljenja vredne stvari, te uboge jetnice! Naj se nagovoré in sprešetajo, naj se božjega zraka naserkajo in čudežev ustvarjenih božjih nagledajo; kajti čaka jih zopet zapertija, kamor ne pride nobena sapica svobode, in kjer žalostno venejo rožice veselja: povernimo se rajše k Martinu, bratu Milice, kterega smo zopet našli.

Isti dan in isto uro kakor Milica, je tudi Martin v Travnik prišel. Sužnji moškega spola so bili na velikem mestnem tergu na prodaj postavljeni, in človek z bobnom ropóče in naznanja prebivalcem to

prodajo. Kmalo se jih veliko zbere: ti sužnje pregledujejo, tipajo, jim roke raztezajo, usta odpirajo, na zobe gledajo, kakor pri nas kupci na živinskih semnjih. Tudi aga janičarski pride vertnarja iskat, in zaznavši, da Martin vertnarstvo ume, pogodi se za-nj, pelje ga na svoj vert, razkaže mu vse, ter reče: „Videl sem na Dolenskem pri gospôdi lepo vrejene verte; tak vert tudi jaz želim imeti; glej! da bodeš po mojej volji storil. Ne daj se napeljati, da bi odtod pobegnil; gorjé tebi, če to storiš! Imamo pse, človeškega lova vajene; tí te bodo kmalu izvohali, in kedar dojdeš v naše šake, tvoja smert je gotova. Sicer se bode pa moje obnašanje do tebe ravnalo po tvojem poštenji in tvojej delavnosti.“ To reče, in odide. Zaslišal je Martin svojo osodo; kaj mu je bilo drugega storiti, nego se pridno dela na vertu poprijeti!

Bil je pa to starinski, za kraljev bosanskih lep vert, od kakih trideset let pa popolno zanemarjen. Zid je bil razkopan, steze s travo preraščene, gredice plevelnate, drevesa neočejena in neobrezana, terte zdivjane, potok, ki je bil na vert napeljan, in ribnik, zablacena, in kratko rekoč, vse je križem in navprek ležalo, polno ternja, blata in nesnage. Dosti dela ga je tedaj čakalo. Na prvo se loti zida, ga popravi in obeli; potem prične kopinje in ternje ruvati, drevesa in terte snažiti in na vert znašati blato iz ribnika in spred hlevov, ktero neumni Turki v vodo mečejo. Na to razmeri ves vert, ostavi prostor za stezice, drugo odloči za gredice. Perve posuje z belim drobnim peskom iz reke Lavše, poslednje pa prekoplje in pognoji; postavi po vertu stolpičke z latvami, in razpne po njih lepe brajde. Pod kakim košatim drevesom ali na kakem prijaznem kraji napravi nizke mize in klopí, ali lesene ali iz brezovih vej spletene, ravno tako počivališča z rušnjami ali z mehkim mahom pokrita. Potokovo strugo na stranéh obzida, poseje po bregu mnogo-verstne rože, ali pa nasadí cvetoče germovje. On napravi, da teče voda tu polahko, tam hitro, da tu

zastaja, tam prijetno prek skal šumlja, poslednjič se izliva v malo jezerce, katero z mrežo zapre, da večje ribe ne uhajajo. On steše čolniček ter ga previdi z vesli, da se more njegova gospôda voziti in kratkočasiti.

To se vé, da tega vsega ni mogel sam storiti, in da so mu tudi ostali sužnji veliko pripomogli, a samo po njegovem napotji. Čestokrat je aga, njegov gospodar, na vert prišel in je gledal, kako se je verli mladeneč pri delu pridno in modro obnašal. Dopadel mu je, zatorej ga je nagovarjal poturčiti se in mu obetal, izpustiti ga iz sužnosti.

„Slavni aga!“ odgovori mu poslednjič Martin, „ne diraj v mojo vero in moje prepričanje. Bolje ti hasne, poštenega sužnja imeti, nego hinavca ali varača (goljufa). Pomisli, kako bi tebe verno služil, ako sem zvestobo odpovedal samemu Bogu!“ Previdel je aga resnico Martinovih besed in ga je v miru pustil zastran vere. Kedar je pa aga s pašo v Carigrad odšel, poslal je Martinu na njegovo prošnjo raznih semen in glavic najlepših tulip, ktere Turki tako strastno ljubijo, da se najviša gospôda, cari in veziri, ne sramujejo jih s svojo lastno roko saditi, zalivati in gleštati. Zrak v Bosni je mehek in skoraj podoben unemu v Italiji. Celo zimo nektere zeli zelené in rastejo, pa tudi živina se pase ven in ven pod milim nebom. Obsejal je tedaj svoje gredice jeseni z mnogoverstnimi semeni in je ves zimski čas imel toliko zelenjave in sočivja, da je bila domača hiša previdena in ga je poverh še veliko prodal. Denarje je gospodinji odrajtal. Metal je ribam hrano v ribnik in jih je toliko privabil, da so domačej kuhinji zadostile. Kedar je pa še celo pomlad spavajoča semena in drevesa v novo življenje zdramila, in je vse zelenelo in cvetlo, terte se po brajdah ovijale in v vsakem germičku slavec popeval, in prijeten duh ves kraj sprehajal: bilo je milota človeku tu bivati ali v hladu počivati. Sami vnemarni in v sé zamišljeni Turčini so mimogredé svoje glave

povzdigovali in brade gladili, rekoč: „Oj čudo božje od lepote! To je istiniti Mohamedov raj!“

Martin je bil svojega dela vesel, gospodar in gospodinja sta ga rada imela, pa tudi božjo službo je skrivaj mogel obiskovati. Z vsem bi bil lahko zadovoljen, da mu — kakor trije težki kameni — na sercu ne ležé tri reči, namreč: misel, da je turški suženj, — spomin na svoje zapuščene starše in skerb za svojo sestro Milico, kakó se jej godí. Enega se je, kakor smo ravno kar slišali, vže nekoliko iznebil; bode li pa se vseh rešil, pokazala nam bode samo Bogu znana bodočnost.

XV. Umur.

Eminija vpraša doma Milico: „Kaj si, Milica! tako vesela? So ti li tako dopadle rudeče potonke, ali bele lilije, ali prekrasne tulipe?“

A ona: „Ni eno ni drugo! Videla sem svojega bratca Martina, ki ga imam rada kot beli dan. Isti vertnar je, ki je svetinjo našel. Oh, da bi ga paša hotel k nam v službo vzeti!“

Na to Eminija: „Čuvaj se, moje dete! v tej stvari. Ne veš li, da sem jaz s teboj Fatimo obiskala brez pašinega dovoljenja? Pa pride čas, pride prilika, da se bodo tvoje želje izpolnile!“ In prilika se kmalu ponudi. Vže drugi dan prideta paša in aga iz Carigrada. Paša pregleda sobe krasno okinčane, in razodene Eminiji svojo zadovoljnost ter veli: „Prišel sem le za kratek čas domú; še danes moram oditi na hrovaško mejo, kjer so se prepiri vneli, da jih poravnam; pa veseli me, da so sobe tako lepo napravljene, ker pričakujem visoke gospóde iz Carigrada.“

Na to Eminija: „Murad! ne zameri mi, ker me vže spominjaš carigraških gostov, da ti odkritoserčno povem: naš vert je tako zapuščen, da nisem niti zelenega peresca celo zimo iz njega dobila. Slabo meni, da Fatima ta čas za-me ne skerbi! Svetujem, prosi ago, da ti svojega izučenega vertnarja posodi za nekoliko dni.“

Odveč so bile te besede Muradu; nekoliko razžaljen, vzame svoj bič in odide k agi, ktereга najde šetajočega se na vertu.

„Aga!“ prične govoriti, „prišel sem te nekaj prosit.“ —

„Moj prijatelj!“ zaverne ga on, „izvoli samo zapovedati; saj veš, da nimam nikakove stvari v celem premoženji, da ne bi je tebi dal.“

„Oddaj mi“, veli paša, „za kake dni vertnarja; moj vert je pust, in tebi je znano, da so se mi gosti iz Carigrada napovedali.“

Zopet aga: „Najdraži izmed vseh mojih sužnjev mi je vertnar, in za nikakov denar ni na prodaj; nu, da ti pa pokažem, koliko te spoštujem, poklonim ti ga v dar, tvoj je.“

Potem pozove aga Martina, ter mu reče: „Evo ti tvojega novega gospodarja! služi ga verno, kakor si služil tudi mene!“ Aga stisne Martinu zlat v roke, in spremi pašo do vrat.

Na vertnem pragu postoji paša, ter veli: „Aga! pazi, da o pravem času na mejo odrinemo.“

„Begovi“, reče aga, „so pri meni zbrani, in vsak čas pripravi na pot.“

„Dobro!“ odgovori paša, ter odide z Martinom na svoj vert.

Sedaj še le zapazi paša veliki razloček med svojim in aginim vertom. Ves serdit pozove Umura, svojega vertnarja, pa ga ni; zazvižga in ni odgovora; naglo korači po vertu, dokler ga ne najde za gromovjem v hladu spat. „Lenušina gerda, vstani!“ na-nj zavpije, ter ga z nogo sune.

Umur vstaja, briše si zaspane, kervave oči, derži usta odperta, iz katerih mu žganje kot iz soda smerdi, se opoteka, dokler na pašo ne omahne; in poderl bi ga bil, da ga Martin ne obderži.

„Oj ti mercina pijana!“ zagerni paša, zasuče svoj bič in jame po njem udrihati, da je bilo joj!

Umur se ihtí: „Ne tepi me! vsaj nisem ničesar storil?“

„Vprav zató te tepem,“ serdi se paša, „ker nisi

ničesar storil“; ter pozove beriče, da mu petdeset palic odštejejo. Sužnji prinesó protino (klop) in veržejo Umura na-njo; a Martinek poklekne pred pašo, izgovarja, kar se je dalo, zakrivljenca, in tako milo prosi, da ga zadnjič paša usliši, Umura pa prestavi k volovskim hlapcem.

Med tem so aga in begovi prišli, in odjahajo s pašo proti meji. — Umur iz verta gredé se serdito na Martina ozre in mu s pestjó zažuga. „Podavaj risu hrano, samo pazi se, da ti roke s hrano vred ne odgrizne!“

Nikdo ni bil te spremembe bolj vesel, nego Eminija in Milica, pa tudi Martinu je bila po volji. Rade ste poleg okna sedeli in opazovali, kako je Martin vert opravljal, ternje ruval, drevje snažil, stezice s peskom posipal in še druga dela opravljal; pošiljali ste mu razun navadne hrane tudi kaj boljšega, napravili mu lepšo obleko in boljšo postelj, in kedar je v gradu kaj posla imel, pozvali ste ga v sobo, za pogovor odmenjeno, da se je sestra ž njim kaj pomenila; pa tudi Eminija se jima je večkrat pridružila.

Martinova služba je bila prelepa, da ne bi drugih sužnjev v oči bodla; sama Eminija je spoznala potrebo, da se paši kmalu pové, da sta si Martin in Milica brat in sestra; a ne bi se rada izdala, da je bila brez njegovega dovoljenja pri Fatimi; pričakovala je tedaj samo lepe prilike.

Med tem so se jeli gromonosni oblaki kupičiti nad glavami nedolžnih, da bi vso svojo silo na-nje razlili, in to bomo kmalu videli.

Umur, poprejšni vertnar, je bil popolno spriden človek. Rojen žid (jud), po imenu Levi, dal se je kerstiti zavoljo dobičkarije in, vjet in v turško sužnost odpeljan, poturčiti s priimkom Umur. Brez vere in brez značaja je bil udan vsem pregreham: lažém, hinavščini, lenobi, pijanosti itd.; v male hišne puntarije zapleten se je znal vselej izhomotati kot zvita lisica; on je pri paši doslej veliko veljal, in je sklenil, iz službe palmjen, zmaščevati se nad Martinom.

Bilo je zvečer, osem dni po odstopu iz njegove službe. Gost mrak se je na zemljo vlegel, trudni sužnji so vže pozaspali, in v trumah so se dervili in lajali brezgospodarni psi, katerih vsako turško mesto na stotine hrani; samo Umur je še bedel in pred volovskim hlevom na tleh sedé mermral, stokal in ječal: „Oh, to je bil težak dan, kakoršnega ne pametim, niti ga želim še kedaj doživeti! — Oh, kako me peče in bode herbet! Vem, da je ves plav, otek in s kervjó zalit! Ta oskerbnik pač nima nobenega usmiljenja, tako kruto je po meni tolkel, bil in mlatil! Pri tem nečloveku ne hasne nobena lepa beseda, nobena prošnja! — A kaj oskerbnik! oni žolti smerkolin, kterega sam ne vem, kakšen vrag je sem prinesel, ta je edini kriv moje nesreče! Oh, kako sem poprej brez dela, samo z motiko v roci, sladko vince in žganje pil, znak v hladu ležal in gledal in prešteval oblake nad menoj! Kdo se je poprej zmenil za kako vertnarijo? Kdo je s peskom bohotno travo habil? Kdo rodovitno drevje z obrezovanjem kvaril? Kdo smradljivi gnoj na lepodišeči vert nosil? In kdo se s takimi in enakimi bedalijami pečal! Imé vertnar je bilo samo imé, podeljeno onim, kateri so pri gospodarji kaj več veljali! — Oj Arimuza, ti premodra in verla ciganica! Bil sem ondaj še žid; ne, ne! bil sem vže kristjan, kedar si ti k meni prišla, in mi iz moje roke in njenih potezov, kakor tudi iz zvezd, pod kterimi sem se rodil, mojo preteklo srečo brala in prihodnjo pre-rokovala, rekoč: Ne straši se, prijatelj! kar ti bodem naznanila. Žalostno in čemerno je bilo dosihmal večidel tvoje življenje; pa še tolika nesreča bode na-te nahrupila, da boš želel umreti, nego dalje živeti. A tvoja bistra in preurjena glava ti bode ondaj pomagala, in, do visoke časti povzdignjen, ne zabi uboge Arimuze! Sedaj ravno je prišel čas, da mi ni več živeti, bliža se pa tudi doba moje sreče! Kdo zna, kaj čem še vse biti? Na Turškem je vse mogoče. V Carigradu se pripetí, da drevarji, kra-varji in enake verste ljudjé pridejo v najviše službe,

in so vezirji in poglavarji celih pokrajin in mest. Kaj veljá? Ako pa jaz postanem car, oj Arimuza! hočem ti, pri mojej veri! cele vreče zlata in srebra napolniti, ali ti kako kraljestvo v dar dati, in ako nisi niti s tem zadovoljna, ne branim se, če tudi si černa kot žužek, te celo v zakon vzeti. Ho! ho! ho!“ posmeja se potem. — „Tebe pa, Martin! ki te na vso moč čertim, imam vže v pesti. Ti ptiček si mislil, da smeš letati, kamor koli ti je drago, a naše turške kletke se naglo sprožijo in glava visi človeku na lascu! Vedno sem te opazoval in zalezoval in ničesar nisi storil brez mojega vedenja. Tudi znam, da je Milica tvoja sestra; pa dobro, da tega paša ne vé, in ako pozneje tudi izvé, jaz samo tajim, da mi je bilo to znano. Sicer pa poznam pašo, tega termoglavca in zaletela; samo treba ga dobro podkuriti in razjaditi, potem ne vidi, niti ne sliši, da mu tudi z vélikim rogom resnico v glavo trobiš. Prav je rekla ciganica: Umur: tvoja bistra in preurjena glava ti bode pomagala; in kedar vidim svojega nasprotnika mertvega na tleh ležati, njegovo glavo pa na kolcu nabodeno, tedaj bodem lahko zabil sedanje bolečine in pekočine, in serce bode vživalo rajsko slast in radost!“

Potem se splazi v hlev, vleže se na slamo in med besedami: „O Arimuza, o Arimuza!“ zaspi.

XVI. Osman.

Dolgo je vže, kar se po Turčiji skitamo, povernimo se na Dolensko k županovim, da vidimo, kako se jim godí. Druga nova hiša s pohištvom vred je bila kmalu napravljena, oteta živína povernjena, potrebni živež so opat darovali in usmiljeni ljudjé, in gorenski tovorniki so prišli in lepe denarce za vino prinesli; samo serčne rane, ktere je preteklo leto Marku zavdalo in njegovej ženi, niso se zacelile in so še zmerom kervavele. O Martinu in Milici niso ničesar seznali, o Janku so se same laži pletle, in stari vojak, županov prijatelj, ni vedel nič gotovega povedati. Vendar so imenovana dela

njuno veliko žalost manjšala, posebno jima je pohabljeni Turek veliko skerbí in truda prizadeval. Cele noči sta župan in županja poleg njega prebedela, mu postelj prestiljala, roko in nogo prevezovala, prelagala ga in mu vedno kako bolje jed pripravljala; sploh mu po svojej moči stregla. Bil je pa tudi Osman, tako se je Turek zval, tih, poterpežljiv in hvaležen mladenič. Solze so mu večkrat oči zalile, ker se je nezmožnega čutil, svojima dobrotnikoma njuno ljubezen poverniti.

Dva mesca sta pretekla, predno ste se zacelile roka in noga, in Osman ni še dobro hodil, vže se ga je nevarna vročinska bolezen poprijela, nova prilika županovim vaditi se v poterpežljivosti. V hudej vročini je bledel in pogostoma izdihoval: „Oj mamica, predraga mamica!“ Županja misli, da njo kliče in naglo k njemu teče, ter ga skerbno vprašuje: „Osman! kaj bi rad?“ A on vpre oči va-njo, gleda jo nekoliko časa, z glavo zmaja, ter se na drugo stran oberne. Spoznala je županja, da svojo mater kliče, in si je mislila, koliko veselje bode sirota občutila, kedar zopet živega vidi in objame svojega sina. Poslednjič so zdravnikova umetnost, posebno pa mladost in dobra in natanka postrežba nadvladale tudi to bolezen, in vže je vesela pomlad na vrata terkala, da Osman nemalo okreva.

Pervi dan po godu svetih aposteljnov Filipa in Jakoba izide Osman prvi pot, oprimši se za palico, iz hiše in se vsede pod lipo. Ravno pozvoni v cerkvi k maši, ktero so gospod opat služili. Bil je pa to eden izmed onih dni, o kterih Bog svojo neskončno ljubezen svetu kaže brez zagrinjala. Plavo nebo, čisto kot ribje oko se širi nad njegovo glavo, solnce vže visoko nad goro stoji in greje; jutranje sapice zibljejo zelene sterni kakor male valove, igrajo z rožami, in šumljajo v listji belo in rudeče cvetočih drevés; bučele brundajo po lipi méd nabiraje; škerjanček prepeva pod nebom in druge ptice žvergolé v germovji; ribe iz Kerke glavice pomaljšajo, in po dolinah in goricaš se glasé piščalke pastir-

jev. Ptica nosi mladim pičo, mravlja vleče pezdir za krov svoje hiše, in metuljčki brezskerbno sem in tje ferfrajo. Osman znebivši se po dolgem boleho- vanji težavne lege in zapertije, ozira se na vse kraje, in se božjih čud nagledati ne more; serce se mu ra- dosti topi, in ves zamaknjen vsklikne: „Lepo in veliko hišo si, o Gospod! napravil človeku, in celi svet oznanuje tvojo dobroto, milost in ljubezen.“ — Med tem pridejo opat. Še so njegove poslednje be- sede slišali, ter ga prijazno pozdravijo, se usedejo poleg njega na klop in vprašajo, kaj da počne?

„Premišlujem vidne božje stvari“, odgovori, „in prepričal sem se, da ono najviše bitje, katero vi Boga, mi pa Allaha imenujemo, je sama čista ljubezen“, pa preverne besedo in pravi: „Gospod opat! vi ste učen in moder mož, kaj pa na to rečete: Je li naša ali vaša vera prava vera?“

„Jaz rečem“, odgovoré, „ona je najboljša in prava vera, ktera največo ljubezen zapoveduje: kajti Bog, kateri nam po vstvarjenih rečéh največo ljube- zen razodeva, tudi v svojih besedah, to je: v veri, ne more si nasproten biti in drugače govoriti. Naša vera to neskončno ljubezen učí, in jo še v večo svit- lobo postavlja, ker nam pové, da je Bog svet tako ljubil, da je svojega edinorojenega Sina za-nj v smert dal; dalje ona zapoveduje ljubiti vse ljudi brez iz- jemka, tudi sovražnike. Naš božji učenik velí lju- biti svoje sovražnike; storite jim dobro, kateri vas sovražijo, in molite za nje, kateri vas preganjajo in obrekujejo, da boste otroci svojega Očeta v nebesih, kateri dade svojemu solncu sijati na dobre in zlobne, in dež iti na pravične in krivične, in je tudi ta svoj nauk poterdil s tem, da je na križu molil za one, ki so ga križali, rekoč: Oče! odpusti jim, saj ne vedó, kaj delajo. To so za njim storili vsi, kateri niso le po imenu, ampak so tudi v resnici kristijani. Nauka o ljubezni do sovražnikov ne najdeš v nobe- nej knjigi starih modrijanov, niti je ta ljubezen člo- veku prirojena, niti je dobiš pri nemej živali, ker kri žene vse na maščevanje. Tedaj tudi vera, ktera

to ljubezen uči, ni od tega sveta, temveč je od zgor, je božja vera in prava vera. Tako dokazuje tudi Jezus svojim učencem resnico svoje vere: V tem bodo vsi spoznali, da ste moji učenci, ako boste imeli ljubezen med seboj. Vsaka vera, ktera drugače uči ali sovraštva ne prepoveduje, je gotovo kriva vera, je človeška izmišljava.“

Na to Osman: „Previdim resnico vaših besedi a... —“

„Razumem te,“ prestrežejo mu opat besedo, „med spoznanjem in vero je še velik razloček in velik prostor; potrebno je k temu še božje pomoči; prosi Boga, da ti jo dati blagovoli!“

Opatove besede mu ne gredó iz glave, in ves nemiren postane. Premišljeval je, kako so ti ljudjé, namreč županovi, tihi, mirni, krotki, prizanesljivi, usmiljeni, radi molijo in se tako priljudno obnašajo v vseh rečéh. — „Koliko noči so zarad mene prebedeli, koliko drugih sitnosti imeli, koliko dobička se anali, in koliko stroškov si napravili; in so vse to preterpeli, da mi niso niti z besedico očitali meni storjenih dobrot, niti mojih napak! — Nasproti pa, če se spomnim svojih rojakov in njihovega nečloveškega ravnanja in divjanja, zares me serce boli in sramota obide. Komu imam rešitev svojega življenja v zahvalo pripisati, nego prav onim, katerim sem pomagal hišo požgati, premoženje oteti in ljubeznjiva otroka v sužnost odpeljati? Njihova vera mora gotovo dobra biti, in morebiti boljša od moje!“ — Take in enake misli so mu rojile po glavi; potem izdihne: „O, Allah! razženi tmino, ki me obdaja, in kaži pravi pot, po katerem naj tvoj hlapec hodi.“

Kakor se drugi dan napoči, gre zopet pod lipo. Kmalu za njim pride županja, in nese pokrito pletenico v roci. „Draga mamica!“ pozdravi jo, „kam pa tako rano?“

„V našo cerkvico k Materi božjej,“ bil je odgovor.

Osman: „Smem li z vami?“

„Svobodno!“ reče mu županja, in polahko stopa, da jo more betežnik dohajati. Kedar prideta v cerkev, odkrije županja pletenico, vzame iz nje voščeno roko in ного, ter ju položi na oltar Matere Božje.

„Kaj pa to pomeni?“ vpraša jo Osman.

„Obljubila sem te, ki si bil bolan, Materi božjej in sedaj izpolnim obljubo. Jaz jej dajem samo roko in ного iz voska, ti pa, moj sinko! moraš jej edini darovati svoje serce!“

Te besede Turka tako močno presunejo, da pred oltar poklekne in na glas joka. — Tudi županja je pokleknila in molila. Potem vstane Osman, in odločno reče: „Kdo more tako nesebičnej ljubezni odolati (zoperstati)! Moj sklep je storjen: S svojimi dobrotniki hočem v istej veri in ljubezni živeti in umreti. — Vama pa,“ oberne se proti oltarji, „Jezus in Marija! ki se na mene ubogega tako milostivo ozirata, darujem serce, — darujem dušo in telo.“

Novica, da se misli Osman kerstiti dati, spreletela je veselo županove in sosedove, posebno pa samostanske prebivalce. Županja in župan ga vzameta v poduk. Ona ga navadne molitvice uči; on pa mu, kedar sta terte vezala, zgodbe svetega pisma razklada. Najbolj je Osmanu dopadlo Jezusovo terpljenje, katero je župan na pamet znal. In kedar je bila njuna učnost pri kraji, pošljeta Osmana k gospodu opatu v šolo, kateri so doveršili, kar je bilo še potrebno. Dan kersta je bil na drugo nedeljo odločen.

Neki dan vežeta zopet mladje v vinogradu. Osman nagovori župana: „Oče Marko! veste li, kaj bi jaz rad znal?“

Župan: „Kaj takega?“

Osman: „Pri maši gospodom streči mi jako dopade.“

„Obadva sina sem naučil,“ reče Marko, „in kaj bi ne tebe! samo ne sme nikdo poprej tega vedeti, da na svoj kerstni dan tem bolj gospoda opata razveseliš.“ — To vse se zgodi.

Glas, da bo županov Turek v nedeljo v samostanu kerščen, raznesel se je in razširil po vsej oko-

lici, in velika množica ljudi se snide. Kedar v cerkev odzvoní, pripeljeta kot kuma župan in županja Osmana belo oblečenega pred kerstni kamen; od druge strani pa se bližajo opat z menihi ter vprašajo: „Kako ti bode ime?“

Osman odgovori: „Mihael.“

„Glej!“ reko opat, „kakor je tvoj sveti godovnik ohole vrage z mečem resnice trešil v peklenške globine in tmine, tako si tudi ti moj sin! premagal vraže in izmišljetine mohamedanske vere.“

Potem, kedar gospod še druge svete obrede dokončajo, Osman ponižno nagne glavo, in zdajci teče na-njo zveličanska voda v imenu presvete Trojice. Za kerstom je sledila božja služba in Mihaljko, tako so ga sedaj zvali, teče v zakristijo in vpraša opata, ne bi li smel streči pri sveti maši?

„Da kako!“ mu odgovoré. „Komu se bolj pristuje ta služba, nego angeljem in nedolžnim dušam, kakor si ti?“

Mihaljko potem pozvončká, orglje zabučé, in on se prikaže mašne bukve v rokah z opatom pred oltarjem. — „Oh, kako je to lepo!“ vsi po cerkvi šepetajo; in poslednjič še le, kedar se gospod opat s presvetim Rešnjim Telesom obernejo, novega kerščenika obhajati, in reko: „Glej! Jagnje božje itd.“ in vidijo pred seboj Mihaljka klečati, kakor kakega belega angelja z na persih sklenjenima rokama in vsega zamaknjenega, stori se jim inako, obernejo se na stran, in se jim solze po licu vlijó, — nastane po cerkvi glasen jok in tako vzdihovanje, da ni bilo nič več slišati opatovih besed.

Po maši sta bila Mihaljko in župan v samostanu pri obedu; na večer pa je županja doma napravila malo gostarijo današnjemu dnevnu na čast. Mihaljko ni bil nič prav vesel. Županja zapazi to in ga vpraša: „Moj sin! kaj ti je, da si tako otožen?“

On odgovori: „Kako bi bil vesel? Bog je meni podelil dar in luč prave vere; moja mamica pa še zmerom tava po temi svojih krivih vraž; jaz se gostim in živim v vsej obilnosti; ona pa, ki me je s

svojim mlekom oddejila, morebiti žaluje, koperni in glada umira, in Bog zna, je li še živa?“

Na to reče župan: „Moj ljubi Mihaljko! tebi je znano, kako radi te imamo, in te težko zgubimo! a četerta zapoved je in ostane za otroke prva in najimenitniša dolžnost. Kedarkoli ti je drago in prilično, odrini k svojej materi, ktera te gotovo težko pričakuje. Mi pa ostanemo dobri prijatelji, kakor smo dosihmal bili.“

Tri dni po tem najdemo Mihaljka po turški oblečenega s culico na herbtu in solze prelivajočega od župana in županje slovo jemati. „Moj ljubček!“ reče županja, „hodi tedaj, kamor te tvoja dolžnost pelje, ljubezen žene in sam Bog kliče, k svojej starej mami v Turčijo. Lepo jo nama pozdravi! Poverni se ž njo, ako je še živa, v naše kraje; pa tudi izvedi med svojimi rojaki, kje se naša deca znajdejo in kako se jim godi? Tvoj godovnjak, sveti Mihael, naj te spremi po tvojih potih, tje in sem nazaj pripelje in čuva vsega zlega!“

XVII. Izmaela.

V Turčiji ni tako lepih in ravnih cest, ako se ondotni potje s tem imenom zaznamovati smejo, kakor pri nas; temveč razglabani kolovozi, polni mlak, blata in vališa. Ondi ne dobiš vozov in kočij, ampak škripljajoča kola se pretezajo in prevračajo od sela do sela; tudi so mostovi, akoprem leseni, redka stvar, ker se ljudje bolj v čolnih prevažajo. Samo dva zidana mosta se najdeti v celej Bosni, namreč v Mostaru in Starem Mejdanu, ktera so nekdanji Rimljani sezidali in današnji dan stojita in kljubujeta vsej turškej vnemarnosti. Turki sploh jašejo. So pa tudi bosniški konji plemo, komur nima para v celej Evropi, kar se varnosti dostoja. Ti suhi in koščeni konjički se ne dajo utruditi, ne spotikajo se, in preplezajo najstermejše hribe in gore; njihova noga je ednako gotova, kakor roka Bosnjaka, kateri pogodi vse, na kar svojo puško nameri.

Na turškej cesti blizo mesta Travnika, ktera od

ondot derži prek Jajca v Banjoloko, je verh hribčeka na sinjej skali sedela uboga vdova Izmaela. Hišica, spletena in z blatom ometana, in dve kozici, Rumenka in Sivka, ki ste se ob bregu reke Lašve pasle, bile ste vse njeno premoženje. Sivi lasje so jej po vratu vehljali, oči so jej bile v eno mer na cesto obrnjene, in tihi izdihljeji se čuli iz na pol odprtih ust. Videlo se je, da starka nekoga pričakuje, kar se šum in hrum vélikega turškega bobna zasliši. Naglo pokrije glavo z nekakovo razdrapano pernjo (cunjo), in hiti povračajočej se vojski naproti. Poleg ceste obstane, njeno materino oko meri vsakega in ne zanemari nobenega mimogredočega vojaka, in potem, kedar tudi med ranjenimi ne najde svojega zaželenega Osmana, teče za vojsko v Travnik, da od njegovih prijateljev izvé, kje in zakaj se zadržuje; a ti jej povedó, da je na Dolenskem poginil. Na glas počne sedaj sirota javkati in vpiti, poziva ubitega sina Osmana, in iz ust se jej vлива cela povodenj gerdih kletvic: „Nebo se porušilo na te kristijanske pse! — Strela jih ubila! — Šejtan jih pozobal, kakor kure zlato pšenico itd.“

Neki mož s sivo brado gre mimo nje, in jo prijazno posvari: „Prijateljica, ne kolni tako gerdo! Bog bode vže brez tvoje kletve krivičnike našel, in jih kaznoval po njihovem zasluženji!“ Te mirno in krotko izrečene besede so jo nekoliko spametovale; a nobena človeška moč ne bi mogla jej zabraniti, da ne kliče in obžaluje svojega Osmana.

Kedar domu pride, čaka jo nova žalost. Od daleč vže vidi glavi Rumenke in Sivke, kateri je Osman še pred svojim odhodom v boj kupil, na kolih po plotu nataknjene. Osmanovi tovarši, turški vojaki, so ju zaklali, meso pa s seboj vzeli. Kaj je siroti sedaj početi? Nič drugega se jej ne kaže, nego beraško palico vzeti in kruha iskati od hiše do hiše, od nemila do nedraga; to je Izmaela tudi storila. Celih pet mesecev je na ljudska vrata terkala in v Boga ime prosila. Redki so bili, kateri so jej kaj podelili, veliko pa jih, kateri so jej vrata kazali; celi dan se je za svojo hrano trudila, zvečer pa je gladna spat

legla, in zjutraj oslABLJENA z ležišča vstala. V Turčiji dobé psi, kterih se cele derhali po ulicah vlačí, obilo hrane, namreč odpadke od jedi; ali za ubogo Izmaelo se nikdo ni zmenil. — Zares čudna pobožnost in slepota! ki veruje, da si bode, nepotrebno žival pitajoč, nebesa odklenila, med tem, da se brez greha misli, uboge preziraje in hladnokervno inovernike ubijaje. — Britke skušnje, siromaštvo, žalost in starost so pripomogle, da je Izmaela čim dalje, tem bolj šlabela, in je ni bilo drugega, nego koža in kosti.

Cesar jako poželimo, tega si ne damo z lahka niti iz rok, niti iz serca izpuliti; tudi Izmaela zbere vse svoje moči, da obišče tri ure daleč Tikvinabega, pod kterim je njen sin služil. Prišla do njegovih dvorov, je dolgo in dolgo moledovala, prej nego jo beg pred sé spusti.

„Slavni Tikvinabeg!“ nagovori ga, „za Boga! te prosim, povej mi, kar o mojem sinu Osmanu veš in znaš.“

Beg jej kratko odgovori: „Imeli smo hude boje na Dolenskem; najlepši in pogumniši junaki so padli, in med njimi mora tudi tvoj Osman biti; kajti vže na Hervaškem ga ni bilo, kedar sem svoje vojake prešteval.“

„O moj Osman, o moj Osman!“ prične Izmaela javkati.

Tikvinabeg pa se je berž naveliča ter jo nahrupi: „Bedasta babura! še vesela bi morala biti, da sem ti pripomogel sina v raj spraviti k Mohamedu. Saj ti gori ne prideš; ves koran (turško s. pismo) sem prečital, in nikjer nisem našel, da bi bile take brezzobe babe v raji; tam gori so same mlade devojke; take stare, kakor ti, so še vragu preslabe.“ — Potem se zakrohota svojim grobim šalam, zgrabi starko in jo postavi pred vrata.

„Jojmene!“ vzdihne sirota, „to so neusmiljeni ljudjé! Osman, moja edina podpora, je umerl; na svetu me več ne terpé, in nebesa so mi, kakor beg veli, zaperta. Kam, kam se čem uboga djati?“ — Zjoka se grenko, splazi na dom in sklène, končati

se z gladom. S tem namenom se na slamo vleže, proti steni oberne in reče: „O Azrael, ti smertni angelj! hiti in ne mudi se, da izpihneš berlečo luč mojega življenja!“ — Kar se duri odpró, in vže misli, da jo je angelj uslišal, in prišel je rešit. Bil je pa le Mihaljko, kateri se je bil domú povernil. Bliža se, in jo, sklonjen nad njo, milo ogovori, rekoč: „Oj, ljuba mamica! spavaš li ali si morebiti bolna? Oh, spregovori!“

Kedar Izmaela znani glas začuje, odpre oči in veselo zavpije: „Si li ti, Osman, moje priserčno dete!“ objame ga in ne spusti iz svojih suhih rok, dokler se mu vseh svojih nadlog ne potoži.

Najprej poskerbí Osman dobre juhe, da mater okrepča; potem se vsede poleg nje, in jej jame svoje dogodke pripovedovati. Med tem, da on razklada, kako človekoljubno so ga županovi sprejeli in miloserčno ž njim ravnali, starka v eno mér joka in zdihuje: „Oh, jaz neumna! sem pa te dobre ljudi tako gerdo klela!“ — Ničesar jej Osman ne zataji, in poslednjič tudi razkaže, zakaj se je dal kerstiti.

Radovedno ga mati vpraša: „Pojdejo li pri vas tudi stare ženske v nebesa?“

„Da kako!“ odgovori jej Mihaljko: „V kerščanskej veri ni nikakovega razločka, bodi si star ali mlad, bogat ali siromak; pred Bogom smo vsi enaki!“

Na to reče Izmaela: „Kjerkoli bodeš tí, moj sinko! tam želim tudi jaz biti, in volim v kerščanskih nebesih poslednja biti pri tako poštenih ljudéh, kakor so županovi, nego v sedmerem Mohamedovem raju kraj svojih zlobnih rojakov sedeti!“

Mihaljko je svojej materi po moči dobro stregel, vendar postelje ni več zapustila, in je od dneva do dneva bolj slabela. Previdel je sin, da zemlja ni zeli rodila, da bi še mater ozdravil, in da jo bode kmalu izgubil. Hiti tedaj s kerščanskim podukom, in prosi v pomoč starega očeta franciškana, ravno onega, ki je bil Izmaelo zastran kletve posvaril; mudilo se je pa tudi jako, ker je skoraj popolno onemogla. Za silo podučeno kerstijo franciškan in jo

obhajajo. Ime, katero si je izbrala, bila je Mina, iz hvaležnosti do županje, ktera se je tudi tako zvala. Kakor ogorek prej nego ugasne, še lepše posveti, tako tudi obdaja po svetem obhajilu njen obraz neka posebna ljubeznjivost. „Oh kako sem sedaj zadovoljna,“ reče, „in vesela! pa tudi čutim, da moram v večnost odriniti.“ — Potlej podá roko menihu in Mihaljku, rekoč: „Ostanita srečna, da se v nebesih zopet vidimo! Ti pa, moj sin! kedar se poverneš na Dolensko, ne zabi županje v mojem imenu pozdraviti, in reci jej, da ne bodem prenehala gori nad oblaki za-njo Boga prositi in za njenega moža!“ Potem se oberne na drugo stran, in mirno v Gospodu zaspí.

Na bregu Lašve stojé verbe in pobešajo žalostno do tal svoje redkolistnate veje. Tu je izkopal Mihaljko svojej predragej mamici jamo, in, kedar se znoči, zaneseta jo on in oča franciskan v tihi grob. Ni bilo pevcev, niti so zvonovi zvonili, ampak angelji so se veselili duše, ktera je še le o dvanajstjej uri v Gospodov vinograd prišla, pa tudi svoje plačilo dobila. Mihaljko izreže iz lesa križec, postavi ga na materin grob, se joka, poklekne in moli. Vže se kaže beli dan izza gor, da se v duhu z materjo poslovi, in misli na svojo prihodnost. Rad bi se na Dolensko povernil; a obljúbo je bil storil, dotle v Turčiji ostati, dokler ne najde županovih otrôk.

XVIII. Race premagajo vojsko.

Še so tako imenovani kraljevi gozdi v mraku tonili, samo temena Bitovnje, Vlašiča, Kobilje-Glave in Vrana, poglavarja vseh bosanskih planin, so žarela v jutranjej zarji, kedar pride Jurij, ogljar travanskega paše, iz svoje kočé in verč v roci naglo korači proti studencu. Imel je rudečo kapo na glavi, ukajeno robačo z zavihanimi rokavi in črnimi bregušami na sebi in opanke na nogah. Verh dolca, v katerem je studenec izviral, postojí in se nekoliko ozre, kar zapazi en lučaj od sebe mertvega človeka — kotlarčeka v travi ležati. „Zopet eden ubit,“ misli si Jurij, „to je pri nas vže navadno!“ Kedar pa blizo

pride, vidi, da tujec nima nobene rane in je glada ali žeje umerl; kajti usta so mu bila odperta in suha, jezik ogorel, in v desni je držal svetinjo Matere Božje dobrega sveta. Milo se mu stori, da je pobožni mladeneč ravno tako smert storil. Vzame mu svetinjo iz roke, ter začudivši se reče: „I, to je podoba Matere Božje dobrega sveta!“ — potlej jo pobožno na usta pritisne in vzdihne: „Moja preljuba mati! v nesrečah in smertnih nevarnostih sem klical k tebi, in uslišala si me; oh, ne zapusti me še dalje! — Kaj velja?“ misli si, „morebiti ni še do dobrega mertev ta tujec, ki je še v poslednjem uri svoje zupanje stavil v Marijo, in Bog je ravno mene sem poslal, da ga rešim?“ — Zavpije na-nj in zderma ga; in ker ni nobenega znamenja življenja, potipa ga poslednjič še na persih, kar čuti, da mu še malo serce triplje. Naglo skoči po vode, curkne mu je v usta, umiva ga ž njo, mane mu roke in noge, in kedar vidi, da diha, zadene ga na rame, in tako v roci verč z vodo, na rami pa kotlarčeka, prisopiha v svojo kočo. Tu ga položi na z mahom postlano postelj, vzame iz kota vina, primeša studenčnice in je polahko va-nj vliva; zakolje edino kuro in napravi dobro juho, s katero ga pita kakor mati svoje nejakó dete. V njegovo veselje odpre tujec oči, čudé se ozira po hiši in s slabim glasom praša: „Kje sem?“

Jurij ga tolaži: „V božjih in dobrega prijatelja rokah. Ne boj se! samo mirno počivaj.“

Celi dan mu daje po malem večkrat kaj zavžiti, in kedar napoči jutro, pregnala je mladost slabost, in kotlarček se po koči šeta. Jurij pa pred kočó na debelem hlodu sedé opazuje kope in premišlja večrajšnjo prigodbo. „Hvala tebi, Večni!“ reče, „da sem človeka smerti rešil,“ pa pristavi: „Ta mladeneč se mi prav domač vidi; obraz in glas sta mi znana; moral sem vže kaj ž njim opraviti imeti in se ne spomnim.“

Na to pride tujec, pozdravi Jurija in se vsede k njemu na hlod. „Blagi dobrotnik!“ veli „preubožen sem, da bi mogel vaše delo le nekoliko poplačati s

kako stvarjo; plati vam Bog in vaša vest, kar ste mi storili! Vi zaslužite gotovo, da vam odkritoserčno kažem in ničesar ne tajim, kako sem v té kraje prišel, in skor žeje in glada poginil. Na prvo vam moram povedati, od kod in kdo da sem?“ On se odkašlja, potlej prične govoriti. Jurij ga posluša, zvesto besede pobira, meri ga z očmi od glave do nog, čudi se, veselje se mu širi po obličji, in med tem, da inostranec pripoveduje, kako je namestu Petarka v vojake šel, radostno zavpije: „Moj dragi bratič Janko!“ — Tudi Janko spozna svojega strica Jurija in obadva se veržeta drug drugemu v naročje. Kedar prvi napad veselja mine in se kri umiri, dokonča Janko svojo povest, in prosi strica, da mu tudi pové, kako da je on v to samoto prišel, ter pristavi, da so ga doma vsi vže mertvega imeli, in da so mati županja za njega maše služiti dajali.

„Prav je imela moja pobožna svakinja!“ reče Jurij, „bil sem tudi res večkrat prav blizo smerti; ali božja roka me je vodila, niti ni dala, da na tujem poginem, kakor se boš iz mojih besed sam prepričal.“

„Leta 1592. so kranjski in hervaški deželni stanovni seznanili, da Turek namerja, polastiti se mesta Bihača na naši skrajnej meji, in pošljejo prebivalcem na pomoč pet sto móž, med kterimi sem bil tudi jaz. Kedar tje prispemo, prepričamo se, da je mesto jako obljudeno, z nasipi in ozidjem uterjeno, in da verh tega reka Una sovražniku brani vhod. Da nas še Bihačani podpirajo, ne bi nam mogla mesta oteti nikakova sila. A kdo bi si bil to mislil! Neka mala, nepomenljiva dogodba je vse preinačila, in norce mi bodeš kazal, ako ti resnico povem, da so race nas, na glas junake, iz mesta pognale! Dva — tri dni po našem dohodku prileti trop za tropom divjih rac nad mesto. Divje race pa iz domačega jezera in reke Une, boječ se za svoje mlade in svojo hrano, tujkam nasproti gredó, in vname se nad nami v zraku tako serdit boj, da mertve na kupe padajo na zemljo, in jih meščani polne koše domú odnesó. Glej, ptičji boj je bil začetek naše nesreče. Stanovali so pa tudi

v Bihaču krivoverci, kateri so se Bogomile zvali. Njihovi nauki so bili podobnejši turškim vražam, nego kerščanskej veri; hrepeneli so po mohamedanskih mesenih slastih, želeli si sultana za gospodarja, in mi smo jim bili tern v peti. Ptičjega boja se poslužijo ti gerdi izdajavci, da svoje naklepe izpeljejo; pohuljeno in s pobešenimi glavami po mestu hodijo, in priprostim ljudém razkazujejo, da račji boj nič dobrega ne pomeni; kajti Bog sam nas svari in nam kaže, kako bodo Turki z nami ravnali, ako se jim z lepa ne udamo. Zastonj se je naš pošteni poveljnik Lambergar trudil in ljudstvo podučeval, da je to navadna prikazen, in nima nič čudovitega v sebi, in ako s silo hočejo v tem kaj posebnega videti, mora nam v veselo znamenje biti, da so naše domače race premagale tuje pritepenke. Pa vedno je še to bilo, da človek, česar se boji, veliko rajši verjame, nego resnico, ktera se mu razkazuje; tako je tudi Lambergar samo gluhim ušesom govoril. Med tem pride neštevilna turška vojska, obleže mesto in mali, za nas srečni boji se pričnó. Čim silneje je Turek na nas pritiskal, tem bolj so naši notranji sovražniki ljudi z vražami in strahom pitali, rekoč, da je v zvezdah zapisano, da mora še to leto Bihač v turške roke pasti, da Šembilja prerokuje, da je prišel čas, da bodo turški konji v Rimu na oltarji svetega Petra oves zobali, da jim tedaj bolj kaže, prostovoljno vdati se, nego razsekanim biti ali v sužnost odvedenim, in poslednjič, da neče nikdo drugi njihove nesreče kriv biti, nego Lambergar, ki ne preneha Turka dražiti in napadati. Nobena laž ni bila preostudna, da se je Bogomili ne bi bili poslužili. V dokaz naj ti bode sledeče, kar se je meni samemu pripetilo: Stanoval sem v Bihaču pri nekem usnjarji, ki je imel za hišo z deskami obit lep vert, kamor sem zahajal, kedar koli mi je moja služba pripustila. Neki večer sedim na klopi, naslonjen na leseni plot, in premišljujem razne stvari, kar slišim na sosedovej strani za svojim herbtom ljudi tiho pomenkovati se. Eden izmed njih, ki je besedo vodil, bolj glasno govori tako-le: Bes

odnesel te tujce! Boste videli, oni nas hočejo zatreti, nas in naše mesto pogubiti. Lepe pomočnike nam je Hervaško poslalo, Lambergarja in njegove klateže, kateri umejo v oblakih točo napravljati, — tako mu je kvasil — ali dvomim, da bi mogli ukrotiti neodoljivo turško silo. Sram me je, a serd me žene, resnico izpovedati: Njega dni, veste, prijatelji! kedar sem še vdovec bil, sem imel deklo, ktera bi me bila rada vzela; a meni se ni htelo; kajti bila je presukana in prevejena veščica (copernica). Mlad sem še bil, radoveden, in silno me je gnalo, kaj več znati o tej vragodušnej umetnosti. Prilizujem se jej, in prosim, kar morem; a baba ostane stalna kakor kamen, dokler jej zakona ne obljubim, in to je zdalo, da me sklene s seboj vzeti na svoje ponočne shode. Pelje me v svojo spalnico, postavi v kolobar, dela okrog mene čudne čire čare, mermrá nerazumljive besede, pomaže me pod pazduho z nekako mastjó, in potem zajaševa vsak svojo metlo in hajdi! pri oknu ven v černo noč. Šla sva kot kamen iz prače, da so metlji pod nama po zraku žvižgale, in ko bi trenil, bila sva na gori Velebitu pod velikim širokim orehom. Ondi je bila zbrana množica razdrapanih, umazanih in na pol nagih bab, in na obrazih se jim je poznalo, da nekoga pričakujejo. Na vprašanje moje dekle: Zakaj ne veršite svojih plesov? dobí odgovor, da še vilcev (copernikov) ni; kajti imeli so danes prek glave posla, reče, in so s točo, ktero so verh Kleka napravili, celo Posavino posipali; ondotni kmet je vže bil preveč mogočen, in tersje z grozdi nakidano in rumena pšenica jih je tudi v oči bodla. — Še ni izgovorila, vže vpijejo njene tovaršice: Vilci dojdejo! In zares se žene proti nam siv oblak, iz kterega neprenchoma bliski švigajo in se molklo germenje čuje. Kedar oblak blizo priplava, vidijo se, oh, strahota! vilci jahajoči na užasnih (strašnih) pošastih in zveréh. Kdo bi verjel, da jih ne vidim s svojimi lastnimi očmi? Bili so prav naši vojaki. Tako je jezdil Lambergar, vilski glavar, pozoja, ki je imel tri glave, drugi so podili spake, ki so bile na pol gadje na pol med-

vedje, ali spredej kozli, od zad ribe itd. Usnjarjev vojak Jurij pa je sedel na gerdej brezastej mački in je na mesto uzde imel mačji rep v rokah. — To mi je bilo vendar odveč! Zgrabim skalo, in jo treščim v plot, da se na tla zruši, skočim na ono stran, in iztegnivši meč zakričim: Nesramni lažnik! kje si, da te resnice učim? Kakor da bi med piščeta divje kure kamen vergel, razkropi se cela derhal in pobegne; jaz pa ostanem sam. Naglo hitim Lambergarju to naznanit. On mi odgovori: Ljubi Jurij! to in še več mi je znano, a verjemi! laglje je, z očitnim sovražnikom biti se, nego takim rovarjem na verh priti.“

„Žalostni nastopki tega tajnega puntanja so se berž pokazali. Bihačanje so nas jeli gerdo od strani gledati, ogibati se nas, našemu poveljniku so dohajala pisma, v katerih se prosi, naj zapusti z vojaki mesto, ali pa se mu žuga z odpadom in turško pomočjo; in puntarska prederznost toliko vzraste, da so nekteri prebivalci po dnevi v neprijateljski tabor dohajali, kjer jih je paša s kaftani, denarjem in drugimi rečmi obdaroval, prav rekoč pa podmitil (podkupil).“

„Lambergar je previdel, da mu tu ni dalje biti; skliče tedaj nas, svoje vojake, zvečer v svoje stanovanje. Nikdar ga še nisem videl jokati, tudi v najljutejem boji ne omagovati, akoprem so mu pušice kot ose letale okoli glave; a sedaj ga pa zagledam solze točiti, — ne žalosti, ampak svete serditosti.“

„Junaški bratje, Hervatje in Slovenci!“ tako nas ogovori: „Niti moja vojaška nevednost ali plašljivost, niti vaša nepokornost ali mehkužnost, niti turška hrabrost, niti kužne bolezni ali pomanjkanje hrane nas silijo, mesto Bihač zapustiti, temveč, — lej kukovica!“ in počí z mečem po bedru, „same vraže, prazne in babje vere in laži nas odženo. Počenši od račjega boja dosihmal ne preneha neka neprijateljska stranka, priprosto ljudstvo slepiti, dražiti in puntati; in doseгла je, Bogu bodi potoženo! svoj černi namen. Od nas, svojih dobrotnikov in rojakov, se obračajo; rešilno roko, ki jim jo ponujamo, zametujejo; in poslušaje

svoje zapeljivce, perté nam z odpadom. Nas je premalo, da bi se samo meščanom, orožja dobro vajenim, mogli ustavljati, kamo li celej turškej vojski? Kaj nam je storiti, nego mesto zapustiti? Niti me je volja, vaše življenje praznej slavi žertvovati, ker vas domovina še drugod potrebuje. Zares smili se mi ta pošteni, pa zaslepljeni narod; a ne godi se mu krivica, veli pregovor, kdor terdovratno sili sam v svojo nesrečo. Po noči, kedar ura dvanajst odbije, bodite pripravljeni, da tiho odrinemo iz mesta, ostavivši ga njegovej osodi. Čuvajte se! da o tem, kar je bilo tu govorjeno, nikdo drugi ne zna.“

„O polnoči tiho in molčé odrinemo iz mesta, kakor je bilo zapovedano; ali naš odhod je bil Turkom naznanjen po ogleduhih. Še ne pridemo tri streljaje od Bihača, vže nas napade sovražnik z vso močjó in tako nenadoma, da se komej v bojne verste postavimo in po lahko se umikovaje branimo. Svoj živ dan ne pozabim te strahovite noči! Allah-vpitje Turkov, glasno spodbujevanje naših glavarjev, rožljanje orožja, herzganje kônj, na pomoč klicanje ranjenih, verh tega pa še černa noč, černa kot kavranovo perje, da bližnji bližnjega ni videl ali razložil, vse to je storilo, da je tudi skušenega vojaka strah pretresoval.“

„Vže o začetku bitve mi je sulica stegno prebodla, in kmalu se zgrudim na tla. Sedaj dere cela turška vojska, konjiki in pešci nad menoj za našimi naprej. Vedoč pa, da Turki povračaje se iz boja, mertvim in ranjenim glave režejo, da za-nje od svojih poveljnikov plačilo dobé, splazim se v germovje poleg Une z dvema tovaršema, z nekim Magjarom in nekim Nemcem, ki sta bila kod nas prostovoljca, in sta z menoj vred ranjena obležala na bojnem polji. Zjutraj si izpiramo rane, kar nas perice od one strani zagledajo in nas Turkom izdajo. Zdajci pridejo turški vojaki po nas, vlečejo nas v mesto, in postavijo pred velik kup kervavih človeških glav, ktere so bile sinoči v boji odsekane našim pajdašem. Dragi prijatelji! mislim si, vi ste vže prebili vse nadloge in muke tega živ-

ljenja, a Bog vé, ktere še mene čakajo? Med tem, da mi vsi otožni stojimo in se dobrega ne nadamo, ter se veliko turške gospóde okoli nas zbere, pride velikansk Turek z mečem v roci, razgerne kervavo plahto pred nami, in nam ukaže na-njo poklekniti.“

„Na pervo vpraša Magjara: Od kod si? Kaj umeš? — Ubožec ga gleda, ne razume in nekaj jecljá; a meč zablisne, in hipoma mu leži glava na plahti.“

„Potlej ravno tako vpraša Nemca; pa tudi ta mu ne more odgovoriti; v drugič zablisne sablja, in on leži v svojej kervi poleg mene.“

„Vže priporočam Bogu svojo dušico, kedar do mene pride, rekoč: Od kod si?“

„Velim: Iz Dolenskega.“

„On: Kaj umeš?“

„Jaz: Vsa kmečka dela in tudi oglje žgati.“

„Sedaj migne travanski paša rablju, in sam k meni pride, ter me vpraša:“

„Kavrine! hočeš li me verno služiti?“

„Jaz: Hočem.“

„Zopet on: Nečeš li pobegniti?“

„Jaz mu odgovorim: Nečem.“

„Na to reče: Prisezi! — in kedar sem to storil, zgrabi me rabelj pod pazduhe in zbeži z menoj kot volk z malim jagnjetom po mestu v neko hišo, kjer sem ostal, dokler se ni rana zacelila. Potem pa me peljejo v Travnik, od kodar me je paša odpravil v kraljeve šume s to tolažbo, da me hoče, ako mu bodem zvesto služil in on drugam pride, zopet iz sužnosti spustiti na moj dom.“

Zdaj sklene Jurij svojo povest z besedami: „Vidiš, Janko! tako životari tvoj stric v tej samoti, sicer žalostno, pa veliko bolje, nego drugi sužnji, vedno pričakovaje dneva, da se poverne v domače kraje, in vidi zopet svojo rodovino in drage svoje prijatelje.“

XIX. Bosna.

Prenagli in veterni Janko je mislil kmalu zapustiti svojega strica, in dalje popotovati po Bosni, da brata in sestro najde. Temu se je pa postarni in sku-

šeni Jurij jako ustavljal, rekoč: „Prevdarjal sem sem ter tje, pa ne kaže drugače: Ti, Janko, ostaneš to zimo kod mene in mi pomagaš oglje paliti; kajti slišal sem, da je travanski paša v Carigrad odšel, od koder se še le na pomlad poverne. Ondaj če oglje gotovo biti, in jaz sam ga hočem prositi, da ti daš pismeno pooblastenje, da smeš svobodno kotlariti po Bosni. Med tem poterpi!“ — Janko se vda pametnemu nasvetu svojega strica; stala mu je še živo pred očmi zadnja skušnja, ki je skor gládú in žeje poginil.

Pridno se dela lotita, in prej nego si mislita, zima mine, in zelene bukve in ozeleneli hrasti oznanujejo prihod pomladi. Neki večer reče Jurij: „Danes teden mislim k paši v Travnik stopiti, da mu kažem, da je oglje gotovo, in ga prosim za tvoje pooblastenje.“

Pri turškej gospódi pa veljá taka navada, da kdor kaj prosi, ne sme nikoli brez mitve (plačila) priti. — Vem, Janko, da si dober lovec, preskerbi nama te dni divjačine, da jo poneseva paši v dar.“

Janko se ni dal priganjati, in prej nego je odločeni čas pretekkel, bilo je vlovljenih dvoje sernjakov, več mladičnih zajcev, jerebic in kljunjačev, ktere je Jurij zložil v dva koša.

O polnoči vstaneta, in vsak s svojim košem koráčita o mesečini skozi mračne gozde. Pogosto najdeta poleg pota cele kupe plastja, znamenja tu ubitih ljudi, in kedar prideta do velikega košatega hrasta, zagleda Janko o svitlobi lune bele človeške kosti in glave po tleh ležati, ter se prestraši.

„Pod tem hrastom,“ velí Jurij, „obhajali so kristijani božjo službo; nečloveški Turki pa je iznenada napadejo in na kosce razsekajo. Njihove kosti ležé nepokopane, ker ni bilo človeka zbog turškega strahú, da bi jim bil skazal poslednjo ljubezen.“

Kedar prideta iz hoste na polje, zagledata njive slabo obdelane ali neizorane, vinograde z germovjem preraščene, ljudi raztergane, otroke gladne in nage, po sterminah pa razvaline mest in gradov, vse pusto, divjaško in zeló otožno. — Ta okolica in njeni ne-

prijetni vtisi storé, da Janko v sé zamišljen, s težkim in pobitim srcem poleg strica stopa, dokler ga poslednji iz njegovih žalostnih sanj ne zdrami, rekoč: „Niso, niso ti kraji vedno tako pustotni bili, kakor jih sedaj vidiva! Bili so nekđaj časi, da je Bosna, raju podobna, cvetla kakor drevo na bregu potokov zasajeno, in njene sosedinje, bližnje kraljevine, so jo bogato imenovalé, in zares je ona vsega obilo rodila, kar človek za srečno življenje zahtevati more.“

„Velike reke: Sava, Bosna, Drina, Una, Naretva in še druge neštévilne vode in brezbrojni potoki jo napajajo; bližnje adrijsko morje, neizmerni gozdi in planine jej pogostoma pošiljajo dež, blago južno podnebje pa pripomore, da je nakvašena in pregreta zemlja za kerščanskih časov nečuveno rodila in se je v tuje kraje izvažalo mnogo pšenice, erži, pire, ječmena itd.“

„V ravninah in travnikih so se radovale trume kônj in govedi, po gozdih in planinah pasle črede ovac in koz o zimskem in poletnem času, in šume so hranile neštévilne črede svinj. Še sedaj je trgovija z bosanskimi buši, ovni in prešiči velika; kakošna pa je morala nekđaj biti!“

„Na podnožji gor, kjer vidiš germovje, stali so nĳega dni vinogradi; Turek namreč na videz merzi vino, vendar ga skrivaj kaj rad serka.“

„Za časa bosanskih kraljev in banov so se kot šume raztezali verti, in sela se niso videla izmed sadanosnega drevja, ker še današnje dni dežela po različnosti zemlje obilo rodi mnogoverstno sadje, kakor: smokve, limone, pomaranče, šipke, slive itd. — Nekđaj cvetoče bučelarstvo se je pod turško vlado popolno zanemarilo; vendar se po šumah v šuplih drevsah nabere toliko meda in voska, da se na tuje prodaja.“

„Velika je vnanja plodovitost Bosne, pa še veliko večé je bogastvo, katero ona v sebi hrani. Res v Evropi skoraj nima dežele, ktera bi se mogla ž njo meriti, kar se tiče mnogoterosti in dobrote rud; tako, na priliko, koplje se zlato pri Zvorniku, Sreberniku in Varešu, pa tudi mnoge reke nosijo zlat pesek,

kteri ljudjé pobirajo. Srebro se dobiva pri Varešu, Sreberniku, Zvorniku, Kamenščaku itd.; živo srebro pri Varešu in Kreševu, med blizo Bobovca; svinec kod Olova; železne rude pa skoraj na vsakem mestu, in to v toliki izverstnosti, da se najterje jeklo iz njega dela, in tudi tako mehko, da ga lahko, kakor svinec, okrog persta oviješ. — Na kameneno sol se je poprej kopalo; sedaj se pa iz Dalmacije privaja. Ina Bosna tudi veliko toplic in kislih vod, kamor je še pred turškimi časi veliko tuje gospôde dohajalo in bogastvo dežele množilo.“

„Ni čuda, da ste si pri tolikem bogastvu bosanska trgovija in obertnija jako opomogli. Posebno je šlo blago v Dalmacijo, kjer so ž njim Dalmatinci na ladijah po svetu teržili in tako obogateli, da so si nakopali velik zavid Italijanov, posebno Benečanov. Pa tudi po Savi so se bosanski pridelki in izdelki v jutrove kraje vozili in široko po svetu sloveli; in akoprem je Mohamed II. skor vse rokodelce v Carigrad in druga turška mesta prestavil, vendar ni mogel zabraniti, da ne bi bosansko, sosebno železno blago, samega carigrajskega presegalo (po dobroti in lepoti. — Tudi zidarstvo, slikarstvo (malarstvo) in druge umetnosti so se za one čase dosti lepo razcvetale, kar se vidi iz dotičnih starih ostankov, kateri nam pričajo, da v teh stvaréh ni narod zaostajal za drugimi omikanimi ljudstvi.“

„Resničen je pregovor: Kamor koli turški konj kopito postavi, trava več ne raste. — Kakor da bi s Turkom božje preklétstvo na deželo prišlo, hirajo od ondaj kmetijstvo, obertnija in trgovija. Nekdaj se je zernje izvažalo, sedaj pa morajo Banat, Srem in Neapolj ljudi glada čuvati. Edini gospodar v deželi je Turek, raja pa, to je: kristijani terpé, da se Bogu smili. On živi v obilji vseh stvari, ta pa skoraj glada umira v siromaštvu. Nekdaj ni mogel kmet prešteti svoje živine; a kdor je poprej imel tisoč ovac, ima jih sedaj sto, in kdor nekdanj sto, ta čas nima niti ene. Osmero volov je njega dni kmet v pluge vpregal; sedaj pa ima komaj enega, in mora,

da orje, njemu par izposoditi si od soseda. — Tudi Bihičani objokujejo svojo neumnost in preklinjajo svoje zapeljivce; pa kaj to hasne? Kedar je jagnje v volčjem žrelu, tedaj je kesanje prepozno! — O slavna in bogata Bosna! kam si se pogreznila! kako si siromaška in ponižana! Terdo kot mora leži na tebi jarem tvojega sovražnika, da se ne moreš ni gibati, ni svobodno dihati in nikdo se te ne usmili! — a tvoja kerščanska vera in čisti jezik, ki ga govoriš, sta mi poroka, da bodeš zopet vstala in stopila v kolo svojih ostalih slovanskih sester!“

XX. Pad bosanskega kraljestva.

„Da si čas krajšava, hočem ti tudi po poti pripovedovati, kako je prišla bogata in mogočna bosanska kraljevina Turkom v roke.“

„Storite to,“ reče Janko stricu, kateri je doslej sam govoril, „to me bode jako veselilo.“

„Dokler so bile,“ nadaljuje Jurij, „Hrovaška, Slavonska in Dalmacija zjedinjene, spadala je Bosna k Dalmaciji in imela svoje bane, kateri so vladali kot kraljevi namestniki, pozneje si pa tudi kraljevo čast prilastili. V devetem stoletju se je gerška ločila od rimske cerkve; večja polovica prebivalcev je iztočno cerkev sledila, manjša pa rimskeji zvesta ostala; pa to ni mira kalilo in notranje sloge.

Leta 1198. pozove ban Kulin iz Dalmacije iztirane krivoverce Bogomile (Paterane ali Maniheje) v deželo. Z razkladanjem njihovih gnjusnih naukov nočem blatiti svojih ust, niti mučiti tvojih ušes; dosti, da ti rečem, da so bili Bogomili ostatek nekdanjih Manihejev. Kakor ena sama herdjava ovca sto zdravih okuži, tako je tudi malo število Bogomilov kmalu veliko drugih kristijanov s svojimi zmotami navdalo, in skoraj celo Bosno poplavelo. Mestjani, grajščaki, in še celo bani so bili priverženci te vere, ktera je v mestu Kreševu svojega opata imela v poglavarja. Nezadovoljni s tem, da so enake pravice z drugimi kristijani imeli, prizadevali so si, pridobiti si verhovno oblast nad celim narodom in istim kraljem. V to so

jim služila vsaktera sredstva, bodi-si zla ali dobra: zvijače, laži, puntarije in še samo porazumljenje s sovražniki države; kajti malo jim je stalo za domovino, temveč da plavajo v svojih pregrešnih slastih. Sedaj so z Ogri in zopet drugi pot sturškim sultanom tajne zveze imeli, in so po nasvetu prvih toliko razpertijo in mrznjo zasejali med kraljevo rodovino, da si je kralj Stepan Tomašević z očetovo kervjó oskrnil svoje roke. Po tem zlodelstvu odstopi božji blagoslov od njegove hiše, in božje maščevanje ni izostalo. Kraljev brat in ena sestra pobegneta k sultanu, in se dasta poturčiti, mati kraljica pa pozove Mohameda II. na pomoč, in privabi s svojo jezo toliko nesrečo na nedolžni narod, da je pozneje v neki rimski samostan stopila, in umerla tam od žalosti in grizenja vesti.“

„Tako pride za Bosno razsodilno 1463. leto, in mi najdemo Bogomile v najviših službah v vojski in kod vlade, in oni isti so bili, kateri so kralja spravili v nesrečni boj, da ga potem prvi sramotno zapusté.“

„Na početek 1462. leta pride turški poslanec, in tirja od kralja davek, kterege Bosna še ni poprej nikoli Turku dajala. Kralj Stepan prime poslanca za roko, in ga pelje v svoje blagajnice, kjer je zlata in srebra na kupe ležalo, ter mu veli: Pojdi k svojemu gospodarju in reci mu, da si videl moje zaklade; in ako hoče davek, naj sam po-nj pride! — Kedar turški sultan Mohamed II. to zvé, razljuti se strašno, in gotovo bi bil še tisto leto vojsko nad kralja povzdignil, da ga homatije v Valahiji ne zadržujejo; pa kar je preložil, ni odložil. Kralj se pa med tem na boj pripravlja, pogleda svoje neštevilne terdnjave in je previdi s hrano in orožjem, in zbere vojsko, kakoršne Bosna še nikoli ni videla. V vojnem zboru sklenejo kraljevi svetovalci, na domačej zemlji pričakovati neprijatelja, — močno posadko vreči v Bobovec, silno terdnjavo verh strašnih pečin blizo turške meje, — in med tem, da sovražnik z oblego opraviti ima, s celo vojsko na-nj planiti in ga v beg pognati. V istem zboru so se tudi vojski vo-

lili verhovni glavarji; pa zopet so Bogomili premogli. Stari skušeni vojvodi so se poslovili, njim pa najboljše službe dale, tako, na primer, se je verhovna oblast v Bobovcu podelila Radači, bahaču in človeku brez vere in vesti.“

„Meseca majnika 1463. leta odrine turški car z 150.000 mož jako vojsko iz Macedonije, in pride 9. dan rožnika prek Drine pred Bobovec; drugi dan napelje topove in jame na videz na grad streljati; a vže tretji dan predá izdajalec Radača, to se vé podkupljen, terdnjavo, ktera bi se bila mogla leto dni braniti. Sultan prebivavce v sužnost odpelje, mesto pa do tal razdene. Kralj hiti z vso vojsko Radači na pomoč; ali na potu dobí glas, da je Bobovec vže v turških rokah, kar tolik strah napravi, da vojska preplašena na vse kraje razbeží; on sam pa se s peščico še zvestih konjikov v tek spustí in se s svojim stricem zapre v terdnjavo Ključ sredi širokega močirja. Mohamed zapové vélikemu veziru Mahmudpaši z lehkimi konjiki na moč hitro za kraljem iti, da ga vjame, prej nego v prestolno mesto Jajce dospé. — Kedar vezir do Jajca prihaja, izvé, da se je kralj odtegnil v le deset ur oddaljeno mestice Ključ. Nad mestom Jajcem se delí reka Verbas v tri struge; tu skoči Omer, glavar tesalskih čet, v celem orožji na konji v reko, in srečno preplava na ono stran; to storijo za njim tudi njegovi tovarši, in vže drugi dan stojé pred Ključem.“

„Bilo je ono leto jako vroče, in močirje se je povse posušilo. Turki pokosé bičevje in suho travo, pomečejo jo v prekope okoli mesta in jo zažgó. Mahoma mesto pokrije gost dim, in pertí prebivavce zadušiti. Mestni starešine odidejo k veziru, obetajoč mu, da hočejo mesto predati, ako v imenu sultana in pismeno priseže, kralja živega pustiti. Mahmud paša to stori, in vrata se odpró, in skozi nje se prikaže ubogi, zapuščeni kralj Stepan s svojim stricem. Vezir ju sultanu v dar pokloni, mestne prebivavce pa razloči na tri dele: premožnejše in rokodelce pošlje v Carigrad; drugi del se oddá vojakom; tretji siro-

mošni pa ostane domá, da narod ne izmerje. To stori vsakemu mestu, katero je pridobil.“

„Sultan se pa mirno in polehko z vojsko pomika za vezirom. Plemiči se mu klanjajo; mesta se skušajo v časti, katero mu bode poprej odperlo svoja vrata; prestolno mesto Jajce mu na svilnih blazinah prinese zlate mestne ključe, in trije bogomilski, silo mogočni knezi — Halkondila jih Konstantina, Kovača in Pavla imenuje — pokleknejo pred njim, ponujajo mu svoje kneževine in ga prosijo, da bi njihova posestva zamenil z drugimi v Turčiji. Car jim vse obljubi, a ničesar ne izpolni, dade jih kmalu potem zvezati in je vklenjene s kraljem vred po deželi za seboj vodi.“

„To ni bilo vojevanje, temveč kratkočasno šetanje po lepej in bogatej Bosni, samo da je turška vojska po svojej starej navadi ropala, požigala, morila in ljudstvo v sužnost gonila; in v dveh mesecih je bila nekđaj tako premožna in cvetoča kraljevina pripravljena v skrajno siromaštvo. Da z besedami bulgarskega meniha Izajije, ktere je sto let poprej govoril, rečem: Žalostno je bilo videti, ostala je zemlja vseh dobrot pusta, in ljudi in živine in drugih plodov; kajti ni bilo ni kneza, ni vodnika, ni poglavarja v ljudéh, ni izbavljajočega (vspomagajočega), ni rešujočega, nego vse se je napolnilo straha izmajitskega (turškega), in serca hrabra pogumnih móž so se sprevergla v žen slabejša serca... in v resnici so takrat živi blagrovali poprej umerše.“

„Sultan se serdi Mahmudpaši: pogodba, katero je s kraljem Stepanom sklenil, ni mu bila po volji, ker je bilo to vedno njegova namera, pomoriti vse kralje, ktere je žive v svojo oblast dobil; želel je tedaj rešiti se te prisege. Imel je pri sebi nekega derviša (mahomedanskega meniha), po imenu Ali Bestami. Ta divji in kervoločni derviš spiše sultanu fetvo, to je: pismo poleg besedi al korana, da prisega, kristijanom storjena, nič ne veljá, in da more, kedarkoli se mu hoče, kralja usmertiti. Na dan svojega odhoda v Carigrad ukaže Mohamed vjete tri kneze v njih-

vih šotorih podaviti, kralja pa pred se pozvati. Kedar vojaki po-nj pridejo, spozna, da se mu ni dobrega nadjati; spred šotorov mimogredé čuje vpitje in stokanje knezov, ktere ravno davijo, in stopi, kakor se spodobi, neprestrašen pred sultana, v roki imajoč pogodbo, ktero je njegov vezir podpisal. Carski trinog mu jo iz roke vzame in razterga, rekoč, da nevernikom dana prisega ne veže, ter dá povelje, da se kralju glava odseka. Nobeden iz cele turške vojske se ne prederzne, to storiti, iz spoštovanja do kralja, častitljivega moža, dokler se gori omenjeni derviš ne ponudi, in ne zverši rabeljskega dela, kolikor zna in more.“

„Kedar pade glava Stepana Tomaševiča, poslednjega bosanskega kralja, zaplaka celo kerščanstvo; naš berkasti bratec, hrabri Hrovat, se začudi, kervoločnega Turčina za soseda imeti, in slovenske vojvodine stopijo s Hrovati v tesnejo zvezo, da morejo odolati turškim navalom. — Padla je ravno sto let poprej sosednja Serbija, a po silovitih bojih in skazanji viteškega junaštva; padla je tudi kerščanska Arbanija, pa še le potem, ko je Škenderbeg Turka in Carigrad derhteti učil: a tako brezčastno še ni bilo premagano nobeno slovansko kraljestvo, ne rečem, po zadolženji svojega hrabrega naroda, temveč po krivnji spridenega plemstva in kraljeve hiše! — Bogomili se odpovejo kerščanstvu in sprejmejo islam. Na isti dan kraljevega umora se jih dá 30.000 poturčiti in vpisati med janičare, da gredó na Gerško svoje sobrate preganjat; kristijani pa obedvojega obredstva ostanejo potem, da je veter pleve krivoverstva odnesel, zvesti svojemu prepričanju, ko rumena pšenica, v domovini. — Davno vže je zibnil spomin, zibnilo imé Bogomilov; njihov greh pa še živi v bogomilskih poturčencih, in gre od roda do roda, kar spričujejo ponočni shodi kod Sarajeva in drugih mest, kteri nas opominjajo nekdanje Sodome in Gomore, in gorje tujcu, kteri va-nje zajde!“*)

*) Glej: Put u Bosnu. U Zagrebu 1840.

„Drugo leto 1464. o ratu z ogerskim kraljem Matijažem se Mohamed zopet v Bosno poverne, in zapové vsem plemičem, naj mu pošljejo svoja stara pisma, da njihove pravice lastnoročno poterdi; on pa verže te plesnjive, červive in umazane listine v ogenj, da zgoré in v večnost splavajo. To je njegovo edino pametno delo; kajti krivično bi bilo, da še dalje kake nadpravice vživa plemstvo, ktero se je izneverilo Bogu, kralju in narodu.“

Jurij prestane govoriti, kar Janko s perstom proti jugu pokaže, rekoč: „Kaj se blišči v megleni daljavi? so li snegovi? ali bele tice labudi, ki se na bregu reke solnčijo?“

„Niti so snegovi, niti labudi, lepe ptice“, reče Jurij, „ampak beli dvori in džamije mesta Travnika, kamor sva namenjena.“

XXI. Daní in mračí se.

Kedar Jurij in Janko v travansko mesto pred pašine dvore prideta, najdeta veliko množico slug, ki so pašo iz Hervaškega pričakovali, in še ne stopita v vežo, vže prihaja paša na čelu begov, zapazi Jurija, in odpeljavši begove v obednico, poverne se k njemu, rekoč: „Kaj pa tebe, Jure! k meni prinese?“

Jurij se mu prikloni, ter reče: „Mogočni paša! Tvoj sluga ti malo darilce prinese, in te prosi, da ga blagovoljno sprejmeš: naznani ti tudi, da je oglje gotovo, in da ga je veliko več od lani, ker mi je pri delu ta moj bratič pomagal.“ — Potem izloži divjačino iz košev pred pašo.

Na to paša: „Prav to bode dobra pečenka! Saj vidiš sam, koliko gospode je danes v gostje prišlo.“

Jurij povzame zopet besedo: „Še eno prošnjo ima tvoj pokorni sluga do tebe: Ta moj bratič, ki se je z menoj mučil celo jesen in zimo, je uren kotlar; rad bi si kak novčiček zaslužil, prosim te, ako je tvoja volja, daj mu pismeno pooblastilo, da sme svobodno kotlariti v Bosni.“

Paša: „Nu, naj vama bode! — Ti mladič pa sedaj pokaži, razumeš li zares svoje rokodelstvo? —

To reče, in jame kričati: „Oj kuhar! oj vertnar! prinesita sem vajine črepe!“ — Potem se poverne k gospôdi v obednico.

Pervi prinese in odnese kuhar svoje lonce in kotle, za njim pošlje pisar pooblastnico, in poslednji priteče vertnar Martin z vertnarsko posodo. Na prvi pogled se brata spoznata in objameta. — Martin reče: „Moj ljubi brat! same smerti bi se bil poprej nadjal, nego tebe v divjej Bosni videti.“

Janko se nasmeje ter veli: „Ker vže govoriš o smerti, kaj ti porečeš, ako ti človeka iz groba pripeljem, in pred te postavim, in glej! to so naš stric Jurij, ki smo je mertve mislili in za-nje molili.“ — Vsi se objamejo in poljubijo.

„Da bode pa naše veselje popolno, spregovori Martin, „povem vama, da je tudi Milica v istej hiši kakor jaz sužnja, in se znajde kot hišina pri pašinji. Janko vzame sedaj klobuk z glave, sklene roke ter reče s povzdignjenim glasom: „Slava in čast bodi tebi, Večni! ki nisi le moje prošnje uslišal, ampak še več mi podelil, kar sem si mislil; kajti kdo bi si bil v nadi, da še svojega strica živega najdem! Svoj namen sem dosegel, potni list mi nič več ne hasne, in vse kaže, naj odtod odrinem. Še jutri se ločim od strica, da prinesem staršem to veselo novico; kajti zmerom so mi v glavi; po dnevi si jih mislim, po noči pa v sanjah vidim očeta in mater žalostna in objokana poleg sebe stati. Vi trije pa bodite potolaženi! kmalu boste iz sužnosti rešeni, — odkupljeni.“

Na to pomaja Martin z glavó, in reče: „Teško se bode to tako naglo zgodilo, in morebiti nikdar ne, ker mene paša na vertu jako potrebuje, in brez Milice Eminija skor živeti ne more.“

„Makar,“ zaverne Janko brata, „mi prodamo hišo in vse, kar imamo, in hodimo od sela do sela na delo, da svoje starše preživimo; makar naj stoji nas jezero zlatov, zgoditi se pa mora, in gospod opat nam bodo tudi pomagali! — Potem pelje Martin strica in brata na vert, in jima po moči dobro postreže.

Kedar veselje jezik razvozlá, teče on in se verti kakor mlinsko vreteno; tudi naša brata in stric si vedó veliko povedati in naročiti, dokler Jurij ne izvleče iz torbice tikve, polne sladkega dalmatinca, in nazdravi: „Bog živi in tolaži naše ljube domače, in daj, da bi se Jankove besede vresničile; mi pa sirote kmalu beli dan svobode zagledali!“ — Izpivši vino se Janko s stricem poverne v kraljeve gozde, da čim prej, tem bolje odide na Dolensko.

Med tem, da so se oni trije na vertu brezskerbno pomenkovali, zalezoval jih je četerti, kakor lisica kure. Bil je Umur, kateri se je skrivé za njimi plazil in njihove besede na ušesa vlekel. Kedar so se oni razstali, šel je tudi Umur, in svoje vole gnal na tako mesto, kjer se je paša navadno prešetoval. Kakor je mislil, to se je tudi zgodilo. Paša razpustivši bege, pride, z bičem švigaje in igraje, proti njemu. „No, lenoba!“ nagovori ga paša, „ker se ti ni htelo vertnariti, kako ti sedanja služba dopade?“

Umur položi roke križem na persi, prikloni se trikrat do tal ter reče: „Mogočni paša! vse, kar iz tvoje roke pride, vse je tudi tvojemu ponižnemu slugi dobro in po volji. A gospod! pripusti, da ti tvoj sluga nektere važne reči razodene.“

Paša: „Govori!“

Umur: „Kar so te mnogi posli na hervaškeji meji zaderževali, se je doma veliko spremenilo.“

Paša: „Povej naravnost! kaj takega?“

Umur: „Kar v tvoje poštenje dira.“

Paša ga z bičem po herbtu vseka in reče: „Ti obešanec ti! jeli? ti mi zamoreš poštenje dati ali oteti!“

Umur: „Veličastni paša! ne tepi svojega vernega služabnika, kateri le za poštenje in srečo tvoje hiše živi in gorí. Niti jaz bedak, niti ti, vse časti in hvale vreden, sva kriva, ako se take nespodobnosti na tvojih dvorih godé, da bi bilo bolje molčati, samo da ne bi ves svet s perstom na nas kazal.“

Paša: „Vsa kri v meni vre; ne raztezaj svoje pripovedi in ne muči me.“

Umur: „Vem, da mi bodeš zavid očital; makar veljalo tudi moje življenje, imam prenatanko vest, da ne bi ti čiste resnice natočil: Kar ni bilo, paša! tebe doma, imeli smo mlajšega gospodarja, kateri je bil nekterim osebam, na primeru, ženskam prav všeč. Vsak večer, ko se je stemnilo, je lazil, kar je proti našemu zakonu, v notranje ženske sobe, menil se tam, smejal, popeval, in, allah zna! kaj vse vganjal! Ta prederznež je — mladi vertnar Martin.“

Paša: „To ni mogoče, to je laž!“

Umur: „Oh, da bi bila laž! — Ves svet vé in vsem znane skrivnosti le pripovedujem, na primeru: če ženske ves božji dan pri oknu sedé in ga opazujejo; če se mu vsaki dan boljša hrana pošilja, nova gizdava obleka omišljuje, lepa rahla postelja napravlja, kakoršne jaz nikdar pri sužnjih videl nisem; in če od neznane strani toliko cvenka in blenka dobiva, da gostarije napravlja, kakor je še danes dva ptuja klateža na vertu gostil, kjer so se veselili, in si z vinom, nalašč za to iz Dalmacije prinesenim, zdravice napivali, — je moja misel taka, da to nobenega tolmača ne potrebuje, temveč je jasno in odkrito.“

Paša: „Zadosti imam, zadosti! — Umur! tilnik ti hočem zlomiti, ako lažeš. Pri tej priči se hočem o resnici prepričati. To izgovorivši odide ves razkačen proti domu.“

Umur hiti za njim, in kedar ga doteče, poklekne pred-nj na kolena ter zdihne: „O milostivi gospod! prosim še, da eno besedico spregovorim. Ne zameri, ako te tvoj verni suženj opomni nekterih reči. Bojim se, da ne bi te zvito ženstvo s sladkimi jeziki pretantalo. Ako se to zgodi, je po meni. Da pa sam resnico izveš, odhajaj; reci, da te dva — tri dni ne bode domú; in kedar prideš iz mesta, zaverni k svojemu prijatelju Bekičbegu; jaz pa jih hočem opazovati. Hitro ko vidim, da je naš ponočni čuk v kletko zašel, k tebi potečem, da ti to naznanim. Potlej ne bode pomogel noben izgovor, in pravica bode sodila.“

Paša: „Umur! prav imaš; in, kakor si rekel, bodem tudi storil.“

Kedar vidi Umur pašo odhajati, smeja se veselja ter jame sam s seboj se pomenkovati: „Moja igra je pri kraji in dobljena! Dobro vem, da bode moj nasprotnik k sestri šel, jej kaj o svojem bratu praviti; a naleteti se če, da bode joj! Pa tudi paša je do vrata v mojih mrežah, in, kedar je ta borovž raztogen, ne vidi in ne sliši več. — Oh, ljubo moje serce! še danes se bodeš ohladilo in nasitilo maščevanja, zagledavši svojega sovražnika z odbito glavo v kervi na tleh ležati, in poprejšnji dnevi sreče in počitka se bodo povernili. — Šolnce vže za hribe zapada; a zvezda moje sreče vzhaja. Hajte, voliči, domú! Umur vas ne bode več pasel; njega čaka hladna senca na vertu, kjer bode vince in rakijo (žganje) pijoč prevajal sladke dneve!“

XXII. Življenje in smert — soseda.

Vže se je gost mrak na zemljo vlegel, in jele so zvezde migljati po nebesnem stropu, kedar se Martin nameni, Milico obiskati in jej Jankov pozdrav izročiti. Stopivši v sobo, za razgovor odločeno, dobi samo Milico pri delu. „Dober večer, ljuba sestra!“ tako jo nagovori, „danes ti pa prinesem veliko novega in veselega, in od brata Janka pozdravljenje. Misli si to čudo! preoblečen, kot slovaški kotlarček, ti on pride danes z našim, vže med mertve štetim stricem na dvorišče, kjer se zdajci spoznamo in mu tudi jaz povem, da se tudi ti tu znajdeš. Popolno vesel, da nas je zasledil, povernil se je on še danes domú in mi terdno obljubil, da nas hočejo starši, naj stoji še toliko dnarjev, iz sužnosti odkupiti. Ves vesel sem in, da nisem v Turčiji, vriskal bi in prepeval, da bi gore odmevale.“

„Oj Martine! kaj vse ti pripoveduješ!“ reče Milica. „Bog je uslišal našo molitev in naše zdihovanje, in vže sama misel, ti nečeš v tej neblagoslovljenej zemlji pokopan biti, ima nekako tolažbo v sebi. Vendar se plašim dneva in ure, da se od tod ločim; in

kdor me zadržuje, to je moja dobrotljiva, uboga in nesrečna Eminija. Da bi jo mogla s seboj vzeti, bila bi moja sreča popolna. Ne smem si misliti onega trenutka, kedar se ž njo razstanem; oh! to bode joka in zdihovanja! Zares bi rada ž njo do smerti skup živela, da nisem v Turčiji, in bi mogla starše in vaju, brata, le včasih videti.“

Sedaj se duri odpró, in Eminija vsa preplašena, stopi v sobo, ter reče: „Strah me je samej biti, in prav je, Martine! da si tudi ti prišel. Celi popoldan sem nepokojna, in ne najdem mirú, kakor da bi me velika teža tlačila; žalostne misli me sprehajajo in skušnjavec me na novič zalezuje z vso močjó. — O mraku se vsa trudna vsedem na blazine poleg stene in zadremujem; pa toliko da oči zatisnem, vže imam strašne sanje: Tla pred menoj se širom odpró, in v temnotnem prepadu slišim molko šumenje, kakor viharja in silovitih valov. Med tem, da v brezno stermim, priplazi se na kviško strahovit pozoj. Koža mu je zelenkasta, perute mrenaste in kačji rep se mu vije na vse strani; očesi mu šterlite, kakor dve kervavi jajci, izpod čela, in iz ostrozobih čeljust mu šviga plamen; postavi se na zadnji konec, razprostre svoje kremplje proti meni, in zazijá, hoteč me požreti, — kar se prebudim, in sem k vama pribežim. Še se mi od tega pogleda noge tresejo in serce glasneje bije.“

„Ljuba gospá!“ reče Milica, „umirite se; vaša kri je vsa zbegana; in nisem li vam sinoči rekla, da bi predolgo šivanje v noč vam vtegnilo škodovati? — Slišala sem še doma, da je kralja Savla duh otožnosti prevzel, in da mu je mladeneč David, na harpo vesele in pobožne pesmi prepevaje, dušo razvedril in notranji mir povernil. — Martine! ti znaš lepo peti; ondi na steni visi tamburica, idi in zapoj nam kako lepo domačo.“

Martin vbere strune, in prične s tihomehkim glasom peti:

Stoji, stoji na hribu zelen hrast,
Verh njega pa je čuti petja slast;

Na vejah dvoje drobnih ptic sedi,
Prepeva in veselo žvergoli,

Da vse poljane, hrib in tihi log
Odmevajo od petja krog in krog.

Med listjem v gnjezdu pa mladiči spé,
Obernjene so kviško jim glavé.

Detinski je vetriči zibljejo,
In hitro mím leté poljubljajo.

Joj! ropar, sivi jastrob priletí,
Pograbi mlade, ž njimi v gozd zbeží!

Oh, kako stara zdaj žalujeta,
Sedé na veji milo čivkata!

Do tal perute pobešujeta,
Na stran glavice tužne klanjata.

Za jutra v travi ju mertvá dobé;
Od tuge poč'lo jima je sercé!

Stoji, stoji na hribu zelen hrast,
Verh njega se ne čuje petja slast;

Skoz listje molklo le vihar bučí:
Veselih, oh! veselih pevcev ni!

Še ponovi Martin poslednjo verstico: „Veselih — pevcev ni!“ kar lopne nekdo s tako močjó na vrata, da se vse potrese in duri odskočijo. Na pragu stoji sam paša. Serdito zagermi: „Zemlja požerla vas, pasje pošasti in satanov zarod!“ ter seže po sablji, da bi vse na kosce razsekal. Sreča ubogih, da jo je v naglosti kod Bekičbega pozabil! Potem se zakadí, kakor divja zver med nje, sune Martina, da v steno odletí, Milica omedli in se zgrudi, in mahne Eminijo s pestjó po glavi, da se vsa omotična zverne na tla; na tó divja in razsaja skozi vse sobe, meče ob tla kletke in cvetične posode, lopotá z vratmi in

kriči: „Halo, beriči in pomagači! balite, balite le-sem gori. — Kaj štentate? — Kam vas je vrag odnesel? — In ti, jetničar, kje si?“ — Kedar zaspani sužnji prisopihajo, veleva jim paša, vse tri nesrečnike zvezati in v ječo pometati. — „Podavite je,“ reče jim, „kakor kregulj vrabiča!“ pa se premisli, in pravi: „Ne, ne! pustite jih kake tri — štiri ure še živeti, da se nemalo piskati in cviliti naučé; potem pa storite konec ž njimi brez usmiljenja!“

Med tem da je paša tako divjal, pristopi Umur k Martinu, ki je na steni slonel. „Neumno dete!“ nagovori ga, „neče te več mikati, druge poštene ljudi iz službe spodrivati; kajti prej nego preteče šest ur, glodali bodo psi tvoje kosti in ti vrane oči iz glave kljuvale.“ — Sladkogrenek smeh se mu ziblje na mačjem obrazu, kakor opomnjenej zveri, kedar se z vlovljeno mišjo igra. — Martin molči in povzdigne v nebo svoj solzni obraz, kakor da hoče reči: „Oče, odpusti mu! saj ne vé, kaj govori.“

Med tem prihrumé strežniki v sobo. Jetničar, kateri se je videl bolj usmiljen od drugih, pride k Milici, zadene si jo kar na ramo in jo odnese. Emnijo, na pol mrtvo, vlečeta dva rablja, Martina tirajo in sujejo štirje pred seboj po stopnicah in pahnejo vsakega posebej v ječo, ter vrata zaloputnejo.

Zares kaj je ta svet? Nobeno veselje ni varno in brez grenkosti, in samo življenje je sosed smerti!

Paši se je volja izpolnila, a ni mu bilo več doma ostati, in akoprem je komaj polnoč pretekla, zapové konje osedlati in ljudi zbrati, da odrine ž njimi na lov. Kedar svojega konja zasede, izroči ključé jetničarju, rekoč: „Na ključé, pazi dobro na vse, in kedar se povernem, glej! da se glave vseh treh jetnikov katalijo pod kopiti naših kônj. Porok mi je tvoja glava!“ Potem pozove Umura: „Vérna in poštena duša! stopi bliže k meni. Na mojej desnej strani jahaj, in ne boj se, da te še kedaj kak babji jezik iz službe spravi.“

To izgovori, in cela derhal beži kakor divji lov proti kraljevim šumam.

XXIII. Turške ječe.

Nekdaj so bile ječe povsod strahotne, a turške so vse druge presegle; ne le da so bile zelo globoke, se niso čedile, in so bile polne blata, ampak obsojenci so se večidel ondi klali, njihova trupla tam gnjila, in kosti raztresene po vseh kotih ležale, kar je strahoto teh ječ še bolj povikševalo.

Taka je bila tudi ječa, v katero so bili Eminijo vergli. Kdo more popisati njene sedanje občutke, ki se z nobenimi besedami izreči ne dajo? Kakor se valovi drug verh drugega mečejo in podé, enako tudi kod nje ena strašna misel pobija drugo še strašnejšo, dokler ne prične svojega stanú nekoliko mirneje razmišljevati. Niti temna ječa, niti mokrotne, z zelenim mahom prerasene stene, niti merzka, s kervjó nakvašena tla, neprenesljivi smrad, bele mertvaške glave, niti sama smert so jo bolj plašile, nego to, da mora umreti v tolikošnih grehotah. Če je vže glas grešne vesti o samotnih urah močán, mora on pri zdravem, a smert pred očmi imajočem človeku silen biti in zatirajoč. Res spoznala je Eminija svoje grehe; spoznala, da jih je sama kriva; čertila je je vže dolgo časa, in rada bi bila umerla, samo da jih izbriše; a tako se greh samega sebe v svojih nasledkih kaznuje, da božjega namestnika, kterega je v mladosti varala, ni, da bi jo zadolženja rešil in jo božjega pomiloščenja zagotovil. Bog pa, ki jej je po nesrečah in po Milici pot poboljšanja pokazal, je ne zapusti, in v njej obudí ono upanje, katero bogoslovci upanje proti nadi imenujejo. V svojih predsmertnih težavah jame moliti in zdihovati: „Jaz popolnoma zapuščena, uboga stvar nimam pomočnika na celem svetu! K tebi tedaj, o Bog! pribežim in vpijem: Ne hodi po ostrej svojej pravici z menoj v sodbo! ne zaverzi me! Spoznam, da sem gerdo žalila tebe, svojega stvarnika in odrešenika, ki te hvalijo kerubi in serafi in vsi svetniki. V celem svojem življenji ne najdem ni enega dobrega dela, ampak, kar me neizrečeno boli, nepretergano rajdo pregreh in slabosti.

Ne smem se tedaj primerjati desnemu zlodelniku na križu, niti Magdalení pod križem; znam, da sem najhujša grešnica na svetu. Ali, Gospod! tvoja milost presega visoka nebesa, in je večá, nego so grehi vseh človeških otrok. Zatorej stori čudo usmiljenja svojeje nevredeje služabnici, in moja usta ti bodo hvalo pela, in tvojo neskončno milost in dobroto oznanovala grešnikom.“

Kedar jetničar Milico v ječo prinese in na slamo položi, se ona nič ne zavé, pa njena omedlevica se spremeni v prijazne sanje. Dozdeva se jej, da pase doma ovce, in sedi na skali domačih hribov. Okrog nje, kakor bi jih kdo posejal, cvetó marjetice, zvončki, zvezdice in še druge rožice, in polnijo zrak s svojo vonjavo; bele ovčice se pridno pasejo po zelenej planjavi, in nedolžna jagnjeta se radujejo poleg svojih mater; njene verstnice, pastirice, vodijo kolo in jo pozdravljajo; domača hiša prijazno pod njo stoji v solnčnem žaru, in od samostana prihaja velika procesija proti cerkvi Materé Božje dobrega svéta; pobožne molitve s petjem se slišijo, bandera po zraku vihrajo, in zvonovi tako milo pojó, da se naslišati in nagledati ne more; ovčarski pes Risan pa podí neko černo, pošastno zver prek gore tako jaderno, da mu pesek izpod nog leti. — Nedolžnost ima zmerom čisto mišljenje in poželenje, zato jo tudi blažijo lepe in prijetne sanje.

Prav bi bilo, da obiščemo tudi Martina pred njegovo smertjo, a kmalu pride prilika, da se ž njim sestanemo.

Po pašinem odhodu je zavladal mertvaški mir po dvorih; beriči in sužnji so pozaspali, le jetničar se je v velikih skerbéli pred ječo sprehajal in sam s seboj na pol glasno pogovarjal: „Pol dneva,“ reče, „sem v službi, pa na lepe reči sem naletel! Gadno in merzko je življenje v Turčiji: klati, moriti in daviti — to je tu navadno! — Deklica in deček sta baš otroka; pašinja ne more več od tri in dvajset let imeti. — Če niso kake spletkarije, so zares smerti vredni. — Umur mi je rekel, da so vsi kri-

stijani; in morebiti je to edina njihova krivica? — Bodi si to ali ono, — moji bratje so in potrebujejo, ako kedaj, vsaj o smerti, dušne pomoči. Naj veljá, kar hoče, jaz grem jih na svojo nevarnost prašat, ako si spovednika želé.“ — To izreče, vzame ključe od ječ, vtakne svetilnico pod obleko in gre na prvo v ječo, kjer je bil Martin. Tiho odpre vrata in zapre. Martin se ustraši in reče: „Ljubi mož! poterpi, da nekoliko pomolim in svojo dušo Bogu izročim, potem pa izverši svoje kervavo povelje.“

Jetničar: „Ne, ne, mladenič! nisem prišel te morit; samo povej mi, si li kristijan in se želiš spovedati?“

Martin: „Da kako, dobri prijatelj! Bog naj ti plati to tvojo skerb z največo srečo v tem in drugem življenji!“

Jetničar hoče oditi, a Martin ga zopet pozove rekoč: „Bi li mi hotel neko malo službo storiti?“

Jetničar: „Iz serca rad.“

Martin seže pod svojo robačo po svetinjo Matere Božje dobrega sveta, in mu jo izroči s temi besedami: „Ná to blagoslovljeno svetinjo! da jo po mojej smerti oddaš mojemu stricu Juriju. On je pašin ogljar v kraljevih šumah in mu reci, naj jo pošlje mojim ljubim staršem in jim pové, da je njihov sin Martin do poslednjega izdihljeja na-nje mislil, da je kot kristijan umerl in jih v nebesih pričakuje.“ — Potem se začne britko jokati.

Jetničar z začudenjem ogleduje svetinjo, poljubi jo pobožno in Martina nagovori: „Kako je mogoče, mladi človek! da si se tako spozabil in kaj smerti vrednega počel, ki sveto podobo Matere Božje na svojih persih nosiš? Pa povej mi, od kod si in kaj te je v to nesrečo napeljalo?“

Martin reče: „Najprej te moram zagotoviti, da sem nedolžen. Sin pa sem poštenih kmetov iz Dolenskega, in o lanskem ratu (boju) so me Turki s sestro Milico vred le-sem v sužnost odpeljali, in sam ne znam, zakaj na smert obsodili.“

Jetničar se zavzame in ga vpraša: „Jeli? Ti se zoveš Martin, in tvoj oča župan Marko?“

Martin: „Od kod ti je vse to znano?“

Jetničar vzdihne: „Oh, dolgo sem popraševal in vaju iskal! A mili Bog! v kakošnem stanu najdem vaju, otroka prepoštenih staršev, mojih največih dobrotnikov na zemlji! Ranjenega so me pod svoj krov sprejeli, kot svojemu lastnemu detetu so mi stregli z ljubeznijo, ktere dopovedati ne morem in prej, nego sem bil kerščen, in sem Jezusu in Mariji svoje serce daroval, sklenil sem z županovimi živeti in umreti. Sedaj hočem nad vama tudi v djanji pokazati, kar sem obljubil. — Ne boj se, Martine! Gospodar sem, imam ključe cele hiše in nikdo se vaju ne sme dotakniti; kedar se pa paša domu poverne, hočem ga na kolenih prositi, da naj vaji oprost. Ako pa mojih solz in prošinj ne usliši, volim umreti, nego čuti: Mihaljko je bil nehvaležen človek! — A čas, ljubi Martine! naglo mine, moram tudi Milici izpoved napovedati.“

Kedar Mihaljko pride k Milici, najde jo mirno spati. Polahko jo prebudi ter reče: „Milica! oča in mati te dajo lepo pozdraviti; pa tudi sosedova Nežika, Kovačeva Anika, Kerpanova Jerica in še druge tvoje prijateljice.“ — Sirota odpre oči, vidi strašno ječo in spomin nocojšne dogodbe se jej v misli poverne; zatorej globoko vzdihne in milo zaplaka. Mihaljko jo na vso moč tolaži. Ali kakor kdor tone, vsako še tako malo vejico zgrabi, da se verh vode vzderži, tako se tudi Milica oberočke poprime male nadè, ktera jej je zablislila po Mihaljku. Kedar Mihaljko Milico opomni, ne bi li se rada izpovedala, ona poprosi, da bi se ta dobrota tudi Eminiji skazala, česar ona priserčno želi.

„Če je pa tako,“ reče poprejšnji, „ne grem k njej, temveč hitim po gospoda, da nas dan ne zateče, kar bi nam vsem v nepriliko hodilo, posebno pa lahko mašnika v veliko nevarnost pripravilo.“

Potem on odide, in se kmalu poverne z onim menihom, ki so njegovo mater kerstili, naravnost k

ječī, v ktorej je Eminija javkala in zdihovala. Pred ječo Mihaljko postoji, obleče očeta franciškana po duhovsko in je spusti s svetilnico v roci skozi vrata v ječo. Vže si je jetnica mislila, da je prišla njena skrajna ura, a kako se pa začudi, ko vidi mašnika s štolo pred seboj stati! Oglasi se: „Je li to prikazen, ali je pa v resnici Bog uslišal vpitje svoje nevredne služabnice, in je poslal še svojega angelja, prej nego se iz sveta ločim?“ Potlej pade k nogam božjega namestnika in jih jame poljubovati.

Izpovednik se branijo, rekoč: „Ne, ne! Jaz nisem angelj božji, ampak slabosten in umerljiv človek, kateri tudi božje milosti potrebujem. Prišel sem pa vam tolažbo, dušni mir in veselje delit, ako mi svojega zaupanja ne odtegnete. Želite li se tedaj svojih grehov izpovedati, glejte! tu in pripravljen sem.“ — Mašnik se nasloni na steno, Eminija pa poklekne in se tako ponižno in skesano svojih grehov obtoži, da mašniku solze obraz polivajo. Kaj so jej mašnik rekli in kako je podučili, to je kod nju ostalo; samo to je znano, da so jo zapustili potolaženo, vso prerojeno in z novim duhom navdano.

Kedar so se vsi izpovedali, pristopi še Mihaljko k menihu, rekoč: „Prosim, tudi mene izpovejte! znano mi je neusmiljenje in svojeglavnost travanskega paše. Vadlja se za moje življenje, ker njegovih zapovedi ne izpolnim, nedolžnim prizanašajoč.“

Izpoved je zveršena, in Mihaljko pripelje vse tri jetnike v svojo sobo, ki je stala poleg ječ. Tam popadajo vsi štirje na kolena, da svojega Zveličarja prejmejo kot poslednjo popotnico v večnost. Po svetem obhajilu je izpovednik še opominjajo, vdati se v božjo voljo, vse svoje zaupanje v Boga postaviti in s svetim križem blagoslov podelivši odidejo.

Mihaljko hoče, da jih v ječo odpelje, a nastane tako jokanje in zdihovanje, da ni izreči. Milica se oklene z eno roko brata, z drugo Eminije in se ne da od nju ločiti. Jetničar prigovarja, da jim to nič ne hasne, opominja je, da sebe in njega v veliko nevarnost pripravljajo, in kaže s perstom beli dan, kateri

je jel skozi okna v sobo svitati, dokler poslednjič ubogajo in se izdihovaje povernejo v ječo.

XXIV. Lov.

Čujte, rogovi pojó! zapustimo temne in zaduhle turške ječe in zapore; pojdimo rajše za pašo na lov. Pervi jaše paša berzega šarca; poleg njega se Umur ziblje na konji, in za njimi jezdi ostala družba, sokole na ramah ali pa lovsko pesjad na vervicah. Kedar pridejo na namenjeno mesto, se vže daní. Kraljevi gozdi stojé vsi v megli, kakor v dimu; debele rosne kaplje visijo od listja, in po travi čivkajo pojedne ptice, si hrane iskajoč. Tu postojé, in razdelivši se razidejo se po dva in dva po neizmernej hosti. Paša z Umurom jaha po ozkej stezi, in kedar nekoliko na stran okrene, zagleda divjega prasca, lepo veliko zver, ki po zemlji rije. Berž dá Umuru znamenje, da naj miruje, snide s konja, priveže ga na drevó, ter se polahko bliža svojemu nasprotniku. V pravej daljavi se spustí na eno koleno in jame na prasca kričati. A gladna zver se zató ne zmeni, ter se pase svoj pot, kakor da bi sama bila. Da bi jo razdražil, seže paša po pušico, dene jo na lok in kedar ustrelí, ziblje se vže pušica v tolstem prasjem stegnu. Sedaj opazi zver, da tu ni šale, otrese se jezno, da pušica izpade, ščetine jej vzrastejo, oči zablisnejo in z odpertim rivcem tako naglo na paša nahrumi, da se ni mogel dobro v bran postaviti; bodalce mu pade iz roke in divja zver ga podere na tla. Sreča njegova! da se je toliko zavedel, da je glavo in persi s kaftanom pokríl. Serdita zver ga suje in preobrača z rivcem po hribu navzdol, on pa milo kliče: „Umur! pomozí, pomozí!“

Ta pa zavpije: „O Arimuza, o Arimuza! resnica so tvoja prerokovanja!“ ter odjaha v skoku proti Travníku.

Bilo bi pa paši, da ni naglo pomoči. Janko in njegov stric ideta, nazaj gredé iz Travníka, po ravno istej stezi, kar zaslišita milo na pomagaj vpitje. Odmah verže Janko svoj koš na stran, in naglo, ka-

kor bi mignil, je na mestu nesreče; vidi lovsko bodalce v travi ležati, nekoliko niže pa divjega prasca s prednjima nogama na paši stati in mu obleko tergati in cesrati, da je na kosce letela. Tu ni bilo čakati ali premišljovati. Zgrabi odpadlo bodalce, in počne zver dražiti in hujskati. Berž da zver Janka opazi, ostavi pašo, ter plane na njega. On poklekne na levo koleno in na desno nastavi bodalce; kedar razljutena zver z vso silo na-nj pridirjá, nasadi se na ostro železo, katero jej vrat do serca predere, ter se hropeč in kri bljuvajoč pred Janka na tla zverne.

Med tem tudi Jurij sem prihití, in oba tečeta k paši, ki je na smert ustrašen na prvem kraji ležal. Ona ga vzdigneta, popravita mu razmeršeno obleko, kolikor se je dalo in najdeta, da je v tolikej borbi brez rane ostal. Kedar se paša zavé in vidi svojega sovražnika umorjenega v kervi plavati, vpraša: „Kdo vaju je bil tolik junak?“ — Jurij pokaže s perstom Janka.

„Verli mladeneč!“ reče paša, „spoznam, da ne bi brez tebe več živ bil. Baš bi se ti pristal vojaški stan; kajti korenjak si od glave do pete, in ako hočeš, rad te med svoje vojake vzamem; ali pa, če ti je ljubše zlato in srebro, tudi tega imam dovolj; tedaj govori in izvoli, kar ti tvoje serce zahteva.“

„Niti eno, niti drugo, veličastni paša!“ odgovori Janko, „so moje želje, samo eno malo prošnjo imam do tebe, katero lahko izpolniš: Izpusti iz sužnosti mojega brata Martina in mojo sestro Milico, ki kod tebe služita, da se poverneta na svoje domače kraje; kajti starši za njima neizrečeno žalujejo!“

Paša na to vzdihne: „Naj ti bode, ako je samo še mogoče!“ — Potem zakriči: „Umur, Umur!“ A Umura ni bilo najti, niti njegovega konja; samo pašin šarec je privezan stal poleg drevesa. — „Uh! črna mati zemlja,“ reče, „ni izlegla strupeneje in zviteje kače, nego je ta hinavec. O Umur, Umur! vse to hočeš ti pošteno platiti!“ — Potem razloži paša le poverh vse Umurove pletkarije in veli: „Naglo zajaši, mladič! mojega konja, reši, ako se še daje, živ-

ljenje vseh treh jetnikov in da jetničar spozná, da si od mene poslan, imaš tu moj pečatnik.“ — Paša mu natakne perstan, Janko pa zletí kakor ptica na cesto in dalje proti Travniku.

Mihaljko pa se splazi verh bližnjega minareta in gleda kakor orel s te višave na cesto, ktera se vije proti kraljevim šumam. Poln težkih brig, pre-mišljuje sem ter tje, in jame sam s seboj govoriti: „Bog sam vé, kako se bode ta stvar izšla? Brez posebne božje pomoči smo vsi izgubljeni! Le predobro mi je paša znan!“ — Sedaj napne svoje bистre oči ter reče: „Kaj vidim? Nekdo jaha na vso moč proti mestu; ves je v prahu; ta mora pašinih kdo biti! Vže ga razločim: Umur je! Kaj ga je tako naglo z lova prineslo? Samo da ne bi kaj žalostnega bilo! O on je zvita lisica! Mihaljko, pazi se ga!“

Ves radoveden snide z minareta in se vstopi pred vežna vrata. Umur prijaha in skoči s konja. „Kaj se je pripetilo?“ vpraša ga Mihaljko, „da tako naglo domú prideš, in kako se ima kaj paša na lovu?“

„O moj predragi Osman! ki te rad imam kot zlato solnce, kaj ti povem! Paša je odšel v kertovo deželo, ali da ti boljše rečem, v prasje žrelo. Sam sem poleg njega bil, kedar ga je divja zver tergala in verovaj mi! on neče na tem svetu nobene niti bele, niti černe več ziniti.“ Potem se Umur ogleda in začne tiho govoriti: „Vem, da si pameten človek. — Osman! sreča te išče; ne zaverzi je. Podaj mi roko, da me ubogaš, in še danes moreš z menoj vred bogatin biti.“

Mihaljko mu seže v roko, ter reče: „Jaz samo ne znam, na kak način?“

Umur: „Paša ti je pri odhodu na lov vse hišne ključe izročil, on v raji kod preroka Mahomeda ne bo več rabil zlata in srebra; poberiva ga rajši midva in prej, nego se njegova smert razvé, sva lahko prek morja v Italiji, kjer se bova s tem dnarjem kot dva spahija (grajščaka) gostila in se dobro imela.“

„Oj, ti gerdi skušnjavec!“ zarotí ga Mihaljko. „Zmerom sem živel pošteno, če tudi siromaško, niti so se moje roke kedaj ljudskega blaga dotaknile; in

da je tudi resnica, kar ti veliš, zakaj si ti, neveljavec! svojega gospodarja v smerti ostavil (zapustil) in sem pribežal, da sedaj svoje grehote s tatvino pomnožiš? Sam lahko spoznaš, da nič dobrega ne zaslužiš. Iskal si in zdajci dobiš svoje plačilo!“ Pri teh besedah ga zgrabi in verže na tla; pozove še dva druga na pomoč in — ajdi! ž njim v ječo. „No, dobro!“ misli si Mihaljko, „on je nakanil mene opehariti, poslednjič sem jaz njega.“

Potem gre Mihaljko na svoje poprejšnje mesto, pa komaj na verh minareta pride, zapazi drugega jahača, kateri še hitreje jezdi. „A to je sam paša,“ veli on, „poznam konja šarca.“ Gleda in gleda. „Konj je pašin,“ govori dalje, „a neka črna pokveka na njem sedi! Kaj se je paši pripetilo? Kaj veljá: njegovi lastni sužnji so se spuntali, ubili ga in ga iščejo še doma obropati? Mihaljko, ti pa bodi pošten človek!“ Naglo zderdrá po stopnjah navzdol in teče jahaču naproti. „Tujče, stoj!“ zaropotá na-nj. „Od kod imaš tega konja?“

Janko veli: „Od paše, ne zaderžuj me, ker se mi jako mudí.“ — Med tem zapazi Mihaljko zlati pašin pečatnik, kri mu zavrè ter hiti prašati: „Od kod pa ta perstan?“

Janko: „Paša mi ga je dal.“

Mihaljko: „Oh, strašna sleparija, in Bog zna, kaj še! Eden veli: Paša je mertev, in drugi: On je živ. Veš li ti? Nikdo me ne bode pregovoril, da bi naš paša skitajočemu potepuhu zaupal svojega najboljšega arabskega konja, kamo li svoj pečatnik! To hodi ti starim lehkovernim babam kazat, ne pa meni. Enega takega ptiča sem ravno poprej vjel; para mu pa hočem vale sedaj poiskati.“ — To izustivši potegne Janka s konja, in hoče, da ga pod se spravi; a sreča se preverže, in Mihaljko leži pod Jankom na tleh. — Mihaljko, akoprem požugan, zgrabi ga za robačo (srajco) na persih; kar se ona odpne, in se zasveti svetinja Matere Božje dobrega sveta. — Mihaljku stopijo v glavo stari spomini, zató vpraša svojega nasprotnika: „Nisi li ti Janko?“

Janko: „Da! tako me zovejo.“ — Sedaj se spremeni sovraštvo v največo ljubezen. Mihaljko ga objema in stiska, da bi ga skoraj zadušil, vpijoč: „Moj Janko, moj Janko!“

Janko pa misli, da se temu možu v glavi meša. „Moj Bog!“ vzdihne on glasno, „pomози mi, da samo brata in sestro živa najdem.“

Mihaljko se nasmeje in reče: „Martin, Milica in Eminija živé! Jaz sem jetničar in jih nisem dal pomoriti; kajti nedolžni so!“

Potem razloži Janko svoj prigodek v kraljevih gozdih, Mihaljko pa to, kar se je med tem doma godilo ter pristavi: „Škodljivo bi bilo, jetnikom nagnagoma naznaniti njihovo pomiloščenje in odpust iz sužnosti. To jim mislim zaporedoma priobčiti, da njihovo zdravje kaj ne terpi.“

Janko mu priterdi, rekoč: „Stori, prijatelj! kar koli za pravo previdiš.“ — Mihaljko skrije Janka za zid, gre, odpre ječe in zavpije: „Pomiloščenje!“

Potem izpelje jetnike na dvorišče; Janko pa se ni mogel dalje zderžati in plane iz svojega koticčka proti Martinu in Milici, in na glas vsklikne: „Ne le pomiloščenje, ampak tudi izpuščenje iz sužnosti! Za teden dni vidimo zopet svojo domovino in svoje ljube starše!“

A kdo je ta, da bi sladkomile trenutke njihovega snidenja po tolikem terpljenji vredno popisal? Mi veržemo pero na stran, samo to še dodamo, da so se vsi trije, kakor da bi bili iz enega stebila izrasli, objete deržali, da so se najslajši izdihljeji in nagovori čuli iz njihovih ust, in so njihove oči prelivale solze najčistejšega veselja. Eminija, na stebru sloneč, je občudovala to bratovsko ljubezen, kakoršne še ni nikoli videla; Mihaljko se je po dvorišču gor in dol šetal in si solze iz oči brisal, rekoč: „To so ljubeznjivi otroci! Tako se radi imajo, da se mora človek zjokati, če bi tudi kameneno serce v persih imel. A kaj še le bode, kedar pridemo na Dolensko! Ondaj tudi meni poreče stari župan Marko: Tudi ti Mihaljko, moj dragi sinko! si se moško obnašal in pošteno.“

XXV. Stanovitnost.

Eminija se poverne z Milico v svoje poprejšnje sobe in najde vso posodo pobito, rože pomandrane in ptice mertve po tleh ležati. Solza, znamenje notranje žalosti, priigrá jej na trepalnice. Med tem da Milica vse to pospravlja, oberne se Eminija k njej, ter jo z milim glasom nagovori: „Glej, Milica! rožice, ki so me nekđaj molčeče tolažile, so zvenile in se posušile; ptice, ktere so me v mojej samoti razveseljevale, so utihnile in so mertve; in tudi ti, moja prijateljica in moj angelj varh! me bodeš zapustila, da se nikoli več ne poverneš v otožne turške kraje; pa tudi tvoja Eminija je pripravljena, da še danes odrine v svojo pravo domovino. Moja smert se bliža, malo mi je še živeti, in mislim, da tudi ti češ še biti priča mojih poslednjih izdihljejev. Moj sklep je storjen: rajši umreti, nego dalje v tej pregrešnej zvezi živeti. Bog bode zveršil dobro, ktero je v meni pričel in mi podelil stanovitnost do konca. Rada umerjem; naj se izide volja božja! Naj Najviši sprejme žertvo (dar) mojega življenja kot pokoro in spravo za moje grehe! Ta svet me več ne mika, moje želje me ženó za Jezusom, ki se je tudi mene uboge stvari tako prečudno usmilit. Bodi tedaj zdrava, moja predraga Milica! živi srečno in veselo; pozdravi mi doma očeta in mater; in kedar me več ne bode, moli za me, ter se vedno spominjaj, da le nedolžnost, pobožnost in poštenost morejo človeku pravo srečo podeliti.“

Med tem nastane na dvorišču velik hrup; kajti paša se je z Jurijem in lovsko družbo domú povernil. Pervo vprašanje mu je bilo: „Kje je Umur?“ — Mihaljko priteče in mu vse pové, kar je zlodelnik storiti nakanil (namenil), paša pa serdito zavpije: „Sluga! izberite najdaljši kol, postavite ga pod moje okno in nabodite tega psa na-nj, da se moje serce razveseljuje, kedar ga vidim umirati.“

Rabelj, kteri je po-nj v ječo šel, pride prestrašen pred pašo, vzdigne proti nebu roko ter reče: „Bog je sodil! Umur je mertev. Kedar je zaslišal, da si

se, slavni paša, živ domú povernil, pregriznil si je na rokah serčne žile, in leži sedaj na tleh v mlaki svoje lastne kervi.“

„Drugim je,“ pristavi paša, „jamo kopal, pa je sam va-njo telebil!“ — potem gre v ženske sobe in se Milici nasmeje rekoč: „Tvoj brat Janko je verl deček in izversten lovec! Življenje mi je rešil; zato pa tudi izpustim tebe in Martina iz sužnosti.“

Sedaj pristopi Eminija, verže se pred-nj na kolena in ga prosi: „Mogočni paša! zarotim te pri živem Bogu! usmili se tudi mene in daj, da se povernem v svojo domovino, in tam v kakem tihem samostanu objokujem svoje pregrehe. Nisem bila zarubljena, kakor drugi sužnji in po turških šegah se more najin zakon razvezati. Moja vera mi brani, dalje tako živeti.“

Serdito jej paša odgovori: „Tujka! ti me bodeš učila mojih zakonov in mi kazala pot, po katerem imam hoditi? Mar si slepa, da ne vidiš sramote, ktera bi od ondod za-me izviral. Molči tedaj in ne govori, ako hočeš, da ti glave pred noge ne položim.“

Eminija pa mu stalno in mirno odgovori: „Stori, kar ti je drago! Z mojim truplom, kot močnejši, moreš zapovedovati; nikakor pa ne z mojo voljo. Volim umreti, nego od svojega izrečenega sklepa odstopiti.“

Paša zagerči, oči mu planejo izpod čela, nos se pobesi, lica raztegnejo, zobje zaškripnejo in vsi udje se vijó, kakor bi je kerč lomil. Z desno roko zgrabi Eminijo za lasé, z levo pa išče kaj ostrega, da bi jej v serce zasadil. Med tem da jo kot divja zver po hiši vlačí sem ter tje, ona niti ne zdihuje, niti ne plaka, ampak samo potihó sveta imena „Jezus in Marija“ izrekuje. Vže zagleda škarje na oknu, se bliža, sega po njih, — kar se čuje Mihaljkov glas: „Slavni paša! Carski listonoša s sultanovim pismom te spodej pričakuje.“ Sedaj Eminijo ostavi (zapusti) in hitro odide. Eminija si svojo zmeršeno obleko popravi, si lase v red dene, poklekne na mesto, kjer jo je paša ostavil, moli in reče: „Oj Milica! moli, moli za svojo poprejšnjo gospó, ki je na pragu večnosti!“

Kedar paša v spodnjo sobo pride, najde carskega

poslanca ondi se z Mihaljkom turški pomenkovati. Ta se paši globoko priklone, seže v torbico z zlatom obšito, izvleče pismo v zeleno svilo zavito, poljubi ga, na čelo pritisne, in ga z obema rokama nad glavo deržeč, nese paši, kateri ga ravno tako na usta in čelo pritisne, razpečati in ga, ker se je po vsem telesu tresel, Mihaljku oddá, da ga prebere. So pa turškim velikašem carska pisma bele ali černe ptice, kakor jim vže naznanjajo ali milost ali nezadovoljnost njihovega gospodarja; večkrat pa svilen motvoz v sebi hranijo, to je: povelje, naj sprejemalec ž njim samega sebe obesi. Vsi gledajo in pazijo na Mihaljka. Ta se odkašlja, potem polahko in na glas bere omenjeni list:

„Mi Mohamed III.

padišah in car vseh carov in kraljev, pravi prorokov namestnik, glavar vseh pravovernih muslemimov in senca božja na zemlji, damo tebi, Murad, verni sluga in paša v Bosni! na znanje, da smo po svojej blagej volji sklenili povzdigniti te k časti glavarja cele Anatolije, in v znamenje svoje naklonjenosti te izberemo v svojega zeta, zaročivši ti svojo predrago in premilo hčerko Hebetullah. Ne dvomimo, da prijemši ta list, poletiš mahom na perutih zlate pokorščine in vroče ljubezni k našemu prestolu. Začasno pak izvolimo našega sluga, janičarskega ago, v poglavarja bosanskega pašiluka.“

„Dano v našem prestolnem mestu itd.“

Česar si paša ni sanjal, to je dosegel, in njegova častiželjnost je bila nasičena; zato lepo pogosti carskega poslanca, izpusti Jurija iz sužnosti in Mihaljka iz službe, v katero je bil le začasno stopil, obdaruje Janka in vse druge s kaftani in dnarjem na pot, in prepusti šest konj, da se na svoj dom povernejo. Na vprašanje Mihaljkovo: „Čemú toliko kônj?“ odgovori: „Štiri konje potrebujejo Janko in njegovi sorodniki; peti naj bode tebi, Osman, da jih spremiš do meje, makar tudi na dom; šestega pa naj ima Eminija, ker želi v svoje kraje poverniti se. — Osman! sporoči to Eminiji, ker moram jaz carigrajske novice tudi agi pri-

občiti. Glejte! da še necoj o polnoči odrinete.“ — Akoprem je bil paša sirov mož, vendar ga je njegovo poslednje djanje in ravnanje z Eminijo ogrevalo in sramoval se je, pred-njo priti, zato hiti k agi, kjer sta se celo noč gostila in dobrovolila.

Mihaljko naznani pašino sporočilo Milici. Ta leti kot krilat metuljček k Eminiji, najde jo še zmerom klečati, objema jo in poljubuje ter vesela reče: „Ne samo jaz in Martinek in drugi, pa tudi vi, priserčna in preljubljena Eminija! ste iz sužnosti spuščeni in necoj, kedar polnoč pride, odrinemo vsi skup v naše kraje!“ — Potem jej pové, kar je od Mihaljka slišala.

„Tisočerna hvala tebi, Večni!“ vzdihne Eminija, „pripravljena sem bila na pot v večnost: a ti, Oče! veš, da tvoje sprideno dete potrebuje večje in daljše pokore.“ Potem vstane, spravi z Milico vse svoje reči v red, in ker preteklo noč ni nič spala, leže na kratek počitek.

XXVI. Pot iz Bosne.

Polnoč se je vže bližala. Milica stopi s svečo k postelji Eminije, zbudi jo in reče: „Eminija! prišel je čas veselega odhoda iz Bosne: Vstanite! Konji so osedlani in zbrani tovarši nas pričakujejo spodej na dvorišču.“

Eminija vstane, moli in s hvaležnim srcem do Boga zapusti kraj svoje nesreče. Kedar vže vsi na konjih sedé, dáde Jurij znamenje za odhod, rekoč: „Sveti božji križ! podvizajmo se!“ in malo kerdelce odjaha. Spredej jezdita Janko in Mihaljko, v sredi Eminija in Milica, od zadej pa Jurij in Martin. Kedar pridejo do mestnih vrat, straža zavpije: „Čegavi ste?“ in na odgovor: „Pašini!“ speketajo urno na polje.

Iz perva vsi molčé in v radosti plavajo njihova serca. K temu je tudi pripomogla krasna noč. Nebo je razpeto nad njimi kakor plav pert, okinčan z zlatimi zvezdami, luna v svojem zadnjem krajeu moli svoja svitla rogova izza temnih logov in zlati verhove hribov; jutranje sapice hladé poletno vročino, v travi čverčí sto in sto živalic, in v visokej sterni prepelica

prijazno papadavka. Sedaj preterga Martin molčanje, rekoč: „Lepa zares je noč v Bosni! ona pokriva vse jade in tuge nesrečnega naroda, a žalosten je dan, kateri jih razodeva.“

Na to reče Jurij: „Dolgo sem vže mislil in predarjal, kako se pašina nevesta kliče; pa moja terda glava vse pozabi. Oho! sedaj sem se spomnil: Hep-hep-kle-kle-klepetulja se zove. Jeli? da sem jo pogodil.“

Vsi se zasmеjejo. „Ne, ne, Jurij!“ zaverne ga Mihaljko: „Hebetullah se zove, kar pomeni: dar božji. Ako je klepetulja, bode paši baš ta dar dodejal (hudo del); vsakako pa bode ona hlače nosila, in kakor bode godla, bode on moral plesati; kajti carova je, in prav se mu godí, ker je z ubogo Eminijo tako neusmiljeno ravnal.“

Vže se dani in škerjančki veselo po zraku žvergolé. Milica reče Eminiji: „Ni li ta ljuba živalca najina podoba? Dokler v travi čučí, molčí; kedar pa pride v široke zračne prostore, ne prestane prepevati in radovati se. Dokler sve v zidovji kopernele, sve tugovale, sedaj pa, ljuba Eminija! bi rada s to ptico v zrak zletela, in se ž njo veselila.“

Kedar pridejo v kraljeve šume, in vidijo les na kupe trohneti, reče Jurij: „Naši rojaki bi vedeli ta les bolje porabiti; a lenobni Turki ga pusté ležati, da nikomur ne koristi.“

Tako prispejo v prijaznih pogovorih in nedolžnih šalah do Jurijeve kočé. Ondi razpusté konje, da se po tratini pasejo; moški zakurijo in sedejo po hlodih okrog ognja. Milica pa kosilo pripravlja in se suče hitro ko vertavka okoli piskrov. Janko, njen brat, podraži jo nemalo rekoč: „Sestra! bomo videli, si li se dobro po turško kuhati naučila?“

„Moj Janko! molčí, molčí! Borme! da ti okusiš turške jedi, ne bi več po njih prašal, tako nesnažne in nevkusne so ti; tako, na primeru, hranijo kod paše sužnje s poparjeno ječmenovo kašo, ali pa jim dajejo ovsene moke, katero z vodo namočeno povživajo.“

Na to reče Jurij: „Daj mir našej kuharici, da nam juhe ne preosoli. A nekaj drugega vam imam

povedati, namreč, da sem jaz v teh šumah veliko trgovijo vodil. Paša, moj gospodar, si je vso divjačino izgovoril, samo divje prasce je meni prepustil, in teh zveri se tu na stotine in stotine nahaja. Vsako leto sem v dimu ali na zraku nasušil toliko gnjat, plečet, rivcev, navlečenek (klobas) itd., da so mi v koči ves strop skrile. Radko, neki moj prijatelj iz Dalmacije, pa je hodil od leta do leta sem gobe brat, je kod mene nočil, in se je v moja plečeta in navlečenke tako zaljubil, da se mu ni dalo od njih ločiti. Kaj storiva tedaj? Moj Radko mi mora polne mehe dalmatinskega vina prinesti, jaz pa mu napolnim njegov koš z mesom in slanino. Jeli? to je bila za naju krasna barantija? Verli mož bode pač žalosten, ker mene več tu ne najde.“

Med tem so bila jedila gotova, prav dobro so dišala, in vse je Milico hvalilo. „Plentaj, ljubi prijatelj!“ zaropota Jurij, „videli boste, da tudi jaz kaj znam, ne samo Milica!“ in izvleče iz pokritega piskra tolsto gnjat in navlečenko, to dolensko salamo. Gnjat razreže po dolgem, navlečenko pa na drobna kolesca, ter Eminiji ponudi rekoč: „Bog vam blagoslovi! vem, da vže dolgo niste kaj takega jedli.“

„Res ne!“ veli ona, „zato mi pa sedaj toliko bolj diši.“

Potem prinese Jurij dalmatinca in napije na zdravje vse družbe.

Mihaljko pa reče: „Rad bi videl, da so sedaj Turki poleg nas, baš bi se jim seženj dolge sline cedile. Bedaki! Vino, ta božji dar, zametujejo, in si kavo, človeškemu zdravju veliko škodljivo, iz Arabije dovažajo; svinjino in slanino, najboljšo začimbo, merzé, nasproti si pa z lojem in drugimi rečmi svoje jedi zabeljujejo, in se po dnevi postijo, da lenobo pasejo, in po noči tem bolj harambučijo.“

Obed je dokončan, in vsa družba zopet konje zasede. Samo Jurij še nekoliko zaostane, pobere gnjati, klobase itd., pomeče jih v vrečo, naperti je konju, poslovi se od svoje koč, kjer je kot izgled sloven-

skega moža-besede toliko let prebival, ter poslednji za drugimi odide.

Vemo, da bi bralci vže radi na Dolenskem pri županovih bili, pa neka po sebi nepomenljiva prigodba nas še v Turčiji zaderžuje, in ta je tako važna, da brez nje ne bi morebiti naši dolenci nikoli rešeni bili, ali vsaj ne tako naglo. Kedar se oni vže hervažkeji meji bližajo, stiska in gubi se kolovoz čem dalje bolj, dokler se v ozko stezo ne spreverže, in še poprek te leži star, trohnel hrast, ter jim zapira pot. Vsi se ga ognejo, le Janko postoji in ga ogleduje, in slednjič ves osupnjen zavpije: „O čudo božje modrosti in dobrote! To je hrast, kateri mi je kotlarček Jenkič pokazal, naj se po njem ravnam. Vihar, kateri ga je porušil in me premotil, je edini storil, da me je moj stric našel, jaz pa vas rešil. Kar sem ondaj imel za nesrečo, glejte bila je naša sreča.“ Navdušen potem reče: „Stari hrast! da bi jaz bogat bil, kakor je sultan v Carigradu, s suhim zlatom bi te dal okovati, ker mi tudi v svojej trohnobi verlo lepo kažeš in oznanuješ božjo ljubezen in previdnost.“

Jurij pa pristavi: „Ta hrast je podoba krepostnega človeka, kateri, naj bode živ ali mertev, vedno bližnjemu koristi po svojih dobrih delih.“ — Vsi ginjeni dalje popotvajo.

Vže preveslajo reko Uno, vže imajo zadej za seboj Turčijo in svobodneje dihajo, in vže stojé na hervažkih ravninah, kar zagledajo hrib za hribom se vzdigovati. Domači Gorjanci so, in nepopisljivo veselje je obide. Juriju je ves ta kraj dobro znan; on jih tedaj po stranskih potih kmalu pripelje na te gorske višave, od koder se jim odpre prekrasen ogled. Tam gori proti severo-zapadu stoluje mogočni Triglav, na obéh stranéh se kopičijo še drugi velikani, in se versté kot nepredobita vojska tje do ogerske meje. Razne gore in homci se vlečejo in križajo po celej deželi. Po Savi leti ladija za ladijo, po Kerki pa se zibljejo ribški čolničji. Povsod se vidijo mesta, gradovi in vasi, in zverh hribov gledajo bele cerkvice, kot skerbne matere, na svoje otroke. Vsa zemlja je obdelana od

močirnih nižav do gorskih senožet, pod katerimi njive in vinogradi ležé. Vse kaže marljivost in pobožnost, pa tudi srečo prebivalcev.

„Kakšen razloček med našo deželo in bogato, pa zapuščeno Bosno!“ reče Jurij.

„To dela,“ zaverne ga Eminija, „Jezusova vera. Niti gerškemu, niti latinskemu ali kakemu drugemu jeziku imamo edino pripisovati svojo omiko; vzemi ljudém kerščansko vero in ljubezen, in svet se spreoberne v jamo varačev in razbojnikov.“

Zamaknjen v lepoto videnja Janko vsklikne: „Lepa si, moja domovina! in lepo je, bivati v tvojem materinem naročji; pa lepši si mi še le ti, moj krepki in pobožni narod slovenski! za tebe in tvojo vero hočem živeti in umreti!“

Kmalu potem prijahajo do nekega stermega kraja in s kônj stopijo, kar zagledajo pod seboj samostan, tam dalje županovo hišo. Da ne bi nenadano veselje staršev preveč prevzelo, sklenejo jih na to polahko pripraviti. Mihaljko prevzame ta posel, in se, kakor da ga veter žene, zakadí na svojem bosnjaku po kamenitem potu proti županovej hiši.

• XXVII. Snidenje.

Nekoliko poprej sta župan in županja iz hiše prišla in se pod lipo za mizo usedla; oba sta se zelo postarala, in Risan se jima uleže poleg nog.

Župan prične govoriti: „Solnce se je vže jako nagnilo, in skoraj bode zopet noč.“

Županja pa vzdihne: „Dragi moj! tudi najino življenje gre proti zatonu. Glej! še ni leto preteklo, kar sva otroke zgubila, in vže se čutim veliko slabejšo; nobeno delo me več ne veseli, nobena jed mi ne diši, in spanje beži po noči od mene.“

Na to vstane pes, nategne ušesa, voha po zraku, veselo zalaja, in, sklonivši rep, zaderví se po vinogradu. Vsa zamišljena se na psa niti ne ogledata.

„Tudi meni se dozdeva,“ velí potem župan, „da sem se za kakih deset let postaral. — Zares, povsod sem zastran svojih otrók popraševal; veliko so go-

spod opat pisarili; samo to mi se vidi čudno, da tudi Mihaljko molči in besedice ne piše.“

Med tem je Mihaljko konja v hlev spravil, in se tiho, da ga nista zapazila, k lipi splazil ter zakliče: „Oj, oče Marko! ne govorite o volku; on sam rad pride.“

Zagledavši ga županja z velikim veseljem reče: „Dobro došel, dragi sinko! vsaj ti nam bodeš vedel o naših otrocih kaj povedati.“

Mihaljko: „Saj sem vas, mamica! pred svojim odhodom zagotovil, da se ne povernem poprej, nego da jih najdem.“

Sedaj poprašata oba: „Kje so? kje?“

Mihaljko: „V Travniku sem jih videl in ž njimi govoril.“

Županja: „A povej nama, kaj delajo in kako se jim godi?“

Mihaljko: „Iz sužnosti se povračujejo, in morebiti jih boste skorej videli.“

Kar plane Petarek iz hiše in kriči na ves glas: „Bežite, bežite! Turki, Turki!“ pa videvši vže pod lipo Turka, skoči v vežo nazaj, pade in preverne pomije verh sebe, potakne se zopet in telebne v gnojnico, ter moker in presmrjen do kože, beži in se skrije v germovje.

Mihaljko za njim teče in vpije: „Oj Petarek! me li ne poznaš? Oj ti bedasti dečko!“

Med tem vstaneta župan in županja izza mize, in vidita zares petero Turkov, ki po kolovozu proti hiši gredó, in za seboj konje vodijo; troje moških in dvoje ženskih. „Lej, lej!“ čudi se županja, „kako se Risan po malej Turkinji spenja in jo hoče vso oblizati. — Oh, to je prava naša Milica! Spredaj ta Turek je pa naš Janko! Spoznam ga po urnej hoji in ravnej postavi; poleg njega je Martinek; a tretjega Turka ne poznam niti ženske ne; to mora biti kaka imenitna gospá. Omazana sva in slabo opravljena, hitiva, da se preoblečeva.“

Županova navada je bila, vsako nedeljo po božjej službi boljšo obleko in kapo na robe obrnjeno v skrinjo djati, da se toliko ne pomaže. V tej hitnji župan berž verže suknjo na-se in kapo narobe, kakor

je bila, in županja obleče namesto zabunca stari kožuh, in se prepaše s sajastim kuhinjskim zastorom (bertohom) počez. Predno svojo zmoto spoznata, vže štropotajo konji pod oknom. Kaj je bilo storiti, nego svojim otrokom naproti iti? Nobeden ni videl in gledal njune smešne obleke, ampak vsi se le ozirajo v ljubo obličje svojih starišev, ter se veselo objamejo, da se do smerti nič več ne ločijo.

Marko je spoznal svojega brata Jurija in je rekel: „Priserčni bratec! poprej bi se bil vsega nadjal, nego še kedaj te živega videti! Potem pozdravi Eminijo in jej vljudno reče, da mu je veliko veselje jo pod svojo streho sprejeti. — Sedaj pripelje Mihaljko Petarka takošnega, kakor je bil, in mu pokaže njegovega očeta Jurija. — Petarek svojega očeta iz perva plašno izpod čela gleda, poslednjič ga spozna, in se mu nasmeje. Jera, Jurjeva žena, ktera je bila tudi pričujoča, jame sina oštevat: „Nesnaga! kakov si? Kje si bil, in kdo te je takega naredil? Pojdi v hlev, umij in preobleci se!“

Na to pa tudi župan na sebi in svojej ženi opazi čudno opravo ter zavpije: „Oj, kocmarin! kdo je naju tako lepo našemaril?“ in smeha ni bilo ne konca, ne kraja. Naglo popravita obleko, in župan poprime zopet besedo: „Jaz mislim, da bi najlepše bilo, da se povsod po svetem evangeliji ravnamo. Kakor je evangeljski oča veliko gostarijo napravil, kedar je svojega zgubljenega sina zopet dobil, toliko bolj se meni spodobi, gostiti in veseliti se, ker so moji trije otroci mertvi bili in so zopet oživali, in so bili zgubljeni, in so se zopet našli; verh tega mi je dobrotljivi Bog še mojega brata podaril, in imam srečo, tudi Eminijo kaj boljše podvoriti. Mina! zasukaj se in pripravi, kar le moja kmečka hiša premore!“

Potem se vsi razidejo. Marko vzame s kljuke klobuk in gre v samostan, gospoda opata in brata Jukunda v goste vabit; moški odidejo k hramu po vino; dekle hité na zelnike po zelenjavo in presno sočivje; domá pa nastane tako klanje in taka morija, da piščeta, kopuni, race, goske in pure po veži mertve

ležé, in še mali prasiček, ta ubožček, komej dva meseca star, ki ga je stara dekla tako njegovala, da mu je mast oči zalivala, je moral zaklan, in oh, žalost! zavoljo teh Turkov na kolec naboden in spečen biti.

Vže se bližajo gospod opat z bratom Jukundom. Vseh šest jim gre naproti; to se vé, da v turškeje obleki, ker svoje domače še niso imeli; posebno se je Milici zelena suknjica, rudeče krilo in z zlatom obšita baržunasta kapica lepo pristovala. Ko opata pozdravijo in jim roko poljubijo, rekó jim oni: „Moji ljubi Turčički! komaj vas poznam. Vaša prostrana (široka) in pisana obleka mi jako dopade; a naša bela domača je pa še lepša, pa pregovor veli: Obleka ne dela človeka.“

Med tem je bila miza pogernjena in se je od jedil šibila. Kedar odmolijo, in se k mizi vsedejo, poterka nekdo na đuri. Černa, omazana glava se skozi nje pokaže, vprašajč: „Imate li kaj vezati?“

Janko skoči izza mize, rekoč: „Oj Jenkič! tudi ti si k našej sreči pripomogel in k sedanjemu veselju,“ ter ga vleče k mizi.

Kotlarček se izgovarja s svojo omazano in sajasto obleko; gospod opat pa rekó: „Prijatelj! ne sramuj se; ako je tudi obleka črna, duša pa je vendar poštena.“ — Slednjič se vda in vsede. — Na to povzamejo opat besedo: „Gosti! ako ste tudi vi moje misli, bi jaz svetoval, naj vsi, kateri so iz sužnosti prišli, svoje dogodke zaporedoma povejo; to nam bo služilo v poduk in kratek čas.“ Ker so bili vsi s tem zadovoljni, prične prvi Jurij, potem Janko pripovedovati, in za njima drugi po versti.

Vsi jih zvesto poslušajo, vse je bilo tako tiho, da bi se miš po tleh teči slišala, in marsiktera solza je kanila na mizo. Kedar pa pride versta na Eminijo, pogledajo opat na uro, in rekó: Pozno je vže. Moja dolžnost me veže, poverniti se v samostan.“

„Ako dopustite, gospod opat!“ veli Eminija, „bodem vam jutri v samostanu sama razložila svoje dogodke, da jih zapišete drugim v poduk in svaritev.“

„To me bode serčno veselilo!“ odgovoré gospod opat in sklenejo nocojšno veselico s tem govorom: „Kdo

izmed nas, ljubi gosti! bi si bil lani v ponedeljek po Miholovem mislil ali sanjal, da se mi danes pred letom vže sestanemo in veselo, kod domače mize sedé, gostimo? Od one strahovite noči do današnjega dneva je samo malo časa preteklo, in koliko se je zgodilo! Hiša je bila požgana; Martin in Milica zarubljena in v sužnost odpeljana; Janko je skoraj od glada umerl; žalost je za žalostjo, nevarnost za nevarnostjo, in nesreča za nesrečo na vas hrumela, in sama smert je svoje koščene roke za vami raztezala; a eno oko je vedno na vas pazilo, in Njegova roka vas tako materino vodila, da zares o sebi reči morete: Šli smo skozi morje, in njegovi valovi nas niso potopili; bili smo v silnem ognji, in lasec se nam ni osmodil; režali in rujovali so na nas, kakor divje zveri, naši sovražniki, a v tebe, Gospod! smo zaupali, in nismo bili osramočeni. Poslal vas je Bog v šolo terpljenja, da iz nje očiščeni in uterjeni izidete. On, ki sam ničesar ne potrebuje, in mi brez njega nič ne moremo, poslužil se je po svojej milosti vaših del, da svoj namen doseže; vi pa spoznate njegovo neskončno modrost in dobroto. Tako na priliko: da ne ide Janko namesto Petarka na vojsko, ali Jurij ne ostane možbeseda in domú pobegne, ali da Marko in njegova žena se ne usmilita Mihaljka, ali Eminija Milice itd., bila bi vaša rešitev nemogoča. Sama zla dela se morajo njegovej volji pokoriti, in mertve in neobčutne stvari, kakor poderti hrast, oznanovati njegovo previdnost. Še en pot ponovim, Bog vas je poslal v šolo terpljenja, v kateri ste se naučili najlepših čednosti, kakor: ponižnosti, poterpežljivosti, domoljubnosti, prave modrosti in serčnosti, ljubezni do sovražnikov itd., med kterimi se najlepše blišči bratovska ljubezen, ki je Janka s svetim ognjem navduševala, pa tudi Martina in Milico enako navdajala. Moram vam tudi v spomin vzeti Mater Božjo dobrega sveta, ktere materina skerb in priprošnja pri Bogu celo našo povest, kakor svitel zlat trak prepleta in ovija, kinča in diči. Njen spomin je storil, da se je Jurij na pol mertvega Janka usmilit, da je Milica brata našla, in

se je obeh vže napovedana smert zakesnila. Bodi jej večna čast in hvala! A največa slava, čast in dika Onemu nad oblaki, ki vlada po svojej premodrosti, in po očetovo vodi vsa naša dela in opravila, da se srečno izidejo. S svetim strahom tedaj recimo: O globokost bogastva, Božje modrosti in znanja! kako neraztolmačljive so njegove sodbe in neizvedni njegovi poti! Kajti kdo je spoznal misel Gospodovo? ali kdo je bil njegov svetovalec? Ali kdo mu je poprej kaj dal, da bi se mu povernilo? Saj je vse iz njega, in po njem in v njem; njemu slava na veke! Amen.“

XXVIII. Nameček.

Naša povest je dokončana. Naj bode mera še tako dobra in zverhana, vsakemu vendar nameček najbolj dopade; zato pa tudi mi mislimo življenje poglavitnih oseb v tej povesti poverh še popisati in ga našim bralcem navreči.

Drugi dan je sveta maša v cerkvi Matere Božje dobrega svèta, kjer so rešenci zahvalili Boga in Mater božjo za prejete milosti. Po svetem opraviu odide Eminija z gospodom opatom v samostan, kjer je izpolnila sinoči storjeno obljubo in željo razodela, v kak samostan iti in v prihodnjič edino Bogu služiti. Vže na osmi dan pride lep voz po njo in jo odpelje v Velesovo, kjer je veliko molila, se pokorila, ubogim, bolnikom in umirajočim stregla. Ljudjé so jo sploh imenovali sestro Magdaleno, kjer so jo večkrat videli v solzah.

Murad paša je zares, kakor se je Juriju na potu iz Bosne zateklo, pravo klepetuljo za ženo dobil. Ker pa on svoje sirovosti ni hotel ostaviti, niti ona svojega jezika berzdati, bilo je, kakor kod dveh ostrih kamenov, dosti kresanja in ognja, dokler ga žena pri očetu ne zatoži. Ta ga pokliče pred sé. Na stopnicah, ktere deržé v carski divan (sobo), zgrabijo ga tako zvani nemi (mutasti) rablji, veržejo ga na tla in mu odrežejo glavo ter jo v robcu pošljejo raztogotenej ženi.

Jurij je tudi v svojej domačiji dervaril in oglaril;

njegov sin Petarek pa po noči in po dnevi sanjaril o samih Turkih.

Mihaljko si je kupil kmetijo in se oženil. Rad je zahajal k županovim, in Martin in Milica sta bila kuma (botra) njegovim otrokom. Še sto in sto let po njegovej smerti se je njegova hiša zvala: „Pri Turku.“

Župan in županja sta se sredi svojih otrok na novič pomladila in še dolgo in dolgo živela.

Martin in Milica sta v deviškem stanu ostala, in po smerti starišev je bil on gospodar, ona pa gospodinja.

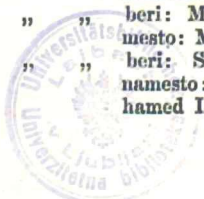
Janko pa ostane vojak, in ko cesar Maksimilijan II. ustanovi domači polk (regiment), dade se va-nj vpisati. Marsiktero rano je dobil, pa še več jih Turku zavdal, in je svoje stare dni kot doslužen stotnik (kapitan) pri bratu in sestri preživel.

Leta tonejo v morje večnosti; ž njimi vred se tudi ljudje umikajo ljudem. — Stal je na bližnjem pokopališču grob s tremi križci. Kedarkoli se je pomlad ponovila, kinčale so Turkove vnuke grob z najlepšimi rožami in lilijami; in ako jih je mimogredočih kdo vprašal, kaj ti križci pomenijo, odgovorile so: „Tu počivajo tri osebe, ktere je v življenji vezala bratovska ljubezen; po smerti pa njihovih trupel tudi grob ne loči.“

Vse mine in zgine na tem svetu; samo krepost in dobra dela in njihov spomin ostane vekoma!

Popravki.

- Na strani 14. v 6. versti od zgor. beri: v šestnajstem stoletji
namesto: v petnajstem stoletji.
„ „ 30. v 6. „ „ beri: Maksimilijana II. na-
mesto: Maksimilijana I.
„ „ 47. v 7. „ „ beri: Sultan Mohamed II.
namesto: Poprejšnji sultan Mo-
hamed II.

KAZALO.

	Stran.
I. Županova hiša	3
II. Bernardova nedelja	6
III. Mati Božja dobrega sveta	10
IV. Stari in mladi vojak	14
V. Vinska tergatev in nepovabljeni gosti	18
VI. Strašna noč	21
VII. Usmiljeni Samarijan	25
VIII. Deželna bramba	28
IX. Kotlar	31
X. Pot v Bosno	35
XI. Mesto Travnik	38
XII. Eminija	43
XIII. Eminija	50
XIV. Vertnar	54
XV. Umur	58
XVI. Osman	62
XVII. Izmaela	68
XVIII. Race premagajo vojsko	72
XIX. Bosna	79
XXI. Daní in mrači se	88
XXII. Življenje in smert — soseda	92
XXIII. Turške ječe	96
XXIV. Lov	101
XXV. Stanovitnost	106
XXVI. Pot iz Bosne	109
XXVII. Snidenje	113
XXVIII. Nameček	118

Natisnil Jožef Blaznik v Ljubljani.